ประทักษ์

คำนำสวดมนต์แบบมคธ

ภาค ๕

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (วาสน) วัดราชบพิธ

เรียบเรียง

พิมพ์เป็นธรรมบรรณาการงานฌาปนกิจศพ

นางพรภารการ (คำแสน อรุณฤกษ์)

ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร

๔ ธันวาคม ๒๕๐๓

คำนำสวดมนต์แบบมคธ

ภาค ๕

พระอุปาลีคุณูปมาจารย์ (วาสน) วัดราชบพิธ

เรียบเรียง

พิมพ์เป็นธรรมบรรณาการงานฌาปนกิจศพ

นางพรภารการ (คำแสน อรุณฤกษ์)

ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร

๔ ธันวาคม ๒๕๐๓

คำนำ

ในการฌาปนกิจศพ นางพรภารการ (คำแสน อรุณฤกษ์) คุณหลวงพรภารการผู้สามี ได้ขอหนังสือเพื่อพิมพ์ในการนี้สักเรื่อง ๑ สุดแต่จะพิจารณาเห็นสมควร จึงมอบ *เรื่องคำนำสวดมนต์แบบมคธ* เฉพาะ พ.ศ. ๒๕๐๓ กับ *เรื่องเตือนน้อง* ให้เลือกตามประสงค์ คุณหลวงตกลงขอรับพิมพ์ทั้ง ๒ เรื่องรวมในเล่มเดียวกัน

คำนำสวดมนต์แบบมคธ นี้ ได้บรรยายประจำที่สถานีวิทยุกระจายเสียง กรมประชาสัมพันธ์ ในวันพระแรม ๘ ค่ำ เวลา ๒๐.๓๐ น. ทุกเดือน เริ่มแต่มกราคม ๒๔๙๘ เป็นต้นมา รวมพิมพ์เป็นเล่มต่างคราวมาแล้ว ๔ ตอน ที่พิมพ์นี้นับเป็นตอนที่ ๕ ที่ได้ชื่อว่า *คำนำสวดมนต์แบบมคธ* ก็คือก่อนจะสวดบทบาลี ในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวงบทใด ก็บรรยายเรื่องราวของบทนั้น ตลอดถึงใจความ จุดหมายที่ควรประพฤติตามก่อน หรือมีเรื่องนำอื่นตามระยะเวลาที่ผ่าน เช่น วิสาขบูชา มาฆบูชา เข้าพรรษา ออกพรรษา กฐิน ผ้าป่า ก็นำมาแทรก เป็นการเตือนใจร่วมอีกด้วย และสวดด้วยทำนองมคธ ปรากฏว่า ในกำหนดเวลาประมาณ ๓๐ นาที ของวันพระแรม ๘ ค่ำ ทุกเดือนที่ผ่านมาแล้วนั้น ยังพออำนวยคุณประโยชน์คุ้มค่าของเวลาสืบมาจนบัดนี้ เรื่อง *คำนำสวดมนต์แบบมคธ* ตอน ๕ นี้ รวบรวมจากที่บรรยายมาแล้วแต่มกราคม ถึง พฤศจิกายน ๒๕๐๓.

ส่วน *เรื่องเตือนน้อง* ได้เขียนไว้ในยามว่าง มุ่งให้เป็นบทความสำหรับเตือนใจบุตรธิดาทั้งหลาย ได้สำนึกในพระคุณของบิดามารดาให้มั่นคง ประพฤติตนเป็นลูกแก้วลูกขวัญ ชื่นอกชื่นใจจนตราบเท่าชีวิตบิดามารดาหาไม่ มีข้อคิดเพื่อเตือนใจที่น่าพิจารณาอยู่หลายประการ.

คุณหลวงพรภารการ เคยบรรพชาอุปสมบทอยู่ในสำนักวัดราชบพิธ ร่วมเสด็จพระอุปัชฌาย์ มาแต่อาตมายังเป็นสามเณร เมื่อได้ทราบความประสงค์ของคุณหลวงเช่นนั้นแล้ว จึงยินดีอนุญาตให้พิมพ์เรื่องทั้ง ๒ นี้ตามปรารถนา.

ขอผลานิสงส์ทั้งหลาย ที่คุณหลวงพรภารการ พร้อมบุตรธิดาญาติมิตร ได้บำเพ็ญเนื่องในการศพนางพรภารการ (คำแสน อรุณฤกษ์) มาแล้วตามลำดับ ตราบเท่าถึงการฌาปนกิจศพ และคุณประโยชน์อันเกิดจากหนังสือ *คำนำสวดมนต์แบบมคธ* และ *เรื่องเดือนน้องนี้* จงร่วมเป็นพลวปัจจัย บันดาลอิฐวิบูลย์มนุญผล ชัยมงคลสถาพร แก่นางพรภารการ (คำแสน อรุณฤกษ์) ตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพ สมเจตนาปรารภอุทิศถึงของปิยชนทั้งหลาย จงทุกประการ อย่ามีความเสื่อมแต่สถานใดสถานหนึ่งเลย.

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (วาสน)

วัดราชบพิธ พระนคร

วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๐๓

นางพรภารการ (คำแสน อรุณฤกษ์)

ชาตะ วันที่ ๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๓

มตะ วันที่ ๒๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๓

ประวัติ

นางพรภารการ (คำแสน อรุณฤกษ์) เกิดวันที่ ๒๐ มกราคม ๒๔๔๓ ที่ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ธิดานายซาว นางสิงห์คำ ทำการสมรสกับข้าพเจ้า เมื่อ พ. ศ. ๒๔๖๑ มีบุตรธิดา ด้วยกัน ๑๑ คน คือ

๑. ด. ญ. พยุง	อรุณฤกษ์ ถึงแก่กรรมเมื่ออายุ ๘ ขวบ
๒. นางพยอม	วัฒนวราห์ ครูโรงเรียน
๓. นายพายัพ	อรุณฤกษ์ ปลัดอำเภอตรี
๔. นางพเยาว์	รักวิทยาศาสตร์ ภ. บ.
๕. นายพโยม	อรุณฤกษ์ ประจำแผนก กรมศุลกากร
๖. ร. ต. หญิงพยูร	โกมลารชุน ปริญญาพยาบาล แห่งประเทศแคนาดา
๗. นายพยง	อรุณฤกษ์ นักข่าวหนังสือพิมพ์
๘. น. ส. พนอม	อรุณฤกษ์ นางพยาบาลตรี
๙. น. ส. พนมพร	อรุณฤกษ์ ศ. บ.
๑๐. น. ส. พเนาว์	อรุณฤกษ์ นักศึกษา คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทย์ศาสตร์
๑๑. นายอนันต์	อรุณฤกษ์ กำลังศึกษา

เมื่อนางคำแสน อรุณฤกษ์ ดำรงชีวิตอยู่ เป็นผู้มีความโอบอ้อมอารีในบุตรธิดาเป็นอย่างดี ให้บุตรธิดาเอาใจใส่ต่อการศึกษาเล่าเรียน แนะนำให้มีความขยันหมั่นเพียร และให้ตั้งอยู่ในความประพฤติและมารยาทที่ดีงาม เอาใจใส่เผื่อแผ่แก่บรรดาญาติมิตร ตามควรแก่กำลัง และฐานะ ปกติชอบบำเพ็ญกุศลทำบุญใส่บาตรรักษาศีล ชอบฟังพระธรรมเทศนาทางวิทยุกระจายเสียง พยายามรักษาความสุขความเจริญให้แก่ครอบครัวจนได้รับความสุขความเจริญควรแก่ฐานะตลอดมาตราบเท่าทุกวันนี้ นับว่า

ทำหน้าที่แม่และแม่บ้านได้ครบถ้วนด้วยดี เป็นที่รักใคร่นับถือของผู้ที่ร่วมในครอบครัวโดยทั่วกัน อันเป็นเหตุให้บุตรธิดาตั้งอยู่ในโอวาทหมั่นศึกษาเล่าเรียนมีหลักฐานในการครองชีพแล้ว ๘ คน เหลืออีก ๒ คน ซึ่งเป็นน้องเล็กกำลังศึกษาอยู่

นางคำแสน อรุณฤกษ์ ผู้วายชนม์ ได้ป่วยเป็นโรคกะเพาะอาหาร โรคโลหิตจางเรื้อรังมานานหลายเดือน ข้าพเจ้า บุตรธิดา และญาติ ได้พยาบาลรักษาจนสุดกำลังความสามารถ พร้อมทั้งแพทย์ในโรงพยาบาลที่ผู้ป่วยไปรักษาตัวอยู่หลายแห่ง ก็ได้พยายามรักษาเป็นอย่างดี เมื่อผู้ป่วยอยู่โรงพยาบาลพอทุเลาขึ้นบ้าง ก็กลับมารักษาตัวอยู่ที่บ้าน เมื่ออาการกำเริบ ก็กลับไปรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลอีก เป็นอยู่อย่างนี้หลายครั้ง เมื่อป่วยหนักก็มีสติดีอยู่ กระแสเสียงดังเป็นปกติไม่แหบแห้ง บรรดาบุตรหลานที่เฝ้าพยาบาลอยู่ ก็ได้รับคำตักเตือนจากผู้ป่วยว่า "จะทำอะไรให้มีสติ" เนื่องจากผู้ป่วยมีสติดีอยู่ เมื่อใกล้จะวายชนม์ ผู้ป่วยไม่เพ้อหลงใหลแต่อย่างใดไม่กระวนกระวาย ในที่สุดผู้ป่วยขอดอกไม้ธูปเทียนบูชาพระด้วยตนเองในขณะที่นอนนิ่งอยู่ ข้าพเจ้าได้ถือโอกาสเตือนสติผู้ป่วยในขณะที่บูชาพระว่า "ให้ระลึกถึงพระไตรสรณาคม และระลึกถึงกุศลที่ได้เคยบำเพ็ญไว้มีการใส่บาตรทุกวันแลรักษาศีลเป็นต้น" ครั้นผู้ป่วยบูชาพระเสร็จแล้วจิตของผู้ป่วยก็เข้าสู่ภวังค์ คือปราศจากความรู้สึกตัว ท่ามกลางข้าพเจ้าบุตรธิดาญาติมิตรที่เฝ้าพยาบาลอยู่ตลอดเวลา ร่างกายของผู้ป่วยไม่ผิดปกติแต่อย่างใด เหมือนอาการธรรมดาของคนนอนหลับ อยู่ในความสงบตลอดเวลาจนหมดลม นับว่าผู้ป่วยได้ถึงพระไตรสรณาคมในเวลาใกล้อวสานแห่งชีวิต มีลักษณะเป็นอาสันนกรรม คือจิตกุศลที่ผู้ป่วยระลึกได้ในเวลาที่จวนเจียนจะวายชนม์อันเป็นนิมิตรที่ดีของผู้ที่จะจากไปสู่ปรโลกด้วยอำนาจแห่งอารมณ์ที่เป็นกุศลเช่นนี้ จักเป็นปัจจัยให้เกิดในสุคติภพที่

ชอบตามควรแห่งวิบากกุศล ผลที่สุดผู้ป่วยได้วายชนม์ที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ฯ เมื่อเวลาประมาณ ๑๓.๐๐ น. วันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๐๓ คำนวนอายุได้ ๖๐ ปี

ในมรณกรรมของผู้ป่วยทั้งนี้ นับว่าได้ทิ้งทุกข์โทมนัสโศกเศร้าอาลัยและยังความวิปโยคไว้แก่ครอบครัวที่อยู่ข้างหลังเป็เอนกประการ สุดที่จะพรรณา

บรรดากุศลบุญราศีทักษิณานุปทานใด ๆ อันข้าพเจ้าบุตรธิดา และญาติมิตรได้บำเพ็ญแล้วในกาลก่อนก็ดี และกำลังบำเพ็ญอยู่ในขณะนี้ก็ดี มี ทาน–ศีล–ภาวนา เป็นต้น (การฟังพระธรรมเทศนาสงเคราะห์เข้าในภาวนา) รวมทั้งหนังสือธรรมบรรยายชื่อคำนำสวดมนต์แบบมคธ ที่ข้าพเจ้าบุตรธิดา พร้อมใจกันขอต้นฉบับจากพระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ซึ่งบรรยายทางวิทยุกระจายเสียง กรมประชาสัมพันธ์ เป็นธรรมบรรณาการ ทั้งนี้ ข้าพเจ้าบุตรธิดา ญาติมิตร ขออุทิศส่วนกุศลทั้งมวลนี้ให้แก่ผู้วายชนม์จงทุกประการ หากผู้วายชนม์ไปสู่คติสถานใดก็ดี เมื่อทราบด้วยญาณวิถีในส่วนกุศลที่อุทิศให้นี้แล้ว ขอจงอนุโมทนาเถิด

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ ด้วยอานุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัยและอานิสงส์แห่งกุศลบุญราศีทักษิณานุปทานทั้งสิ้นนี้ จงบรรดาลให้เป็นผลสำเร็จ เป็นผลสำเร็จ เป็นผลสำเร็จ เพื่อประโยชน์แห่งความสุขอิฏฐวิบูลผลแก่ผู้วายชนม์ ในสัมปรายิกภพตลอดกาลทุกเมื่อเทอญ.

หลวงพรภารการ

๔ ธันวาคม ๒๕๐๓

๘๗/๑ ซอยหลังสวน ถนนเพลินจิต พระนคร

สังคหวัตถุคาถา

วันพระที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๐๓

ท่านพุทธศาสนิกชน ผู้มีธรรมะเป็นสรณะ

เมื่อวันแรม ๘ ค่ำ เดือนอ้าย ตรงวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๐๒ ได้นำสัจจปานวิธยานุรูปคาถา ซึ่งเป็นภาษิต มีเนื้อความยกย่องความสัตย์ ความจริง ที่คณะสงฆ์ใช้สาธยายในพระราชพิธี ถือน้ำพระพิพัฒน์สัจจา ขณะพราหมณ์เชิญพระแสงสำคัญลงจรดน้ำ เป็นการชวนให้สำนึกว่า อีก ๘ วันก็จะถึงวันสิ้นปีแล้ว ขึ้นปีใหม่ ต่างท่านจะได้รักนิยมความซื่อสัตย์สุจริตให้สมตำแหน่งหน้าที่ ฐานะของแต่ละท่านสืบไป, ขณะนี้ปีใหม่ก็ได้ผ่านมา ๒๑ วันแล้ว ใคร่ย้ำเตือนว่า ความซื่อสัตย์สุจริต ได้งอกงามเจริญขึ้นในอัธยาศัย ตามจำนวนวันที่ผ่านมานี้บ้างหรือไม่ ถ้าได้เจริญขึ้นตามลำดับเวลา ก็ขออนุโมทนา หากยังไม่มีโอกาสอบรมให้เจริญขึ้นได้ ก็ขอเชิญให้สนใจสดับคำนำสวดมนต์ในวาระนี้ เป็นการปลุกความเชื่อ ความเลื่อมใส อุตสาหะ ในการอบรมความสัตย์สุจริตสืบเวลาต่อไป

สำหรับในวันแรม ๘ ค่ำ เดือนยี่นี้ จะได้เชิญพระพุทธภาษิตอีกบทหนึ่ง มีชื่อว่า สงคหวตฺถุคาถา ใจความกล่าวถึงความช่วยเหลืออนุเคราะห์กัน ซึ่งคณะสงฆ์ นิยมใช้สาธยายอนุโมทนาในพระราชพิธีพระราชทานเบี้ยหวัด แด่พระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงผนวช และอนุโมทนาการบำเพ็ญกุศลเนื่องในการสงเคราะห์อื่น ๆ แก่เจ้าภาพในงานพิธีนั้น ๆ อีกด้วย คาถานี้จึงมิใคร่ชินหูของท่านพุทธศาสนิกชนบ่อยนัก แต่อาจได้สดับโดยทางที่ พระธรรมกถึกยกขึ้นเป็นหัวข้อเทศนาบ้างก็จะเคยมี

ก่อนแต่จะได้บรรยายเรื่องของสังคหวัตถุคาถา ขอนำเรื่องการพระราชทานกุศลแจกเบี้ยหวัดมาบรรยายเป็นเครื่องประดับความรู้ไว้ด้วย ตามใจความในพระราชพิธี ๑๒ เดือนว่า "ธรรมเนียมการแจกเบี้ยหวัดนี้ แต่เดิมก็ไม่มีการมงคลอันใด เพิ่งมีขึ้นในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยทรงพระราชปรารภเรื่องเจ้านายที่ทรงผนวช แต่ก่อนมาเคยได้เบี้ยหวัดตามกรมเหมือนอย่างฝ่ายคฤหัสถ์ "โดยทำเป็นตั๋วทรงพระราชอุทิศต่อสิ่งซึ่งควรแก่สมณบริโภค" อีกประการหนึ่งทรงพระราชดำริเห็นว่าพระราชทรัพย์ซึ่งจะจับจ่ายไปเป็นอันมาก ก็ควรจะเริ่มจำหน่ายในการพระราชกุศลในพระพุทธศาสนาก่อนจำหน่ายไปแก่ผู้อื่น อนึ่ง ก็ควรจะมีการสมโภชให้เป็นมงคลแก่ศิริราชสมบัติ จึงโปรดให้มีการมงคลในวันแรกแจกเบี้ยหวัด ให้เชิญเฉพาะแต่พระราชวงศานุวงศ์ บรรดาที่ทรงผนวชเข้ามารับพระราชทานฉันแล้ว พระราชทานตั๋วสำคัญแก่พระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงผนวชทุกพระองค์ แล้วทรงพระเต้าทักษิโณทก พระสงฆ์ยถาสัพพีแล้วสวด สังคหวัตถุคาถาขึ้นต้นว่า ทานญฺจ เปยฺยวชฺชญฺจ แล้วถวายอติเรก ถวายพระพรลา เมื่อพระไปแล้ว จึงได้เริ่มแจกเบี้ยหวัดกับปีการกของพระบรมวงศานุวงศ์ ที่ทรงผนวชนำตั๋วเงินมารับเงินเสร็จแล้ว จึงได้พระราชทานเบี้ยหวัดพราหมณ์โหร ต่อนั้นไปจึงถึงทหารในช่างสิบหมู่ตามธรรมเนียม"

ตามใจความการพระราชกุศลแจกเบี้ยหวัด จากหนังสือพระราชพิธี ๑๒ เดือน ที่นำมานี้ เป็นพระราชกุศลสืบรัชกาลต่อมา ตราบเท่ารัชกาลปัจจุบันเป็นพระราชกรณียกิจตามทศพิธราชธรรม ประการ ๑ แต่ในปัจจุบันนี้เท่าที่ทราบ พระราชกุศลแจกเบี้ยหวัด ไม่ได้เกี่ยวกับพิธีสงฆ์อย่างแต่ก่อนการพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ แก่พระบรมวงศานุวงศ์ยังคงมีอยู่ตามเดิม และพระราชทานเป็นพระบรมราชานุเคราะห์แก่ข้าราชการผู้สูง

อายุ ในวันเฉลิมพระชนม์พรรษา แต่ไม่เกี่ยวกับพิธีสงฆ์ สังคหวัตถุคาถา จึงไม่มีโอกาสใช้สาธยายอนุโมทนาในพระราชพิธี คงมีแต่ในงานส่วนบุคคลภายนอก กับใช้สวดภายในอาราม ถึงกระนั้นก็ห่าง ๆ. ส่วนใจความของคาถาล้วน น่าสนใจของพุทธศาสนิกชน ผู้มีธรรมเป็นสรณะอยู่มาก จึงนำมาบรรยายในโอกาสนี้ ร่วมเป็น ส. ค. ส. ปีใหม่แก่ท่านทั้งหลายด้วยโดยปริยาย

ก่อนจะบรรยายใจความ ขอนำเรื่องมาสาธกว่า "ครั้งหนึ่งในเวลาเมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จอยู่ ณ เมืองอาฬวี หัตถกอุบาสกไปสู่ที่เฝ้า มีพวกอุบาสกตามไปด้วยเป็นอันมาก พระองค์ตรัสถามว่า หัตถกะ บริวารของท่านเป็นหมู่ใหญ่ ท่านสงเคราะห์ยึดเหนี่ยวน้ำใจของเขาไว้ด้วยอย่างไร หัตถกอุบาสกกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์ย่อมสงเคราะห์บริษัทหมู่นี้ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการ ซึ่งพระองค์ตรัสประทานเป็นอนุสาสนีไว้ ข้าพระองค์เห็นว่า ผู้ใดควรได้รับสงเคราะห์ด้วยอาการเช่นใด ก็สงเคราะห์ผู้นั้นด้วยอาการเช่นนั้น ข้าพระองค์ย่อมสงเคราะห์เขาด้วยอาการให้พัสดุเกื้อกูลบ้าง ด้วยถ้อยคำพูดเอาใจบ้าง ด้วยประพฤติประโยชน์แก่เขาบ้าง ด้วยประพฤติสม่ำเสมอในทางรักษาสามัคคีบ้าง สมเด็จพระนราสภทรงสาธุการว่า ทำอย่างนั้นชอบแล้ว ถูกแล้ว ตรัสสรรเสริญว่า หัตถกะท่านเกิดมา เพื่อสงเคราะห์บริษัทหมู่ใหญ่แท้ ๆ ในอดีตกาล บุคคลใดควบคุมบริษัทไว้ได้มาก บุคคลนั้นได้ทำสำเร็จแล้วด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการนี้แล แม้ในอนาคตกาล ก็จักเป็นเช่นเดียวกัน ถึงในปัจจุบันนี้เล่า ก็เป็นอยู่อย่างนี้ ๆ เมื่อหัตถกอุบาสกกลับแล้ว พระองค์ตรัสสรรเสริญแก่ภิกษุทั้งหลายว่า หัตถก-อุบาสก เป็นคนปลาด อัศจรรย์ ให้เธอทั้งหลายจำไว้เถิด ดังนี้ ฯ

ส่วนใจความของสังคหวัตถุคาถา ซึ่งขึ้นต้นด้วยคำบาลีว่า ทานญฺจ เปยฺยวชฺชญฺจ อตฺถจริยา จ ยา อิธ เป็นต้นนั้น มีความไทยว่า

" การให้ ๑ ถ้อยคำอันไพเราะ ๑ ความประพฤติประโยชน์ใน
โลกนี้ ๑ ความประพฤติสม่ำเสมอในธรรมนั้น ๆ ในบุคคลนั้น ๆ

ตามควร ๑ ธรรมเครื่องสงเคราะห์ในโลก เหล่านี้แล เปรียบเหมือนลิ่มสลักแห่งรถอันไปอยู่, ถ้าธรรมเครื่องสงเคราะห์เหล่านี้ไม่พึงมีไซร้, มารดาและบิดา พึงไม่ได้ความนับถือหรือบูชา, เพราะเหตุมีบุตร, เหตุใด บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมพิจารณาเห็นชอบ ซึ่งธรรมเครื่องสงเคราะห์เหล่านี้, เหตุนั้น จึงถึงความเป็นคนใหญ่, บัณฑิตทั้งหลายนั้น ย่อมเป็นผู้ที่ควรสรรเสริญ" ดังนี้

ผู้สนใจในธรรมศึกษา ย่อมจะได้พบหัวข้อธรรมะเหล่านี้ ในหนังสือนวโกวาท ตอนคิหิปฏิบัติ หน้า ๗๒ ปรากฏว่า

สังคหวัตถุ ๔ อย่าง

๑. ทาน	ให้ปันสิ่งของ ๆ ตนแก่ผู้อื่นที่ควรให้ปัน.
๒. ปิยวาจา	เจรจาวาจาที่อ่อนหวาน.
๓. อัตถจริยา	ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น.
๔. สมานัตตตา	ความเป็นคนมีตนเสมอ ไม่ถือตัว.

คุณทั้ง ๔ อย่างนี้ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้.

ที่นำมาแสดงก็เพื่อเข้าใจง่าย ส่วนข้อความในคาถาต่อมานั้น เป็นการแสดงคุณประโยชน์ของธรรมทั้ง ๔ ข้อนี้ว่า เหมือนลิ่มสลักเพลาเกวียน ไม่ให้ล้อหมุนหลุดออกไปได้ เพราะถ้าขาดลิ่มสลัก ล้อย่อมหมุนเคลื่อนหลุดจากเพลา ทำให้แล่นไปไม่ได้ และว่า ถ้าคุณธรรมเหล่านี้ไม่มี มารดาบิดาก็ไม่ต้องหวังความเคารพนับถือจากบุตรธิดาของตน, กลับความว่า บุตรธิดาที่ยังเคารพนับถือบูชามารดาบิดาเป็นที่สักการะสูงสุดอยู่ได้ หรือมารดาบิดาที่ยังอนุเคราะห์เลี้ยงดูบุตรธิดาอยู่เป็นอันดี มีความสงบสุขจำเริญในครอบครัว ก็เพราะอาศัยต่างมีคุณธรรมทั้ง ๔ นี้ประจำอัธยาศัย, ตอนท้ายของคาถาสรรเสริญว่า คนใหญ่ คนโต ด้วยเกียรติศักดิ์เกียรติคุณ จะเป็นที่เคารพนับถือบูชาของประชาชนทั้งหลายได้อย่างสนิทใจตลอดกาลนาน ก็ต้องมีอัธยาศัยกอปรด้วยคุณธรรมเหล่านี้ประจำใจ ทั้งต่อหน้าและลับ

หลังอย่างแท้จริง ดังเรื่องหัตถกอุบาสกได้ประพฤติเป็นตัวอย่างมาแล้ว

ท่านพุทธศาสนิกชน ผู้มีธรรมเป็นสรณะ เมื่อได้ทราบใจความของสังคหวัตถุคาถา ตามที่บรรยายมาแล้ว คงรู้สึกว่า มิใช่ข้อธรรมลึกซึ้งยากลำบากอย่างไรเลย ถ้าลองย้อนพิจารณาดู ความประพฤติของแต่ละท่าน ที่มีความสงบสุขอยู่ภายในครอบครัวแล้ว อาจจะเห็นได้ว่า ท่านได้ประพฤติปฏิบัติตามลักษณะคุณธรรมของสังคหวัตถุทั้ง ๔ ครบถ้วนอยู่เสมอโดยมิรู้ตัว, ถ้าเห็นจริงได้เช่นนี้ พร้อมกับปรารถนาให้ครอบครัวของท่านอยู่เย็นเป็นสุข สบายอกสบายใจ ไม่ต้องทะเลาะเบาะแว้งทุบตีด่าว่ากัน ไฉนไม่ชักชวนครอบครัวของแต่ละท่านให้เจริญคุณธรรมสังคหวัตถุไว้อนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน ทั้งฝ่ายผู้ใหญ่ผู้น้อย ให้ติดอัธยาศัยประจำตัวทุกท่านเล่า ความสงบสุขภายในครอบครัวเกิดมีได้แล้ว ย่อมจะช่วยแผ่ขยายออกถึงหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ประเทศชาติ ตลอดโลกเป็นที่สุดได้เป็นแท้ ในหนังสือนวโกวาทที่ท่านย่นแสดงว่าคุณธรรมทั้ง ๔ อย่างนี้ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่นไว้ได้นั้น คือจะโน้มน้าวยึดน้ำใจผู้อื่น ให้รักใคร่เคารพนับถืออย่างแท้จริงได้ก็ด้วยเครื่องยึด เครื่องเหนี่ยว เครื่องผูกด้วยคุณธรรมทั้ง ๔ นี้เท่านั้น เป็นไม่มีคลายเป็นเกลียดได้เลย, ขอแนะให้จำหัวข้อเพียงหัวใจว่า ทา ปิ อัต สะ ให้แม่นยำก่อน ทา คือทานการให้ปัน. ปิ คือ ปิยวาจา วาจาอ่อนหวาน, อัต คือ อัตถจริยา ประพฤติประโยชน์, สะ คือ สมานัตตตา มีตนเสมอ, ถ้าเป็นนักนิยมคาถาอาคมจะภาวนาหัวใจว่า ทา ปิ อัต สะ เป็นเมตตามหานิยมก็ใช้ได้ แต่อุปเท่ห์มีอยู่ว่า ต้องได้ปฏิบัติตามหัวใจนั้นก่อนจึงจะขลัง จะให้ขลังมาก ต้องปฏิบัติตามให้ครบหัวใจทั้ง ๔ ถ้าปฏิบัติได้เพียงหัวใจสองหัวใจ ความขลังก็น้อย เหมือนมีเชือกมัดสิ่งของเพียงเปลาะเดียว สองเปลาะก็แน่นน้อย ถ้ามีมัดได้ ๓ – ๔ เปลาะยิ่งจะแน่นไม่มีเวลาหลุดเลย, หากสงสัยว่าคำแนะนี้ จะขลังจริงหรือไม่ ขอแนะต่ออีกว่า ให้ท่านลองประพฤติกับครอบครัวเป็นการภายในดูก่อนเถิด ถ้าขลังจริงแล้วขอจงนำออกประพฤติแก่บุคคลภายนอกทั่ว ๆ ไป ให้เกิดผลขลังยิ่ง ๆ ด้วย จะเป็นการ

บอกบุญต่อกันไป

ข้อสำคัญ ท่านพุทธมามกะทั้งหลาย มักไม่ใคร่สนใจ หรือลืมข้อปฏิบัติเบื้องต้น อันเป็นข้อปฏิบัติจะต้องประพฤติเป็นประจำวัน ประจำครอบครัว ประจำสถานที่ทำงาน แลมักชอบประกาศการประพฤติธรรมของตน โดยลืมความเป็นพุทธศาสนิกชน ซึ่งต้องเป็นผู้ประพฤติตามธรรมเป็นปกติอยู่แล้วเสียหมดเอะอะก็เริ่มเร่งขึ้นถึงฌาน สมาบัติ อริยภูมิลอยฟ้าไปทีเดียว ซึ่งความจริงเท้ายังยันดินอยู่ทั้งสองข้างตามเดิม คือเพียงศีล ๕ กรรมบถ ๑๐ ก็ยังขาดตกบกพร่อง ด่างพร้อยอยู่เป็นปกติ หรือเพียงสังคหวัตถุธรรมทั้ง ๔ ซึ่งเป็นภูมิปฏิบัติของคฤหัสถ์ ก็อาจเห็นว่าต่ำเตี้ยไม่สมภูมิความรู้ของตน เลยไม่สนใจประพฤติปฏิบัติตาม ทำให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ยังไม่ได้ ความสงบสุขแม้เพียงในครอบครัวก็อากูลวุ่นวาย ไม่เป็นมงคลอะไรสักอย่าง เพราะเหตุดังนี้ คุณธรรมอันเป็นชั้นรากฐาน หรือคุณธรรมประจำครอบครัวจึงสำคัญยิ่ง เช่นเพียงทำตนให้คนภายในครอบครัว เคารพนับถืออย่างจริงจังไม่ได้แล้ว จะโน้มน้าวจิตใจคนภายนอกให้รักใคร่นับถือได้อย่างไร จึงขอฝากสังคหวัตถุคาถา คือคุณธรรมสำหรับยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่นให้เคารพนับถือ ๔ ข้อไว้ เป็นอาภรณ์ประจำครอบครัว แก่ท่านพุทธมามกะทั้งหลาย คือ

๑. ทาน ให้ปันสิ่งของ ๆ ตนแก่ผู้อื่น ที่ควรให้ปัน.
๒. ปิยวาจา เจรจาวาจาที่อ่อนหวาน.
๓. อัตถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น.
๔. สมานัตตตา ความเป็นคนมีตนเสมอ ไม่ถือตัว.

เพื่อจะได้ถึงความเป็นใหญ่ด้วยเกียรติยศ เกียรติคุณ สมบูรณ์ด้วยคนรักใคร่นับถือบูชา มีความร่มเย็นเป็นสุขตั้งแต่ภายในครอบครัว ออกไปตลอดทั่วทุกสถานตลอดกาลทุกเมื่อ

ลำดับต่อจากนี้ พระสงฆ์จะได้สาธยายบทบาลีสังคหวัตถุคาถาตามแบบมงคลเสริมส่งศรัทธาอุตสาหะของท่านพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย เพื่อเร่งอบรมคุณธรรมทั้ง ๔ เหล่านี้ ให้สมบูรณ์พูนขึ้นในอัธยาศัยสันดาน ณ กาลบัดนี้.

ติโรกุฑฑสูตร

วันพระที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๓

ท่านพุทธศาสนิกชน ผู้มีพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

บัดนี้ถึงวาระที่จะได้บรรยายคำนำสวดมนต์แบบมคธ เฉลิมศรัทธาปสาทะสืบต่อไปอย่างเคย เดือนกุมภาพันธ์นี้ มีวันอภิลักขิตกาลของพระพุทธศาสนาผ่านมาแล้ววันหนึ่ง คือวันมาฆบูชา ชาวเราพุทธศาสนิกชนต่างได้บำเพ็ญกิจอันควรแก่ฐานะของตน ๆ มีการถวายสักการะบูชาด้วยบุบผามาลัยประทีปธูปเทียน ตามปูชนียสถาน และสมาทานศีลสดับพุทธจริยาอันเนื่องในกาลมาฆะ ตลอดข้อธรรมปฏิบัติประการอื่น พอควรแก่อัธยาศัยของตนมาแล้ว เป็นการฟื้นฟูจิตใจให้ได้ระลึกถึงพระพุทธคุณเพิ่มขึ้นกว่าวันปกติ เรียกได้ว่า บูชาพระรัตนตรัยทั้งส่วนอามิสและปฏิบัติควบคู่กันไป นับว่าได้ดำรงตน ของแต่ละท่านอยู่ในฐานะแห่งพุทธศาสนิกชนพอควรแก่อุปนิสัยสามารถ

การน้อมใจระลึกถึงพระพุทธคุณเป็นอารมณ์ที่เรียกว่าพุทธานุสสตินั้น เป็นการควบคุมอารมณ์ให้แนบแน่นใกล้ชิดอยู่กับคุณธรรมความดีงาม เพราะพระคุณของพระองค์แต่ละประการ เช่น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก ล้วนเป็นความดีควรแก่การถวายสรรเสริญเคารพบูชาแต่ละประการ เมื่อชาวเราสำรวมอารมณ์แนบแน่นใกล้ชิดดูดดื่มอยู่กับพระคุณของท่านชั่วครั้งคราว หรือยิ่งยืนยาวตลอดไปเพียงไร จะค่อยปลุกใจเตือนใจให้เลื่อมใสมั่นคงในพระองค์ ใคร่ประพฤติตนให้มีคุณธรรมเช่นนั้นบ้าง นี้เป็นอานิสงส์แห่งพุทธานุสสติระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้า กล่าวอีกนัยหนึ่ง

เมื่อหน่วงพระพุทธคุณเป็นอารมณ์อยู่นั้น ก็คือการคบหาสมาคมกับบัณฑิต เป็นอุดมมงคลแก่ตนนั่นเอง เป็นการคบบัณฑิตอย่างได้ผลจริงจัง การที่ท่านสอนไม่ให้คบคนพาล ก็ด้วยเกรงคนพาลจะย้อมนิสัยพาลให้ติดเป็นนิสัย กลายเป็นคนพาลคนชั่วไปตาม เป็นอัปมงคลไม่มีความเจริญสุข ท่านจึงสอนไม่ให้คบคนพาลตามบาลีว่า อเสวนา จ พาลานํ ดังนี้ ท่านสอนให้คบบัณฑิตคนดี มีศีลมีธรรมประจำใจ เพื่ออบรมบ่มนิสัยชักจูงให้มีจิตใจเป็นบัณฑิต เพราะการใกล้ชิดติดต่อกับคนดี ย่อมจะค่อยเห็นดีเห็นงามโน้มน้อมอัธยาศัยให้กลายเป็นคนดีไปด้วย นี้แสดงเป็นปุคคลาธิษฐาน เมื่อมุ่งถึงธัมมาธิษฐาน บัณฑิตคนดี ก็คือคุณธรรมความดี พาลคนชั่วก็คือบาปอกุศลทุจริต ดังนั้น เมื่อในอัธยาศัยของแต่ละบุคคล บางคราวเกิดความเชื่อความเลื่อมใส บำเพ็ญตนอยู่ในศีลในธรรมได้ดี มีเมตตา กรุณามาก อย่างนี้ก็คือความเป็นบัณฑิตเกิดมีขึ้นในตน น่าคบหาสมาคมของคนอื่น เป็นอุดมมงคลแท้ทั้งแก่ตนและบุคคลอื่น แต่บางคราวไม่สนใจต่อศีลธรรม เพราะเห็นว่าขัดกับความผาสุกของตน เกิดโลภะโทสะแรงกล้าขึ้นกำบังสติปัญญา หลงกระทำความชั่วทุจริตต่าง ๆ อย่างนี้ ความเป็นพาลกำลังเกิดมีขึ้นในอัธยาศัย ไม่เป็นที่ปรารถนาของคนดีจะเข้าใกล้คบหาสมาคม ทั้งตนเองก็เดือดร้อนกระวนกระวายใจ ความเป็นพาลและบัณฑิตนั้น จึงมี ๒ ชั้น คือชั้นนอก เกี่ยวกับความประพฤติของบุคคลนั้น ๆ ที่จะพึงคบหาสมาคม, ชั้นใน ก็คือเกิดกับอัธยาศัยของแต่ละบุคคล บางบุคคล ภายนอกแสดงลักษณะของบัณฑิตอย่างน่าเคารพนับถือ แต่ภายในรกชัฏไปด้วยเล่ห์เหลี่ยมของพาลชนอย่างร้ายแรงเช่นนกยางขาวก็มี ผู้เช่นนี้ จะไม่เป็นที่ตั้งแห่งมงคลแก่ใคร ๆ ข้อสำคัญ เมื่อเราไม่อยากพบเห็นคนพาล อยากพบเห็นแต่บัณฑิต ก็จงอย่าประพฤติตามเยี่ยงอย่างของคนพาล ทั้งอย่าซ่อนลักษณะของคนพาลไว้ล่อลวงคนอื่นด้วย พยายามละเว้นลักษณะพาลที่มีอยู่แล้วให้สูญหายไปตามสติกำลัง ไม่สร้างส่วนใหม่เพิ่มเติม และพยายามเข้าใกล้คบหากับบัณฑิต ตลอดถึงหนังสือที่ดี ๆ อบรมอัธยาศัยตามเยี่ยงอย่างบัณฑิตตลอดไป จนลักษณะ

บัณฑิตเข้าถึงจิตใจอยู่เป็นปกติ อุดมมงคลจึงจะเกิดสมปรารถนา ไม่ต้องสนใจเที่ยวหามงคลที่ไหนอื่น นอกจากหาในตนของตนนี้แลเป็นสำคัญ เหตุนี้ เมื่อท่านพุทธศาสนิกชน ได้ประชุมประกอบพิธีมาฆะบูชาตามปูชนียสถาน ยกลักการะบูชามีประทีปธูปเทียนเป็นต้น บูชาพระรัตนตรัย น้อมใจถึงพระพุทธคุณเป็นอารมณ์จึงชื่อว่า ท่านได้เสวนะคบหากับอัครมหาบัณฑิตอยู่แล้ว ควรรักษาการคบหาเช่นนี้ให้เจริญทวียิ่งขึ้นตลอดไป เจริญตามคิดตน จนถึงบ้าน แนะนำลูกหลานให้เจริญตามด้วยทุกวันคืน ความเป็นพุทธศาสนิกชนผู้มีอุดมมงคลคุ้มครอง ก็จะสมปรารถนาทุกประการ

สำหรับคำนำสวดมนต์วันนี้ จะได้บรรยายถึงเรื่อง ติโรกุฑฺฑสูตร อันว่าด้วยเปรตยืนอยู่ใกล้ภายนอกฝาเรือน ซึ่งชาวเราย่อมเคยได้สดับทุกครั้งที่บำเพ็ญกุศลเนื่องกับผู้ตาย เช่นเวลาบังสุกุลศพ พระว่าอนิจจาแล้วถึงคราวอนุโมทนา จะต้องมีสวดบทบาลีของติโรกุฑฺฑสูตรนี้ ต่อจากบทสัพพีเสมอ เพราะมีเนื้อความแสดงถึงการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ท่านผู้ตายไปแล้ว ทั้งงานหลวง งานราษฎร์ มีระเบียบให้คณะสงฆ์นำมาสาธยายเป็นคาถาอนุโมทนาประจำ ส่วนในอารามก็นิยมสาธยายทั้งสูตรตามโอกาสอันควร สมัยก่อนคงอนุโมทนาทั้งสูตรเริ่มต้นด้วยคำบาลีว่า ติโรกุฑฺเฑสุ ติฏฺฐนฺติ สนฺธิสิงฺฆาฏเกสุ จ ไปจนจบ ต่อมาต้องการเร่งเวลา จึงตัดตอนต้น มาขึ้นที่บทว่า อทาสิ เม อกาสิ เม ญาติมิตฺตา สขา จ เม ไปจนจบ ปัจจุบันต้องการเร่งเวลาอีก จึงตัดตอน อทาสิ เม อกาสิ เม ข้ามมาขึ้นที่บทว่า อยญฺจโข ทกฺขิณา ทินฺนา สงฺฆมฺหิ สุปติฏฺฐิตา ไปลงจบเหมือนอย่างเคย

เมื่อได้ทราบวิธีการอนุโมทนา ด้วยสาธยายในติโรกุฑฺฑสูตรของพระสงฆ์แล้ว จะได้นำมูลเหตุของติโรกุฑฺฑสูตร มาแสดงต่อไปดังนี้

สมัยเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จถึงสวนตาลหนุ่มของพระเจ้าพิมพิสาร ๆ ทรงเลื่อมใส เชิญเสด็จรับภัตตาหารในพระราชวัง เมื่อถวายเสร็จแล้ว ก็ทรงดำริหาสถานที่จะถวายเป็นที่ประทับ จึงหาได้ทรงอุทิศผลทานนั้นแก่ใครไม่ ฝูงเปรตซึ่งเคยเป็นพระญาติในชาติปางก่อน มาแอบยืนล้อมคอยรับผลอุทิศ ก็ผิดหวังจึงทำเสียงน่าหวาดเสียวในเวลากลางคืน ณ ที่ใกล้พระราชวัง ฝูงเปรตเหล่านั้นท่านแสดงว่าในชาติปางก่อน เป็นชาวชนบท คอยเบียดบังทัยทานที่ทางการจัดถวายแก่พระสงฆ์ นำมาเป็นประโยชน์เลี้ยงตน เลี้ยงบุตรภรรยาเสียเอง จึงต้องตกนรกเป็นเปรตคอยรับส่วนบุญ ครั้นพระเจ้าพิมพิสารไปเฝ้าทูลถามพฤติการณ์เรื่องเสียงน่ากลัวนั้น พระพุทธองค์ จึงตรัสถวายจนเป็นที่เบาพระราชหฤทัยแล้วทรงอาราธนาเพื่อรับภัตตาหารในพระราชวังอีก ฝูงเปรตเหล่านั้น พากันดีใจ จึงมารอคอยรับส่วนบุญอยู่ริมกำแพงพระที่นั่ง เปรตเหล่านี้ มีรูปลักษณะร่างกายน่าเกลียดน่ากลัว มีหนวดและผมยาวหน้าดำ เป็นต้น เพราะบาปที่เคยริษยาและตระหนี่ถี่เหนียวมาก่อน พอทรงอังคาสเสร็จ พระเจ้าพิมพิสารถวายทักษิโณทกทรงอุทิศว่า อุทกนี้ จงถึงหมู่ญาติของเรา ขณะนั้นเปรตทั้งหลายก็พ้นจากความลำบาก หิวระหาย มีร่างกายสมบูรณ์ ได้รับความสุขสบายทุกประการ, เหตุการณ์ทั้งนี้ ท่านกล่าวว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงอธิษฐาน เพื่อให้พระเจ้าพิมพิสารทอดพระเนตรเห็น จะได้ทรงโสมนัส ต่อมาทรงทำอนุโมทนาด้วยติโรกุฑฑสูตรนี้ซึ่งขึ้นต้นบาลีว่า ติโรกุฑเฑสุ ติฏฐนฺติ สนฺธิสิงฺฆาฏเกสุ จ เป็นต้น ความไทยว่า

ฝูงเปรตมาสู่พระราชฐาน ด้วยคิดว่า เรือนของตน ยืนอยู่ใกล้ภายนอกฝาพระราชนิเวศน์บ้าง ณ ทาง ๔ แพร่ง ๓ แพร่งบ้าง ใกล้บานประตูพระนครและชานพระทวารพระราชนิเวศน์บ้าง

ครั้นเมื่อข้าวและน้ำ ของเคี้ยวและของบริโภคเป็นอันมากเตรียมจัดไว้แล้ว บิดามารดาหรือบุตรธิดา ของผู้เกิดเป็นเปรต หาระลึกถึงได้

ไม่ เพราะกรรมชั่วที่ตนได้กระทำไว้เป็นเหตุ

ทานที่บุคคลบริจาคแล้ว ฉันใด บุตรธิดา พี่น้องชายหญิง คือ อนุเคราะห์ให้ทัยธรรมเป็นต้นว่า น้ำดื่มและโภชนะ อันปราณีต ควรแก่ญาติผู้เกิดเป็นเปรต ฉันนั้น

ว่าทานนี้จงถึงแก่ญาติทั้งหลาย ที่เกิดในเปรตวิสัย ขอญาติเหล่านั้นจงถึงความสุขสำราญ

ก็พวกญาติผู้ละไปแล้วเหล่านั้น พร้อมกันมาในสถานที่ให้ทานนั้นประชุมกัน (เพื่อประโยชน์ว่า ญาติเหล่านี้ของเรา จักอุทิศทานเพื่อประโยชน์แก่เรา) จึงเกิดยินดีปรีดารับข้าวน้ำโดยเคารพ

เราทั้งหลายได้สมบัติเช่นนี้ เพราะเหตุแห่งญาติเหล่าใด ญาติเหล่านั้นของเราทั้งหลาย จงเป็นอยู่นาน, บูชาอันทายกทั้งหลายทำแล้วแก่เราทั้งหลาย ทายกทั้งหลายก็หาไร้ผลไม่.

การไถ การรักษาโค การค้าขายอันจะพึงได้สมบัติ หรือการแลกเปลี่ยนด้วยเงิน ในเปรตวิสัยนั้นไม่มีเลย บุคคลทำกาลกิริยาในเปรตวิสัยย่อมยังอัตตภาพให้เป็นไปในเปรตวิสัยนั้น ด้วยทานที่ญาติให้จากโลกนี้.

น้ำในที่ดอนอันฝนตกลงแล้ว ย่อมไหลไปสู่ที่ลุ่มฉันใด ทานอันทายกให้แล้วแต่มนุษยโลกนี้ ย่อมสำเร็จแก่เปรตทั้งหลาย ฉันนั้น, แม่น้ำเต็มด้วยน้ำอันไหลมาแต่ที่นั้น ๆ ย่อมยังทะเลให้เต็มเปี่ยม ฉันใด ทานอันทายกให้แล้วแต่มนุษยโลกนี้ ย่อมสำเร็จแก่เปรตทั้งหลาย ฉันนั้น.

กุลบุตรเมื่อมาระลึกถึงอุปการะอันท่านได้ทำไว้แล้วในกาลก่อนว่า ผู้นี้ได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ผู้นี้ได้ทำกิจนี้ของเรา ผู้นี้เป็นญาติ เป็นมิตร เป็นสหายของเรา ฉะนี้แล้ว ก็ควรให้ทักษิณาทานแก่ท่านผู้ละไปแล้ว.

การร้องไห้เศร้าโศก หรือความร่ำไรรำพัน บุคคลไม่ควรทำแท้เพราะว่าการร้องไห้เป็นต้นนั้น ย่อมไม่เป็นประโยชน์แก่คนตาย ญาติ

ทั้งหลายก็ย่อมดำรงอยู่อย่างนั้น.

อันทักษิณาทานนี้แล ที่บุคคลบริจาคแล้ว ตั้งไว้เฉพาะแล้วในสงฆ์ ย่อมสำเร็จเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้ตายนั้น ตลอดกาลนาน ตามฐานะ.

การกระทำกิจอันญาติพึงกระทำแก่ญาตินี้ อันบุคคลได้แสดงให้ปรากฏแก่ประชุมชนแล้ว ด้วยการบำเพ็ญทักษิณานุปทาน บูชาอันยิ่งแก่เหล่าญาติผู้วายชนม์, กำลังกายแห่งภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่าบุคคลได้เพิ่มให้ บุญไม่น้อยบุคคลได้ขวนขวายแล้ว.

จบเนื้อความของติโรกุฑฑสูตรเพียงนี้

ตามเนื้อความติโรกุฑฑสูตร ท่านพุทธศาสนิกชน ย่อมจะได้สดับจากพระธรรมเทศนาที่แสดงในงานศพนั้น ๆ บ่อยที่สุด เช่นยกมาอ้างตอนที่ว่า กุลบุตรเมื่อมาระลึกถึงอุปการะคุณที่ท่านผู้เป็นบิดามารดา ญาติมิตร หรือท่านที่เคารพนับถือได้กระทำแก่ตนแล้วในกาลก่อน ก็พึงบำเพ็ญทักษิณานุปทานอุทิศกัลปนาผล เป็นการสนองพระคุณแก่ท่านผู้ถึงมรณกรรมแล้ว หรือว่าบุคคลไม่ควรแสดงอาการเศร้าโศกเสียใจถึงท่านปิยชนผู้ล่วงลับไปแล้ว เพราะไม่เป็นคุณประโยชน์ที่จะทำให้ท่านกลับฟื้นคืนชีพมาได้ เป็นต้น นอกจากนี้ ก็ได้สดับคำบาลีที่คณะสงฆ์ได้ยกเพียงตอนท้ายมากล่าวอนุโมทนา เป็นการสอนใจ เตือนใจ ทุกงานศพ และยังจะได้นัยอันควรยึดถือเป็นหลักอีกว่า ในปัจจุบันนี้ เมื่อได้ดิบได้ดี มั่งมีศรีสุขแล้ว ควรนึกถึงการอุปการะแก่หมู่ญาติบ้าง อย่าลืมเลยเมินเฉยเสียละทิ้งญาติ เพราะญาติก็คือผู้สืบสายโลหิตแนวเดียวกันมา เหมือนเป็นกิ่งไม้ร่วมต้น ผู้ลืมญาติ หมิ่นญาติ ย่อมเป็นเหตุให้ถึงความเสื่อมทรามอย่างสำคัญ ถึงญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว ยิ่งควรระลึกถึงอุทิศกัลปนาผลเผื่อแผ่ไปด้วย เพราะได้เคยมีอุปการะมาก่อน ไม่ควรลืมบุญคุณ คนร่ำรวยทรัพย์สินเงินทอง

ย่อมควรอนุเคราะห์สงเคราะห์ แก่ผู้ยากจนขัดสนให้ได้รับความสุขสบายบ้าง ฉันใด คนได้บำเพ็ญกุศล ผลบุญ กำลังมีบุญอยู่มาก ก็ควรอุทิศแบ่งผลานิสงส์ถึงญาติมิตรผู้ล่วงลับไปแล้วด้วย ฉันนั้น ถ้าสำเร็จผลดังญาติของพระเจ้าพิมพิสาร ก็เป็นอันผู้บำเพ็ญได้รับผล ๒ ต่อ คือประกาศน้ำใจดีเอื้อเฟื้อเกื้อกูลแก่ผู้สมควร จะเป็นญาติมิตรหรือใครอื่นก็เป็นอุดมมงคล แก่ชีวิตของตนในปัจจุบันประการหนึ่งแล้ว ยังจะเป็นคุณประโยชน์แก่ญาติมิตรในสัมปรายภพอีกประการหนึ่ง ควรสรรเสริญว่าเป็นผู้มีอัธยาศัยใหญ่กอบด้วย กรุณามาก มีชีวิตเพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ชนเป็นอันมาก

สรุปใจความของติโรกุฑฑสูตร ดังบรรยายมา ควรถือเป็นนัย นำความประพฤติปฏิบัติของท่านพุทธศาสนิกชนว่า เมื่อตนร่ำรวยด้วยทรัพย์สินหรือคุณงามความดีประการไรแล้ว ควรอุดหนุนหมู่ญาติมิตรไว้เป็นกำลังของตนต่อไปด้วยไม่เลือกว่าญาติมิตรยังมีชีวิตอยู่ หรือถึงมรณกรรมแล้ว เพราะการสงเคราะห์ญาติ ท่านว่าเป็นอุดมมงคล ผู้หมิ่นญาติเป็นผู้เสื่อมทรามโดยแท้

ลำดับต่อไปนี้ พระสงฆ์จะได้สาธยายบาลีติโรกุฑฑสูตร ตามแบบมคธ เพื่อเฉลิมศรัทธาปสาทะ ให้ท่านพุทธศาสนิกชน ผู้มีพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ได้สดับเต็มทั้งสูตร เพราะโดยมากที่ได้สดับก็เพียงตอนปลาย ที่คัดมาพอแก่ความประสงค์เท่านั้น ณ กาลบัดนี้.

เทวตาทิสสทักขิณานุโมทนาคาถา

วันพระที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๐๓

ท่านพุทธศาสนิกชน ผู้มีพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ศกนี้ ตรงวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๓ หลังจากพิธีมาฆบูชา ๗ วัน ได้นำเรื่องติโรกุฑฑสูตร ว่าด้วยเรื่องเปรตยืนอยู่ใกล้ภายนอกฝาเรือน ซึ่งชาวเราเคยสดับฟังพระภิกษุสงฆ์นำข้อความตอนท้ายของสูตรนี้ มาสาธยายอนุโมทนา เวลาบังสุกุลศพแล้ว ที่ขึ้นคำบาลีว่า อยญฺจ โข ทกฺขิณา ทินฺนา สงฺฆมฺหิ สุปติฏฺฐิตา เป็นต้นทุกงาน.

ในวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๔ นี้ ขอนำเรื่องคำอนุโมทนาของพระภิกษุสงฆ์ สำหรับงานทำบุญฉลองอายุ ฉลองดิถีคล้ายวันเกิดที่เวียนมาถึงเฉลิมศรัทธาประดับสติปัญญา เท่ากับเมื่อปรารภเรื่องตายมาแล้ว ก็ปรารภเรื่องเป็นคือยังมีชีวิต เข้าคู่กันเสียด้วย คงจะเป็นที่สนใจของท่านพุทธศาสนิกชนอีกบ้าง.

เรื่องพิธีการกำหนดฉลองอายุนั้น มักนิยมตามกาละเทศะของถิ่นนั้น ๆ เช่นในตอนต้นของอายุระหว่างเกิดได้ ๖-๗ วัน ก็มีพิธีต้อนรับขวัญหรือเจริญอายุครบ ๑ เดือน ก็ทำขวัญเดือน อายุครบ ๑๑-๑๓ มีการต้อนรับด้วยพิธีตัดจุกเป็นต้น, แต่ในระยะต้น ๆ นี้ คล้ายกับเป็นเรื่องของบิดามารดาหรือญาติผู้ใหญ่ทำให้แก่เด็กลูกหลานของตน เป็นมิ่งขวัญให้มีความสุข, เจริญอายุยืนยาวต่อไป เมื่อเจริญอายุถึงตอนปัจฉิมวัย คือครบ ๖๐ ปี มักถือเป็นระยะสำคัญ ที่ต้องบำเพ็ญกุศลเป็นการฉลองพิเศษกว่าระยะอื่น เพราะเป็นวัยหมดจากมัชฌิมวัย, จะย่างขึ้นสู่ปัจฉิมวัยอันเป็นวันสุดท้ายแล้ว, ได้ยินว่า การถือระยะ ๖๐ ปี เป็นระยะกาลสำคัญนั้น ตาม

ธรรมเนียมจีนถือว่าเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ของตระกูล ควรที่ลูกหลานจะประกอบการฉลอง เท่ากับต้อนรับชีวิตผู้เฒ่าผู้แก่ไว้เป็นที่เคารพนับถือในตระกูลของตน.

ทางพระศาสนา กำหนดระยะของอายุว่า ตั้งแต่คลอดจนถึง ๓๓ ปี เป็นปฐมวัย, ตั้งแต่ ๓๔ ปี ถึง ๖๗ ปี เป็นมัชฌิมวัย. ตั้งแต่ ๖๘ ปี ถึง ๑๐๐ ปี เป็นปัจฉิมวัย, ทั้งนี้โดยถือเกณฑ์ ๑๐๐ ปี เป็นสูงสุด. ปัจจุบันนิยมฉลองอายุเป็นการใหญ่ เมื่อเจริญมาได้ครบ ๖๐ ปี คล้ายกับว่าเป็นผู้ใหญ่เต็มที่ จากนี้ไปเข้าเกณฑ์ปัจฉิมวัยเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ อยู่ไปได้เท่าไรก็เป็นกำไรของชีวิตเท่านั้น, แม้ทางราชการก็กำหนดอายุ ๖๐ ปีของข้าราชการเป็นเกณฑ์เกษียณอายุ, แต่เมื่อลองตรวจดูชีวิตของบุคคลสำคัญในศาสนา จะเห็นว่าชีวิตที่กำลังเข้มแข็งสามารถพร้อมทั้งสติปัญญาและร่างกาย มักตกอยู่ในตอนมัชฌิมวัย, เช่นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสรู้เมื่อพระชนม์ได้ ๓๕ ปี, พระเยซูคริสต์ประกาศศาสนา เมื่อชนมายุได้ ๓๐ ปี, พระมหะหมัดประกาศศาสนาเมื่อชนมายุได้ ๔๐ ปี, หรือแม้ในฝ่ายผู้ปกครองบ้านเมือง สมเด็จพระเจ้าตากสิน ปราบดาภิเศกเมื่อพระชนม์ได้ ๓๔ ปี, สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ปราบดาภิเศก เมื่อพระชนม์ได้ ๔๕ ปี.

สำหรับพิธีสงฆ์ เมื่อเจ้าภาพในงานปรารภฉลองอายุ ฉลองดิถีคล้ายวันเกิดอันเวียนมาบรรจบ ถือว่าเป็นงานมงคล ย่อมใช้บทสวดมนต์มีชื่อว่า เทวตาทิสสทักขิณานุโมทนาคาถา คือคาถาอุทิศส่วนบุญแก่เทวดา ขึ้นต้นบาลีว่า ยสฺมึ ปเทเส กปฺเปติ วาสํ ปณฺฑิตชาติโย เป็นต้น สาธยายอนุโมทนาต่อจากบทสัพพีเสมอไป. ดังจะได้นำมูลเหตุแห่งคาถาบรรยายพอทราบเนื้อความ.

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จประทับแรมที่บ้านปาฏลีคาม สุนีธพราหมณ์ วัสสการพราหมณ์ อำมาตย์ผู้ใหญ่ของพระเจ้าอชาตสัตรูออกไปอำนวยการสร้างเมืองใหม่ที่นั่น เพื่อเตรียมป้องกันพวกวัชชี, ได้

ทราบข่าวพระผู้มีพระภาคเสด็จมาประทับแรมที่ปาฏลีคาม จึงเข้าไปเฝ้ากราบทูลอาราธนาไปเสวยภัตตาหารที่บ้านพักของตน, พระผู้มีพระภาคเสวยแล้ว ทรงอนุโมทนาด้วยคาถานี้ และทรงพยากรณ์ด้วยว่า ต่อไปบ้านปาฏลีคามจะเป็นเมืองใหญ่ชื่อปาฏลีบุตร เป็นนครหลวงของชาวมคธ. คาถาที่ทรงอนุโมทนานั้นใจความว่า

บัณฑิตชาติสำเร็จการอยู่ในประเทศสถานที่ใด,
พึงเชิญเหล่าท่านที่มีศีลสำรวมระวัง ประพฤติ
พรหมจรรย์เลี้ยงดูกันในที่นั้น. เทพดาเหล่าใด
มีในที่นั้น ควรอุทิศทักษิณาทานเพื่อเทพดาเหล่า
นั้นด้วย,เทพดาที่ได้บูชาแล้ว ท่านย่อมบูชาบ้าง.
ที่ได้นับถือแล้ว ย่อมนับถือบ้าง, แต่นั้นท่านย่อม
อนุเคราะห์เขา ประหนึ่งมารดาอนุเคราะห์บุตร
อันเป็นโอรส, บุรุษได้อาศัยเทพดาอนุเคราะห์
แล้ว ย่อมเห็นกิจการอันเจริญทุกเมื่อ.

จบใจความเพียงนี้.

พิจารณาใจความแห่งคาถานี้ มีข้อความตอนต้นที่ว่า "บัณฑิตชาติสำเร็จการอยู่ในประเทศสถานที่ใด พึงเชิญเหล่าท่านที่มีศีล สำรวมระวัง ประพฤติพรหมจรรย์เลี้ยงดูกันในที่นั้น" น่าจะนำให้สันนิษฐานว่า เป็นเบื้องต้นของประเพณีทำบุญขึ้นบ้านใหม่หรือฉลองบ้านใหม่ ซึ่งชาวเรามักนิยมกันสืบมา. และใจความต่อมาจนจบ ก็เป็นการแนะให้อุทิศทักษิณาทานแผ่เผื่อถึงเทพดาในที่นั้น ๆ ด้วย เพราะเมื่อเทพดาได้รับอนุเคราะห์แล้ว จักอนุเคราะห์ตอบ ให้ได้พบเห็นกิจการงานอันเจริญทุกเมื่อ.

ตามนัยนี้ จุดสำคัญอยู่ที่ให้มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทั้งแก่มนุษย์และเทวดา, โดยอนุโลม จะตั้งหลักฐานบ้านเรือนอยู่แห่งหนตำบลไร ควร

มีน้ำใจเผื่อแผ่แก่เพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียง แก่เพื่อนร่วมตำบล ร่วมจังหวัด เป็นต้นให้ได้, แม้จะไม่มีทรัพย์สินสิ่งของประการอื่นจะเผื่อแผ่เจือจาน เพียงเผื่อแผ่ด้วยการโอภาปราศรัย ด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน เป็นปิยวาจาอยู่เสมอแล้ว ความรักใคร่เคารพนับถือย่อมก่อเกิดความเป็นกันเอง ไม่ใช่ญาติก็เหมือนญาติ หรือที่ดีกว่าญาติกว่าพี่น้องคลานตามกันมาก็มี ต่างจะให้ความรักแรงแข็งขอบ ต่างพึ่งพาอาศัยกันด้วยความยิ้มแย้มเบิกบาน ไว้วางใจกันอย่างสนิธชิดชอบ, อย่างนี้ ถึงบ้านเรือนที่อยู่หลับนอนจะคับแคบบ้าง แต่ความสุขใจจะแผ่กว้างออกไปจนสุดเขตความเคารพนับถือ, วิเศษกว่าบ้านเรือนใหญ่โตระโหฐาน มีกำแพงกั้นเป็นบริเวณกว้างใหญ่, แต่ผู้อยู่อาศัยน้ำใจคับแคบ ขาดความเอื้อเฟื้อ, ซ้ำร้ายกลับหยิ่งผยอง ชอบนิสัยดูหมิ่นคนด้วยแล้ว จะคับใจจนบ้านใหญ่โตไม่พอที่จะผลุดลุกผลุดนั่งระงับความกระวนกระวายตนเองได้เลย, ความเป็นผู้มีน้ำใจดี โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่, ควรช่วยเหลือเพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียงด้วยทรัพย์สินเงินทอง, ด้วยกำลังกาย หรือด้วยโอภาปราศรัยอย่างไร, ก็ชอบใช้ให้เหมาะสมแก่บุคคลกาละเทสะ ไม่นิ่งดูดาย ปั้นปึ่ง ถือยศถือศักดิ์, จริยานุวัติเหล่านี้ ท่านว่าเป็นเมตตามหานิยม, แม้บ้านเรือนจะไม่มีฝารอบขอบชิด มีรั้วกำแพงป้องกันอย่างไร แต่เขตแห่งความปลอดภัยทุกประการจะแผ่ขยายออกไป เป็นเกราะคอยระแวดระวังป้องกันให้เอง. เพราะอันตรายมีการลักขโมย ย่อมมาจากบุคคล, ก็เมื่อผูกมัดใจบุคคลเพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียงด้วยความเอื้ออารี จนเคารพนับถือกันได้แล้ว, ภยันตรายเหล่านั้นจะมีมาแต่ไหน, หากจะมีมาจากภายนอก เพื่อนบ้านก็จะช่วยเป็นหูเป็นตา ช่วยระแวดระวังให้อีกซ้ำ, จึงน่าจะได้สร้างรั้วบ้านกันด้วยความเมตตาอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันไว้ดีกว่า ดังคำโคลงโลกนิติสอนใจอยู่ว่า

รักกันอยู่ขอบฟ้า เขาเขียว
เหมือนอยู่หอแห่งเดียว ร่วมห้อง

ถ้ามัวทนงตน อวดดีว่าไม่ต้องพึ่งพาอาศัยใคร ไม่คิดเอาพวกเอาพ้อง มิหนำกลับดูหมิ่นถิ่นแคลนผู้อื่นอีกด้วย, ย่อมก่อให้เกิดความเกลียด ขาดความรักเคารพนับถือ, ถึงตนจะมีอิสระใหญ่โตมากมายเพียงไรก็ตามที ย่อมจะหาความสุขใจได้ยาก เหมือนคำโคลงบทต่อไปว่า

ชังกันบ่แลเหลียว ตาต่อ กันนา
เหมือนขอบฟ้ามาป้อง ป่าไม้มาบัง

เพราะเหตุนี้ ท่านจึงสอนให้มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เลี้ยงดูกัน ในยามที่ไปอยู่ในที่ใหม่ถิ่นใหม่.

อนึ่ง คำที่ท่านว่า "พึงเชิญเหล่าท่านที่มีศีล สำรวมระวัง ประพฤติพรหมจรรย์" นั้นก็เพื่อใคร่ครวญพิจารณาเลือกเฟ้นอาราธนาเฉพาะท่านที่มีศีลสำรวมระวังประพฤติพรหมจรรย์เท่านั้น มิฉะนั้นจะหลงเชิญท่านพวกนุ่งเหลืองห่มเหลือง ที่แอบแฝงพระศาสนาเลี้ยงชีพ, ผลานิสงส์แทนที่จะเป็นคุณ จะกลับกลายเป็นบาป เพราะหลงให้กำลังแก่ผู้ทำลายศาสนา.

และการที่ท่านแนะให้อุทิศทักษิณาทานเพื่อเทวดาด้วยนั้น พึงนำความสันนิษฐานว่า เทพดาโดยสมมติอย่างพระมหากษัตริย์ก็ตาม, เทพดาโดยกำเนิดอย่างภุมมเทวดาบ้าง อากาศเทวดาบ้างก็ตาม, เทพดาโดยทรงคุณธรรมความดีสูงสุด, ได้แก่พระอรหันตขีณาสพก็ตาม, ล้วนแต่มีคุณความดี น่าเคารพนับถือ, น่ายึดถือเป็นตัวอย่างแบบฉบับประพฤติความดีอล้อยตามบ้างทั้งนั้น ดังท่านจัดเป็นอนุสสติบทหนึ่งเรียกว่า เทวตานุสติ ระลึกถึงคุณที่ทำบุคคลให้เป็นเทวดา นับเป็นคุณประโยชน์ ที่เมื่อหมั่นนึกคิดถึงคุณงามความดีของท่านผู้ทรงคุณความดีอยู่เสมอ ก็คือการคบบัณฑิตทางด้านจิตใจอยู่แล้ว, กำลังคิดก็ชื่อว่ากำลังดำเนินอยู่ในแนวแห่งความดี เมื่อคุ้นเป็นปกติของอารมณ์ ย่อมชวนให้ดำเนินตนในความดีตาม

เยี่ยงอย่างบ้าง, เหมือนพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ที่ท่านสอนให้พุทธศาสนิกชนน้อมใจระลึกถึงอยู่เป็นปกตินั้น ก็เพื่อเป็นเหตุเร่งเร้าอารมณ์ให้เกิดปสาทะเลื่อมใส ใคร่บำเพ็ญตนปฏิบัติตนตามคำสอนของท่าน หรือเท่ากับชวนให้บำเพ็ญตนจนมีคุณความดีเช่นท่านบ้าง, ถึงจะบำเพ็ญในชั้นพุทธภูมิมิได้ เพราะเห็นเกินอุปนิสัย ก็บำเพ็ญเพียงสาวกภูมิให้ได้ ยังนับว่าเป็นผลานิสงส์อย่างน่าสรรเสริญยิ่งแล้ว, หรือสาวกภูมิก็ยังเห็นเกินอุปนิสัย, ก็พึงถือเสมอภูมิอุบาสกอุบาสิกา หรือภูมิกัลยาณปุถุชน ก็นับว่าสมภูมิพุทธศาสนิกชนอย่างงดงาม, หรือศรัทธาปสาทะยังอ่อน จะบำเพ็ญเพียงพลเมืองดีของประเทศชาติ ไม่ฝ่าฝืนพระราชกำหนดกฎหมาย ทำตนให้เป็นเสี้ยนหนามของบ้านเมือง, ตั้งตนอยู่ในสัมมาชีพตามแนวกฎหมาย, ต่างประพฤติตนได้เพียงนี้ ก็นับว่าต่างได้ปฏิบัติตนเป็นธัมมานุธัมมปฏิบัติ คือประพฤติตามธรรมคำสอนของพระศาสนา ตามแนวกฎหมายของบ้านเมือง ตามกำลังสามารถของตน ๆ จัดได้ว่าเป็นผู้ไม่รกโลก.

รวมความตามเทวตาทิสสทักขิณานุโมทนาคาถา คือคาถาอุทิศส่วนบุญแก่เทพดา อันมีใจความว่า "คนฉลาดอยู่ในที่ใด พึงมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เชิญคนดีในที่นั้น เลี้ยงดูตามควร และควรอุทิศทักษิณาทานนั้นแก่เทพดาในที่นั้นด้วย ท่านจะได้บันดาลให้เห็นแต่กิจการงานอันเจริญทุกเมื่อ" ซึ่งสมควรที่พุทธศาสนิกชน ผู้มีพระรัตนตรัยเป็นสรณะ จะพึงนิยมปฏิบัติตาม เพราะผลแห่งความดีงามที่ปฏิบัติได้นั้น และการเห็นกิจการอันเจริญ คือทำมาค้าขึ้น อยู่เย็นเป็นสุขตนเองจะเป็นผู้ได้รับ พระรัตนตรัยไม่มีส่วนรับผลความดีนั้นด้วยเลย.

ลำดับต่อจากนี้ พระภิกษุสงฆ์จะได้สาธยายบาลีเทวตาทิสสทักขิณานุโมทนาคาถาตามแบบมคธ เป็นการเพิ่มพูลสัมมาปฏิบัติแก่ท่านพุทธศาสนิกชน ผู้มีพระรัตนตรัยเป็นสรณะ อีกส่วนหนึ่ง ณ กาลบัดนี้.

อาทิยสุตตคาถา

วันพระที่ ๑๙ เมษายน ๒๕๐๓

ท่านพุทธศาสนิกชน ผู้เอิบอิ่มในธรรมปฏิบัติ

วันนี้ เป็นวาระของการสวดมนต์มีคำนำแบบมคธอย่างเคย ก่อนที่จะได้บรรยายหัวข้อสวดมนต์ ใคร่ขอแนะนำการใช้สำนวนเกี่ยวกับการสวดมนต์สักเล็กน้อยก่อน คือ สำนวนหนังสือที่ใช้อาราธนาพระภิกษุไปในงานบำเพ็ญกุศล หรือที่เรียกว่าฎีกาอาราธนาพระนั้น ถ้าอาราธนาไปในงานมงคล เช่นงานฉลองอายุ วันเกิด ขึ้นบ้านใหม่ งานสมรส ควรใช้สำนวนว่าอาราธนาเจริญพระพุทธมนต์, อาราธนาไปในงานอวมงคล เช่นงานศพ ตั้งแต่ทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน จนถึงงานฌาปนกิจ หรืองานเพื่ออัฐิศพ อย่างบังสุกุลในยามสงกรานต์ ใช้สำนวนว่า อาราธนาสวดพระพุทธมนต์ รวมความย่อว่า งานมงคลใช้เจริญพระพุทธมนต์, งานอวมงคล ใช้สวดพระพุทธมนต์, ทั้งนี้ เคยรับทราบจากอาลักษณ์ ที่เคยปฏิบัติในราชการมา ขอฝากให้เป็นวัฒนธรรมของภาษาอันควรรักษาไว้ ด้วยประการหนึ่ง

อนึ่ง งานสงกรานต์ ทางราชการได้สนับสนุนฟื้นฟูให้ชาวเรา ได้รักษาประเพณีอันดีงามไว้ ซึ่งเพิ่งจะผ่านพ้น ๒-๓ วันมานี้ ก็นับว่าเป็นการรักษาวัฒนธรรมในด้านขนบธรรมเนียมประเพณีอีกส่วนหนึ่ง แต่มักจะมีเรื่องที่เกินขอบเขตเพราะอาศัยประเพณีนั้น เกิดขึ้นอยู่เสมอ จนแทนที่จะเป็นประเพณีอันดีงาม กลับกลายจะเป็นประเพณีของชาวชนที่ไม่มี

วัฒนธรรมไปเสียแล้ว อันประเพณีที่ดีงามของชาวไทย ย่อมไม่ควรละทิ้ง หรือขาดความสนใจที่จะเกี่ยวข้องกับพระศาสนาด้วย ดังที่ปรากฏอยู่มีการสรงน้ำพระ ก่อพระทราย บังสุกุลอัฐิญาติผู้ล่วงลับไป มีบิดามารดา ปู่ย่าตายาย เป็นต้น ล้วนเกี่ยวข้องกับพระศาสนา เป็นการชักนำให้ใกล้ชิดติดต่อกับพระศาสนาดีอยู่ ส่วนการเล่นตามประเพณีพื้นบ้านพื้นเมือง ก็ควรรักษาไว้ด้วยเช่นเดียวกัน, เป็นการสืบต่อของดีไว้เป็นมรดกตกทอดถึงอนุชนรุ่นหลัง ถ้าได้ปรับปรุงอบรม ให้สืบต่อประเพณีที่ดีงามได้อยู่ตราบใด รากฐานแห่งความเป็นไทย อันมีพระพุทธศาสนาเป็นเรือนใจ ก็คงยั่งยืนสมปรารถนา.

เพื่อให้สอดคล้องกับการฟื้นฟูประเพณีในยามสงกรานต์ วันพระนี้ จะได้นำคาถา มีชื่อว่า อาทิยสุตตคาถา ขึ้นต้นคำบาลีว่า ภุตฺตา โภคา ภฏา ภจฺจา วิติณฺณา อาปทาสุ เม เป็นต้น ซึ่งพระสงฆ์ใช้สาธยายในอาราม และสาธยายอนุโมทนาในงานบำเพ็ญกุศลอุทิศถึงบุรพชนประจำปี เช่นในงานบังสุกุลยามสงกรานต์ เป็นต้น มีเรื่องประกอบ ดังต่อไปนี้

พระบรมศาสดา ตรัสกับ อนาถบิณฑิกคหบดี ถึงเรื่องธรรมที่น่าใคร่น่าปรารถนาพอใจ ๔ อย่าง หาได้ยากในโลก คือ ปรารถนาโภคะ, ปรารถนาเกียรติยศชื่อเสียง, ปรารถนาอายุยืนนาน, และเมื่อตายไป ปรารถนาเกิดในสุคติโลกสวรรค์.

ธรรม ๔ อย่าง ที่เป็นไปเพื่อได้สิ่งที่น่าพอใจ น่าปรารถนานั้น ก็คือ ถึงพร้อมด้วยศรัทธา, ถึงพร้อมด้วยศีล, ถึงพร้อมด้วยการบริจาค, ถึงพร้อมด้วยปัญญา, แล้วตรัสรวมด้วย อาทิยสุตตคาถา มีความว่า

โภคะทั้งหลาย เราได้บริโภคแล้ว, บุคคลทั้งหลายที่ควรเลี้ยง เราได้เลี้ยงแล้ว, อันตรายทั้งหลาย เราได้ข้ามพ้นไปแล้ว, ทักษิณาที่เจริญผล เราได้ให้แล้ว, อนึ่ง พลีทั้ง ๕ เราได้ทำแล้ว.

ท่านผู้มีศีล สำรวมแล้ว ประพฤติพรหมจรรย์ เราได้บำรุงแล้ว, บัณฑิตผู้ครองเรือน ปรารถนาโภคะเพื่อประโยชน์อันใด ประโยชน์อันนั้น เราได้บรรลุแล้ว, กรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเดือดร้อนภายหลัง เราได้ทำแล้ว.

นรชนผู้จะต้องตาย เมื่อตามระลึกถึงคุณข้อนี้อยู่ ย่อมเป็นผู้ตั้งอยู่ในอริยธรรม, เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมสรรเสริญนรชนนั้น ในโลกนี้, นรชนนั้น ละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์.

จบใจความ อาทิยสุตตคาถา เพียงนี้

ตามเนื้อความแห่งอาทิยสุตตคาถานี้ ท่านพุทธศาสนิกชนที่เคยพิจารณาเรื่องในหนังสือนวโกวาทมาแล้ว คงพอสังเกตได้ว่า ธรรมที่น่าใคร่ น่าปรารถนา ๔ อย่างนั้น ท่านได้ยกมาแสดงไว้ในนวโกวาท ตอนคิหิปฏิบัติ หน้า ๗๓ ตั้งหัวข้อเรื่องว่า

ความปรารถนาของบุคคลในโลกนี้ ที่ได้สมหมายด้วยยาก ๔ อย่าง

๑. *ขอสมบัติจงเกิดมีแก่เราโดยทางที่ชอบ*

๒. *ขอยศจงมีแก่เรากับญาติพวกพ้อง*

๓. ขอเราจงรักษาอายุให้ยืนนาน
๔. เมื่อสิ้นชีพไปแล้ว ขอเราจงไปบังเกิดในสวรรค์.

และธรรมเป็นเหตุให้สมหมาย มีอยู่ ๔ อย่าง
๑. สัทธาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา
๒. สีลสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล
๓. จาคสัมปทา ถึงพร้อมด้วยบริจาคทาน
๔. ปัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยปัญญา.

ในตอนนี้ควรจะได้สันนิษฐานว่า พระพุทธองค์ทรงจับจุดปรารถนา หรือเรียกว่าแทงใจดำของบุคคลทั่วไปว่า ล้วนตั้งปรารถนาอยากได้ใคร่ถึงอยู่ในหลัก ๔ ประการ คืออยากมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยโภคะทรัพย์สินเงินทอง พร้อมด้วยเกียรติยศชื่อเสียง อายุยืนยาว เพื่อจะได้เสวยความมั่งคั่งอยู่ได้นาน ๆ มิหนำซ้ำถึงคราวหมดอายุแล้ว ก็ยังอยากเสวยความสุขสมบูรณ์ในโลกสวรรค์อีกด้วย. แต่หลักคำสอนของพระองค์ ย่อมประกอบด้วยเหตุและผลเสมอ จะสำเร็จได้สมประสงค์เพียงตั้งปรารถนาเฉย ๆ นั้นไม่ได้ ถ้าได้ ใครจะยากจนค่นแค้นทุกข์ลำบาก, เพราะผลที่บุคคลตั้งปรารถนากันนี้ ล้วนเป็นผลดีงาม อันต้องประกอบเหตุที่ดีงามให้สมกัน พระพุทธองค์จึงตรัสเหตุที่จะให้สมปรารถนาไว้ คือ ต้องเป็นผู้มีจิตเลื่อมใสประกอบด้วยเหตุผลก่อน จึงเชื่อถือในสิ่งที่ควรเชื่อถือ ที่เรียกตามบาลีว่า สัทธาสัมปทา, กับถึงพร้อมด้วยศีล สำรวมกาย วาจา เรียบร้อยสุจริตอยู่เป็นประจำอัชฌาศัย เรียกว่า สีลสัมปทา, ถึงพร้อมด้วยการบริจาคทานเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ผู้อื่น โดยไม่เห็นแก่ตนจัด มุ่งให้เกิดคุณประโยชน์แก่ผู้อื่นตลอดไป โดยถือว่า การช่วยเหลือซึ่งกันและกันนี้ เป็นหน้าที่ของมนุษย์โดยตรง, เรียกว่า จาคสัมปทา, และการถึงพร้อมหมายถึงอบรมนิสัยใจคอ ในการละเลิกหลีกเลี่ยง

จากความชั่ว ทุจริต ผิดศีลผิดธรรมเสีย นิยมประพฤติแต่ความดีจากหลักแห่งศีลธรรมตลอดกาล จนกว่าอัธยาศัยจะสมบูรณ์ด้วยคุณธรรม นับแต่ขั้นศีลตราบถึงขั้นสมาธิ และปัญญา ตลอดญาณทัสสนะวิสุทธิ เรียกว่า ปัญญาสัมปทา, เมื่อประพฤติตนอยู่ในคุณธรรมทั้ง ๔ นี้สมบูรณ์ บริบูรณ์จริง ๆ ประจำอัธยาศัยได้ มิใช่เพียงประพฤติข้อใดข้อหนึ่ง หรือเพียงครั้งคราว หรือ เพียงกิริยาอาการภายนอก ยังไม่เข้าถึงจิตใจ จึงจะได้ผลสมปรารถนาทั้ง ๔ อย่าง นั้นโดยแน่นอนขออย่างเดียว อย่าตั้งความปรารถนาให้สูง ให้เร็ว เกินกว่าความประพฤติปฏิบัติอัธยาศัย ควรถือประพฤติเหตุให้บริสุทธิ์บริบูรณ์เป็นสำคัญยิ่ง อย่าด่วนคอยรับผลแต่ไม่ประพฤติปฏิบัติเหตุให้เต็มที่ ผลย่อมสนองพอเหมาะกับเหตุเท่านั้น ไม่ยิ่งหย่อนเลย

ส่วนใจความเฉพาะของอาทิยสุตตคาถานั้น เท่ากับเป็นข้อความรวบยอดของความปรารถนานั้น ซึ่งเมื่อได้สมประสงค์ในความปรารถนา ๓ ข้อเบื้องต้นพอสมควรแล้ว ไม่ควรเย่อหยิ่งทนงตนหรือดูหมิ่นถิ่นแคลนผู้อื่น ควรพิจารณาตนเพื่อดำเนินความปรารถนานั้นให้เกิดคุณประโยชน์ยิ่งขึ้น เช่นใจความที่ว่า โภคะทั้งหลาย เราได้บริโภคแล้ว บุคคลทั้งหลายที่ควรเลี้ยง เราได้เลี้ยงแล้ว คือจับจ่ายใช้สรอยโภคะ อันได้แก่ทรัพย์สินเงินทอง ในกิจการอันเป็นคุณประโยชน์ มิใช่หลงใช้ในทางอบายมุขต่าง ๆ อนุเคราะห์สงเคราะห์ แก่บุคคลที่ควรอนุเคราะห์ เช่นบิดามารดา บุตรธิดา ญาติมิตร ตลอดถึงผู้พิการทุพลภาพอ่อนแอ เช่นคนตาบอด คนใบ้ คนชรา และเด็กเป็นต้น เมื่อได้จัดการควบคุมรักษาโภคะ ให้ปลอดภัยอันตรายแล้ว ควรประกอบทักษิณาทาน เพื่อท่านบุรพชนผู้ล่วงลับไปแล้ว ช่วยเหลือเป็นพลี คือ สงเคราะห์ญาติ, ต้อนรับแขก, ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย เช่นบังสุกุลในยามสงกรานต์ เสียภาษีอากรให้แก่รัฐ และบำเพ็ญกุศลอุทิศแก่เทวดา, บำรุงสมณะผู้ประพฤติ

พรหมจรรย์ มีศีลสำรวมเป็นอันดี และได้ใช้โภคะนั้น ช่วยบำบัดความขัดข้อง ความเดือดร้อนต่าง ๆ ให้หมดสิ้นไป เมื่อได้พิจารณาใช้โภคะที่แสวงหาได้ด้วยความเพียร ซื่อสัตย์ สุจริต จนตั้งตนเป็นหลักฐานในทางที่สมควร อนุเคราะห์สงเคราะห์ผู้อื่นให้คลายจากความทุกข์ยากเดือดร้อนประจำอัธยาศัยได้เช่นนี้ ชื่อว่า เป็นผู้ตั้งอยู่ในอริยธรรม คือธรรมอันเลิศหรือธรรมของผู้ประเสริฐ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมสรรเสริญนรชนนั้น ตั้งแต่ยังมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ หากละโลกนี้ไป ก็ย่อมบันเทิงในโลกสวรรค์

ท่านพุทธศาสนิกชน ผู้เอิบอิ่มในธรรมปฏิบัติ ท่านได้สดับเค้าเรื่องของอาทิยสุตตคาถา ที่นำมาบรรยายร่วมในประเพณีสงกรานต์นี้แล้ว ใคร่เชิญชวนให้ท่านสมมติตนเป็นอนาถบิณฑิกคหบดี ที่พึ่งพระบรมศาสดาตรัสชี้ความปรารถนาของบุคคล ๔ อย่าง กับหลักธรรมที่จะได้สมปรารถนา ๔ อย่าง และใจความรวมที่ขึ้นบทบาลีว่า ภุตฺตา โภคา ภฏา ภจฺจา วิติณฺณา อาปทาสุ เม เป็นต้นว่าได้ใช้โภคะที่แสวงหามาได้ด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต อนุเคราะห์ สงเคราะห์แก่บุคคลที่ใกล้ชิด มีบิดามารดา บุตรธิดา ตลอดถึงบุคคลอื่นที่สมควรทั่วไปแล้วท่านควรปฏิบัติตนอย่างไร ไม่ปฏิบัติตาม หรือปฏิบัติบก ๆ พร่อง ๆ ไตรสรณคมน์อาจขาดทลุ ด่างพร้อยไปบ้างก็ได้ แต่เพราะท่านคหบดีนั้น ท่านเคารพเชื่อฟังประพฤติตนตามพระธรรมเทศนาทุกอย่าง จึงปรากฏคุณนามว่า อนาถบิณฑิกะผู้ให้ข้าวน้ำแก่คนยาก ไม่มีใครเรียกนามเดิม สุทัตตะของท่านเลย

รัฐบาลกำลังสนับสนุนฟื้นฟูประเพณีที่ดี ๆ ของชาติ เช่นประเพณีสงกรานต์นี้เป็นต้น ให้เป็นสมบัติประจำชาติสืบต่อไป ท่านพุทธศาสนิกชนชื่อว่าเป็นพลเมืองของชาติ ก็ต้องพลอยส่งเสริมสนับสนุนด้วย แต่ดังกล่าวมาในตอนต้นแล้วว่า วัฒนธรรมทั้งหลาย ที่แทรกซึมอยู่ในประเพณีต่าง ๆ ของชาตินั้น ย่อมมีหลักสำคัญ คือ หลักศีลหลักธรรมเป็นแกนกลางอยู่

ทุกประเพณี ถ้าขาดแกนแล้วจะเป็นวัฒนธรรมอันควรส่งเสริมรักษามิได้เลย ใจความแห่งอาทิยสุตตคาถา ก็เป็นหลักศีลหลักธรรมที่ชี้แจงให้รู้จักใช้ทรัพย์สมบัติ ในทางที่ถูกที่ควรประเภทหนึ่ง โดยการงดเว้นในทางผิด เช่นใช้จ่ายในทางอบายมุข หรือตระหนี่ถี่เหนียว ตลอดจนตนเองก็ไม่ได้รับผลจากโภคะของตน คงประพฤติตนอย่างที่เรียกกันว่า "ผ้าขี้ริ้วห่อทอง" กลายเป็นโสมเฝ้าทรัพย์ไว้ให้แก่ลูกหลานเท่านั้น จึงสมควรที่จะได้เริ่มช่วยกันรักษาแกน แห่งวัฒนธรรมส่วนนี้ ไว้ให้มั่นคงดำรงอยู่ในนิสัยใจคอของชาวเราทั่วไป สรณคมน์ที่เคยขาดกร่อนด่างพร้อย จะค่อยกลับแน่นแฟ้นมั่นคงยิ่งขึ้น พร้อมด้วยหลักศีลธรรมตามนัยแห่ง อาทิยสุตตคาถาตลอดไป

ต่อจากนี้ พระภิกษุสงฆ์ จะได้สาธยายบทบาลีแห่ง อาทิยสุตตคาถาตามแบบมคธ เพื่อส่งเสริมศรัทธาความเชื่อ ปสาทะความเลื่อมใส ของท่านพุทธศาสนิกชน ผู้เอิบอิ่มในธรรมปฏิบัติ ให้เกิดอุสาหะบากบั่น ประพฤติตนตามนัยแห่ง อาทิยสุตตคาถา จนมีคุณนามแทนชื่อเดิม เหมือนเศรษฐี สุทัตตะมีคุณนามว่า อนาถบิณฑิกะสืบต่อไป ณ กาลบัดนี้.

โภชนทานานุโมทนาคาถา

วันพระที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๐๓

ท่านพุทธศาสนิกชน ผู้เอิบอิ่มในธรรมปฏิบัติ

วันพระนี้ ตรงกับดิถีพิเศษ คล้ายวันถวายเพลิงพระพุทธสรีระ ซึ่งปรากฏตามพระพุทธประวัติว่า เมื่อองค์พระบรมศาสดาปรินิพพาน ณ วันบุรณมีเพ็ญเดือนวิสาขะแล้ว ต่อจากนั้นอีก ๗ วัน มัลลกษัตริย์ ก็ถวายเพลิงพระพุทธสรีระ ที่มกุฏพันธเจดีย์ ฉะนั้น เมื่อมงคลดิถีอภิลักขิตกาลเพ็ญเดือนวิสาขะที่ตรงกับวันเพ็ญกลางเดือน ๖ พุทธศาสนิกชนทั่วโลก ได้ประกอบพิธีถวายสักการะบูชา ทั้งอามิสบูชา และปฏิบัติบูชาตามกำลังสามารถ ด้วยความเลื่อมใสยิ่งมาแล้ว บัดนี้ถึงดิถีคล้ายวันถวายเพลิงพระพุทธสรีระ ก็เป็นสมัยพิเศษ ที่ควรถวายสักการะ ด้วยมีพุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ สังฆานุสสติ เป็นอารมณ์น้อมระลึกถึงคุณธรรมความดี อันมีทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นเหตุชักนำจิตใจให้เกิดอุสาหะพยายามเพื่อบรรลุถึงความดีเยี่ยงคุณธรรมของท่านบ้าง เป็นปฏิบัติบูชา ย่อมจะเป็นเครื่องชำระอัธยาศัยสันดาน ที่มัวมอมด้วยบาปมลทินมาแล้ว ให้หมดจดสะอาดผ่องใสได้บ้าง วันมาฆะบูชาก็ดี วันวิสาขะบูชาก็ดี และวันถวายเพลิงพระพุทธสรีระก็ดี จึงเป็นดิถีรุกเร้าใจพุทธศาสนิกชน ให้แสวงหาโอกาสถวายสักการะบูชา อบรมใจให้เกิดศรัทธาปสาทะ เพื่อกลับประพฤติความดี หรือบำเพ็ญกุศลความดีเพิ่มเติมให้เป็นการกระทำความดี ต้อนรับความดีของท่านผู้ทรงคุณความดี หรือบูชาคุณความดีของท่านด้วยความดีของตน จึงจะสมหน้าที่พุทธศาสนิกชนโดยแท้

สำหรับปีนี้ นับแต่มาฆะบูชาเป็นต้นมา พุทธศาสนิกชนได้ประสพกับดินฟ้าอากาศ ที่มีความร้อนอบอ้าวมาก ต่างบ่นระงมอยากให้ความร้อนอบอ้าว เช่นนี้ผ่านพ้นไปเสีย แต่ก็หาสำเร็จสมปรารถนาไม่ เพราะ

เป็นอำนาจภายนอก ดูเหมือนยิ่งบ่น ยิ่งกระวนกระวายใจเท่าใด ความร้อนอบอ้าว ก็หาได้ลดน้อยลง เพราะเสียงบ่นนั้นไม่ กลับจะยิ่งร้อนเพราะไม่สมปรารถนาเพิ่มอีกด้วยซ้ำ นี่ก็เป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นว่าปรารถนาอย่างไร ไม่ได้สมปรารถนาที่ท่านว่า เป็นทุกข์เดือนร้อนนั้น ก็ได้แก่การดิ้นรนของชาวเราอย่างนี้เอง. ผู้ไม่บ่น ไม่แสดงอาการดิ้นรนกระวนกระวาย มิใช่จะไม่ร้อนอบอ้าวเมื่อไร คงรับความอบอ้าวเยี่ยงเดียวกัน แต่หากเมื่อเห็นว่า การดิ้นรนกระวนกระวายไปเช่นนั้น ไม่ได้ช่วยให้หายอบอ้าวรุ่มร้อน จึงสงบทีท่าไว้ ก็นับว่าเป็นคุณที่ไม่ต้องเพิ่มความร้อนใจขึ้นอีก ความสงบจึงมีทีท่าสบายกว่า ยิ่งสงบกาย วาจาตลอดถึงน้ำใจได้ด้วย จะยิ่งสบายสักเพียงไหน สภาพดินฟ้าอากาศที่หนาวร้อนนั้น มิใช่เครื่องหมายของความสุขสบาย หรือความเดือดร้อนใจที่ไม่รู้จักสงบ สุขสบายเพียงอย่างเดียว อื่น ๆ ก็พลอยเดือดร้อนกระวนกระวายตามไปหมด ไฟบัลลัยกัลป์อาจเกิดในดวงใจของบุคคลได้ทุกคนถ้าขาดความรู้จักสงบ

เมื่อวันวิสาขะบูชาที่แล้วมานั้น ตอนหัวค่ำ ยังบ่นกันถึงความอบอ้าวรุ่มร้อน ตอนดึกมีฝนโปรยลงมาทำให้ชุ่มชื่นเยือกเย็นบ้าง ถึงจะไม่ทั่วทุกตำบลก็พอบันเทาเบาคลายความร้อนอบอ้าวได้ในที่บางแห่ง ถ้าคิดในแง่ดี ก็ว่าเพราะแรงอธิษฐาน หรือแรงบุญกุศลของพุทธศาสนิกชน ในวันพิเศษมงคลสมัย เกิดขึ้นพร้อมเพรียงทั่วกัน จึงเป็นกำลังบันดาลความเยือกเย็นมาดับร้อนให้ได้ ก็เป็นเชิงชวนให้พร้อมใจกันประกอบความดี เพื่อผลความดีสมปรารถนา เพราะทำดีย่อมได้ดี เป็นผลสนองได้ประการหนึ่ง

วันพระนี้คล้ายกับดิถีถวายเพลิงพระพุทธสรีระ เวียนมาถึง พุทธศาสนิกชนกำลังเบิกบานใจด้วยความเลื่อมใส ประกอบพิธีถวายสักการะบูชา เจริญพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ ตามอารามต่าง ๆ หรือ ณ สถานที่อยู่ของตน เป็นการ

ถวายอามิสบูชา ปฏิบัติบูชาแด่ พระรัตนตรัย ชื่อว่า กำลังอบรมอัธยาศัยตนอยู่ด้วยทาน ศีล ภาวนา ตามกำลังสามารถ มิได้เพิกเฉยเลยละวันพิเศษเช่นนี้ ให้ผ่านไปเปล่า หรืออาศัยดิถีเช่นนี้ ก่อกรรมทำเข็ญบันทุกลงในสันดานตนเยี่ยงพาลชนทั้งหลาย ความชุ่มชื่นเบิกบานใจ เพราะประพฤติความดี บูชาท่านผู้ทรงคุณความดี นี่แล จะเกิดเป็นอานิสงส์สนองให้นิยมประพฤติความดีประการอื่นยิ่งขึ้น จึงจะนำโภชนทานานุโมทนาคาถา มาสาธยายร่วมในมงคลดิถีคล้ายวันถวายเพลิงนี้ เหมือนอนุโมทนา ส่งเสริมในความดีของท่านพุทธศาสนิกชน ผู้เอิบอิ่มในธรรมปฏิบัติ ให้เกิดกำลังอบรมคุณธรรมความดีให้ยิ่งขึ้นสืบไป

โภชนทานานุโมทนาคาถานี้ มีระเบียบสำหรับพระภิกษุสามเณรสาธยายอนุโมทนา ในการถวายอาหารของขบฉัน มีข้าว ขนม เป็นต้น แก่ทายกทายิกาทั้งหลาย เป็นคาถาที่มิใคร่ได้ใช้สาธยายบ่อยนัก เพราะพิธีที่เจ้าการบำเพ็ญ มักเป็นการเจาะจงเพื่อเหตุนั้น ๆ ซึ่งก็มีระเบียบให้ใช้คาถาอนุโมทนาประจำอยู่แล้ว โภชนทานานุโมทนาคาถา จึงมักใช้อนุโมทนา ในการถวายภัตตาหารแก่ภิกษุสามเณร เป็นงานอดิเรก ขึ้นต้นคำบาลีว่า อายุโท พลโท ธีโร วณฺณโท ปฏิภานโท เป็นต้น มีใจความที่ควรสนใจดังนี้

ผู้มีปัญญา ให้อายุ ให้กำลัง ให้วรรณะ ให้ปฏิภาณ ผู้มีปัญญา ให้ความสุข ย่อมได้ประสพสุข, บุคคลผู้ให้อายุ วรรณะ สุข และปฏิภาณ บังเกิดในที่ใด ๆ ย่อมเป็นผู้มีอายุยืน มียศในที่นั้น ๆ

จบใจความเพียงนี้

การให้อายุ ให้กำลัง เป็นต้น เป็นส่วนเหตุ ที่จะให้ได้ผลอันตนปรารถนา ท่านแสดงส่วนเหตุไว้ในที่อื่นว่า "ผู้ให้ของกิน ชื่อว่าให้กำลัง, ผู้ให้ผ้า ชื่อว่าให้

วรรณะ, ผู้ให้ยาน ชื่อว่าให้ความสุข, ผู้ให้ประทีป ชื่อว่าให้จักษุ, ผู้ให้ของที่พอใจ, ย่อมได้ของที่พอใจ, ผู้ให้วัตถุอันเลิศ ย่อมได้วัตถุอันเลิศ, ผู้ให้ของดีย่อมได้ของดี, ผู้ให้ฐานะอันประเสริฐ ย่อมเข้าถึงฐานะอันประเสริฐ, ดังนี้ นำให้ได้สันนิษฐานว่า บุคคลเราจะปรารถนาสิ่งไร ต้องประกอบเหตุของความปรารถนานั้นก่อน เมื่อประกอบเหตุเหมาะ ผลย่อมเกิดสนองตามเหตุ ไม่ยิ่งหรือหย่อน และมิใช่รอคอยให้สิ่งที่ตนปรารถนานั้น บันดาลเกิดขึ้นสนองมาอย่างลอย ๆ โดยตนเองมิต้องกระทำอะไร อย่างนี้ผิดหลักของพระพุทธศาสนา ที่แสดงว่า ทุกอย่างเกิดมาแต่เหตุทั้งสิ้น ทำเหตุดี ผลก็ดี ทำเหตุเลว ผลก็เลว เหตุย่อมส่งให้ถึงผล เท่ากำลังของเหตุ ไม่มากน้อยขาดเกิน แต่ชาวเรามักจะลืมเหตุกันเป็นส่วนมาก จดจำกันแต่ผลที่ปรากฏแสดงออกเท่านั้น เมื่อขาดความใคร่ครวญถึงต้นเหตุฉะนี้แล้ว จึงชวนให้ซัดโทษผู้อื่น สิ่งอื่นออกจากไปจากตนเอง หนักเข้าถึงซัดโทษผีสางเทวดา ดินฟ้าอากาศ ถึงคราวมีลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ก็มักเห็นว่า เพราะผู้นั้นผู้นี้ช่วย หรือบูชาเจ้าพ่อเจ้าแม่ พระเครื่องรางองค์นั้นช่วย รดน้ำมนต์ช่วย ลืมตนเองซึ่งเป็นต้นเหตุเสียสิ้น จึงนำให้เหลิงหลงได้ง่ายด้วยไม่ไว้ใจตนเอง แต่ไปไว้ใจผู้อื่น สิ่งอื่นเสียสิ้น ครั้นเกิดเสื่อมลาภ เสื่อมยศ รับนินทา รับทุกข์ยากเดือดร้อน ก็ชวนให้เที่ยวโพนทนาใครต่อใครวุ่นไปหมด หรือเที่ยวหาเครื่องป้องกันช่วยเหลือปัดเป่าวุ่นวาย เลยกลายเป็นคนลืมตนเองเสียง่าย ๆ ทุกคราวที่ประสพส่วนเจริญ หรือส่วนเสื่อม ผู้ลืมตนเช่นนี้ จึงช่วยตนเองไม่ได้ ช่วยตนเองไม่ถูก แล้วจะนำตนเองไปสู่สุคติได้อย่างไร

เนื้อความแห่งโภชนทานานุโมทนาคาถา ได้แสดงแนวไว้ชัดแล้วว่า ให้อายุ ให้กำลัง ให้วรรณะ ให้ปฏิภาณ ให้ความสุข แก่ผู้อื่น จะบังเกิดในที่ใด ๆ ย่อมมีอายุยืน มีกำลัง มีวรรณะ มีปฏิภาณ มีความสุขในที่นั้น ๆ สมควรที่พุทธศาสนิกชน ผู้เอิบอิ่มในธรรมปฏิบัติ จะได้ถือไว้ดังเป็นกระจกเงาคอยส่องตรวจตราตนอยู่เสมอ ไม่ต้องรอพึ่งใครอื่น หรือ

ซัดโทษผีสางนางไม้ ว่าอายุสั้นพลันตาย ก็เพราะไม่เคยให้อายุ มีแต่คอยเบียดเบียนรังแก ทอนชีวิตของผู้อื่น ทรมานผู้อื่น ถ้าไม่มีกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังบริวาร ก็เพราะไม่เคยให้กำลัง มีอาหารการบริโภค ด้วยจิตเมตตากรุณา ถ้าไม่มีวรรณะ ผิวพรรณสวยงามสมประกอบ ก็เพราะไม่เคยเจือจานเครื่องนุ่งห่ม เครื่องประดับตบแต่ง ถ้าไม่มีปฏิภาณ ก็เพราะไม่ใกล้ชิดติดต่อกับผู้รู้ คอยทะนงตน ตีห่างผู้ใหญ่ ขาดการศึกษาอบรมศิลปวิทยา ถ้าไม่มีความสุขกายสบายใจ ก็เพราะขาดความอนุเคราะห์สงเคราะห์ผู้อื่น ด้วยยวดยานพาหนะเหล่านี้ จะเป็นการตรวจตราตนเอง ให้รู้เห็นความบกพร่องจากความดีประการไรบ้าง จะได้หาโอกาสเพิ่มเติมแก้ไขให้ทันท่วงที อย่าคอยหวังความช่วยเหลือจากลูกหลานเลย พอจะมีตัวอย่างในปัจจุบันให้เห็นกันอยู่แล้วว่า ลูกหลานเมื่อเขาเติบโตมีกำลังเลี้ยงตัวเองตลอดครอบครัวได้แล้ว มีสักกี่ราย ที่มีน้ำใจดีรับอนุเคราะห์อุปถัมภ์พ่อแม่ หรือญาติผู้เคยอุปการะ ให้พอสุขกายสบายใจบ้าง จะมีอย่างที่ควรชม ก็เพียงได้รับแต่สุขกาย ส่วนสบายใจนั้นเกือบจะเรียกว่า หาได้ยากในโลกทีเดียว ใจความแห่งโภชนทานานุโมทนาคาถานี้ จึงยืนยันได้ว่า ฅนต้องประสงค์อย่างใด ต้องสะสมก่อสร้างอบรม เหตุแห่งความประสงค์นั้นขึ้นเองก่อน ดังประสงค์มีกำลังท่านก็ว่า ต้องหมั่นเจือจานของกินแก่ผู้อื่น ประสงค์มีวรรณะงดงามสมประกอบ ท่านก็ว่า ต้องเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เครื่องนุ่งห่ม ประสงค์ความสุขท่านก็ว่า ต้องช่วยเหลือด้วยยวดยานพาหนะ เป็นต้น

อนึ่ง การให้ หรือการเสียสละช่วยเหลือผู้อื่น ด้วยน้ำใจเปี่ยมด้วยความกรุณาเอ็นดูสงสาร โดยไม่หวังประโยชน์ตอบแทน จะเป็นการให้อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยวดยานพาหนะ หรือให้ความอนุเคราะห์สงเคราะห์ประการอื่นอย่างไร ๆ ตามสามารถ ก็ล้วนรวมอยู่ในคำว่าทาน การให้ทั้งสิ้น เบื้องต้นแห่งพระพุทธ

โอวาท มักเริ่มต้นเทศนาถึงทาน การบริจาคช่วยเหลือผู้อื่นก่อน เป็นส่วนมาก อย่างเรื่องการทำบุญ ก็ยก ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคเป็นข้อต้น อนุปุพพิกถา ก็ยก ทานกถา ขึ้นเป็นข้อแรก ทศพิธราชธรรมของพระมหากษัตริย์ ก็มีทาน การให้เป็นประการแรก โดยรวบรัด จะเห็นได้ว่า ทาน การให้ เป็นคุณสมบัติที่เชื่อมความรัก ความเคารพนับถือ สามัคคี ปรองดองกันและกันอย่างสำคัญที่สุดในโลก เป็นดุจน้ำกาว ตะปู ลวด สำหรับติด รัด ผนึกกระดาษ กระดาน หรือภาชนะอื่น ๆ ให้ควบคุมเป็นผืน เป็นเล่ม เป็นตู้โต๊ะขึ้นได้ ถ้าขาดคุณธรรม คือทาน การให้ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กันและกัน ด้วยน้ำใจประกอบด้วยเมตตากรุณาเสียแล้ว ก็ไม่มีคุณอะไรที่จะเชื่อมน้ำใจหนึ่งให้สนิทสนมกลมเกลียวกับอีกน้ำใจหนึ่งได้ ต่างน้ำใจ ก็จะเป็นเช่นเมล็ดทรายกลางแดด กำไม่ติดมือ ต่อเมื่อมีน้ำคลุกเคล้า จึงจะปั้นก้อนได้ตามปรารถนา ฉะนั้น หมู่ใดคณะใด ครอบครัวใด มีความรักใคร่เคารพนับถือ สงบสุขได้ตามสภาพ พึงทราบว่า หมู่นั้น คณะนั้น ครอบครัวนั้น ต่างมีการให้ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กันและกัน ด้วยน้ำใจอันงามเสมอ เช่นผู้ใหญ่ให้ความอนุเคราะห์สงเคราะห์ เอ็นดูผู้น้อยด้วยน้ำใจอันงาม ผู้น้อยก็ให้ความจงรักภักดี ซื่อสัตย์สุจริตสนองการงานด้วยความบริสุทธิ์ ขยันขันแข็ง เป็นต้น ที่ไม่มีการเอารัดเอาเปรียบกัน ต่างมีน้ำใจเคารพนับถือกันตามฐานะ การอยู่ดี กินดี ร่มเย็นเป็นสุข จึงเป็นผลสนองเพราะสร้างเหตุไว้ดีแล้ว ผลย่อมดีเป็นธรรมดา

การให้นี้ เป็นคุณธรรมน่าอัศจรรย์ เมื่อให้ด้วยหวังบูชาคุณ หรืออนุเคราะห์ด้วยน้ำใจงาม พร้อมคุณธรรมเป็นหลักแล้ว ยิ่งให้ยิ่งไม่รู้จักหมด ยิ่งให้ยิ่งได้ สมตามใจความแห่ง โภชนทานานุโมทนาคาถาโดยแท้ ผู้รับ ถ้ายึดถือมั่น หวงแหนตระหนี่ ไม่ยอมเฉลี่ยเจือจานต่อไปอีก ก็ชื่อว่า ผู้ไม่ปฏิบัติในการให้ ชื่อว่า ผู้ยากจน เพราะไม่ได้บริจาคช่วยเหลือใครได้เลย, ส่วนผู้นิยมการบริจาค ชื่อว่า ผู้ร่ำรวย คือมีบริจาคอยู่เสมอ

ไม่เลือกว่าพัสดุสิ่งของ หรือการอนุเคราะห์สงเคราะห์ประการอื่น น้ำใจงามของผู้ให้ทาน ย่อมไม่รู้อิ่ม รู้เต็ม รู้พอ ในการให้ เหมือนวิดวักตักน้ำจากแม่น้ำไปเท่าไร กระแสน้ำด้านอื่น ก็ไหลเทมาแทนจำนวนที่ตักไป ไม่เห็นบกพร่องฉะนั้น ด้วยถือใจเสียว่า เป็นเหมือนสถานกลางสำหรับเครื่องอุปโภคบริโภคเหล่านี้ ผ่านมาถึงมือถึงกรรมสิทธิ์แล้ว ก็ให้ผ่านต่อไปถึงคนอื่นด้วยการเผื่อแผ่อีก ไม่เก็บไว้สุมตนด้วยความตระหนี่หวงแหน ผู้ตระหนี่มักได้ ชอบถนอมรักษา ไม่เผื่อแผ่แก่ผู้อื่นตามควร แม้ตนเองจะบริโภค ก็เสียดาย หนักเข้าสมบัติเหล่านั้น จะเป็นเหมือนหน้าตาของกิเลสตัณหาแสดงออกให้ปรากฏ เป็นนายบังคับผู้เจ้าของให้ต้องกังวลหวงแหนรักษาไว้ เพื่อประโยชน์แก่ทายาทในภายหลังเท่านั้น จะอิ่มใจว่าตนมั่งมีทรัพย์สมบัติมากก็จริง แต่ก็คงหิวใจอยู่เรื่อย เพราะอยากมั่งมียิ่ง ๆ ขึ้น ส่วนผู้เจือจาน เป็นเหมือนหว่านพัสดุสิ่งของ ทรัพย์สินเงินทองลงไว้ ตามดวงใจของผู้รับอนุเคราะห์นั้น ๆ เมื่อมีกิจธุระเกิดขึ้น ย่อมได้รับกำลังช่วยเหลือ สนองอุปการะคุณจากผู้เคยได้รับอนุเคราะห์เป็นอย่างดี มีมิตรจิตมิตรใจเคารพนับถือกัน สนิทสนมกว้างขวาง ท่านจึงกล่าวว่า ผู้มักให้เช่นนี้ ย่อมผูกไมตรีไว้ได้ จะบังเกิดในที่ใด ๆ จะเป็นภพนี้หรือภพหน้า ย่อมเป็นผู้มีอายุยืน มียศในที่นั้น ๆ ขอพุทธบริษัทจงกำหนดใจความแห่ง โภชนทานานุโมทนา ที่ขึ้นต้นคำบาลีว่า อายุโท พลโท ธีโร วณฺณโท ปฏิภาณโท เป็นต้น ไว้เตือนใจว่า

ผู้มีปัญญา ให้อายุ ให้กำลัง ให้วรรณะ ให้ปฏิภาณ ผู้มีปัญญา ให้ความสุข ย่อมได้ประสพสุข บุคคลผู้ให้อายุ วรรณะ สุขะ และปฏิภาณ บังเกิดในที่ใด ๆ ย่อมเป็นผู้มีอายุยืน มียศในที่นั้น ๆ ดังนี้.

ลำดับต่อไป โปรดสดับเนื้อความบาลี ที่พระภิกษุจะได้สาธยายเต็ม

ทั้งคาถาตามแบบมคธ เพื่อส่งเสริมปัญญาบารมี ในมงคลดิถีถวายเพลิงพระพุทธสรีระ ของท่านพุทธศาสนิกชน ผู้เอิบอิ่มในธรรมปฏิบัติให้สุขุมลุ่มลึกยิ่งขึ้น เป็นการแสวงหาความเยือกเย็นใจร่วมกับความเย็นกาย ซึ่งมากับสายฝนอยู่แล้ว ณ กาลบัดนี้.

เทวตาอุยโยชนคาถา

วันพระที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๐๓

ท่านพุทธศาสนิกชน ผู้เอิบอิ่มในธรรมปฏิบัติ

บัดนี้ถึงวาระที่จะได้บรรยายคำนำสวดมนต์แบบมคธ สนองศรัทธาปสาทะของท่านพุทธศาสนิกชนอย่างเคย สืบวาระเป็นลำดับไป

เมื่อแรม ๘ ค่ำ เดือนก่อน ได้บรรยายถึงพิธีถวายเพลิงพระพุทธสรีระ พร้อมกับได้พลอยปรารภถึงความอบอ้าวเร่าร้อนของดินฟ้าอากาศร่วมกับท่านทั้งหลายมาแล้ว และคล้ายกับดินฟ้าอากาศ จะทนรำคาญต่อการบ่นรำพรรณของชาวเราไม่ไหวกระมัง ในคืนนั้นเอง ตอนดึกก็ได้มีฝนโปรยปรายลงมาดับร้อน พอค่อยทุเลาเบาคลายลงบ้าง แม้จะยังไม่ทั่วถึงสมบูรณ์ทุกท้องถิ่น ก็เท่ากับได้ปิดปากการบ่นให้สงบลงในที่บางแห่ง และเป็นผลสืบต่อมา ให้มีฝนโปรยปรายลงมาดับร้อน มากท้องถิ่นยิ่งขึ้น จนบางสถานที่บ่นว่าเกินต้องการ เกินพอดี ไปก็มี เรื่องความพอดีนี้ เป็นการยากที่บุคคลจะกระทำได้ แม้แต่ดินฟ้าอากาศ ซึ่งน่าจะบันดาลได้ดีกว่าบุคคล ก็ยังมีคำบ่นอยู่บ่อย ๆ ว่า "ฝนตกไม่ทั่วฟ้า" เพราะพื้นภูมิทำเลก็ไม่สม่ำเสมออย่างเรียบเป็นหน้ากลองอยู่แล้ว ต่างถิ่นต่างตำบล จึงแตกต่างกัน เพียงพื้นภูมิประเทศก็ต่างกันอยู่แล้ว ส่วนบุคคลยิ่งมีอัธยาศัยใจคอขนบธรรมเนียมอาชีพผิดแผกแตกต่างกัน แม้ในถิ่นเดียวกัน ก็ยังมียิ่งมีหย่อน มีดีมีเลวกว่ากัน เมื่อเช่นนี้ การนิยมความพอดี จึงดำเนินไปต่าง ๆ กัน เหมาะสมกับความต้องการของท้องถิ่นใด ตำบลใด บุคคลนั้นก็นิยมว่าพอดี เหมาะสม ถ้าขัดกับความประสงค์นิยม ก็ว่าเกินไปบ้างขาดไปบ้าง จึงกำหนดแน่นอนตายตัวลงไปไม่ได้ว่า อย่างไรเหมาะสมพอดี

หากจะหันมาพิจารณาตามหลักธรรม ย่อมรวมอยู่ในหลัก อนิจฺจํ ไม่เที่ยงแท้แน่นอน เพราะตัวบุคคลเองก็เป็นอนิจฺจํ จะหวังสิ่งอื่นให้เป็นนิจฺจํ เที่ยงแท้แน่นอนกระไรได้ ย่อมตกอยู่ในลักษณะอนิจฺจํ ด้วยกันทั้งนั้น ทั้งเขาทั้งเรา ทั้งดินฟ้าอากาศ จับหลักได้เช่นนี้ จะค่อยคลายความกระวนกระวายใจเมื่อไม่ได้ความพอดีสมใจ ความพอดีอันเนื่องมาจากความสมปรารถนานี้ ยกไว้เถิด ความพอดีในด้านตำแหน่งหน้าที่ ฐานันดร กลับจะมีความสำคัญยิ่งใหญ่กว่า เพราะปฏิบัติตนย่อหย่อนเกินไป หรือเคร่งครัดเกินขอบเขตนอกรีดนอกรอย ก็ล้วนอยู่ในคำว่า เกินพอดี อย่างทหารตำรวจ มีเครื่องแบบขนบธรรมเนียม หน้าที่แสดงให้ปรากฏ ว่าควรปฏิบัติตนอย่างไร จึงจะสมกับหน้าที่ เครื่องแบบ หากประพฤติบกพร่องหรือนอกรีดนอกรอย เกินขอบเขต จึงถูกตำหนิว่าผิด ไม่พอดีกับหน้าที่ฐานะ ความพอดีจึงไม่ควรถือตามอารมณ์ของบุคคล เพราะในบุคคลย่อมหาความพอดีไม่ได้ นอกจากยึดหลักสัปปุริสธรรม คือ เหตุ ผล ตน ประมาณ กาล บุคคล คบมิตร เป็นแนวปฏิบัติอย่างเป็นชีวิตจิตใจกันจริงจัง จึงจะถือว่าพอดีโดยธรรม ยึดเป็นแบบฉบับได้ ความพอดีตามอำเภออารมณ์ จะถือเป็นแนวปฏิบัติไม่ได้เลย

วันเวลาเคลื่อนคล้อยจากแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ มาเป็นแรม ๘ ค่ำ เดือน ๗ บัดนี้ชาวเราได้ผ่านเหตุการณ์หลายอย่างหลายประการมาแล้ว ระยะนี้ นับว่าได้ใกล้ดิถีอาสาฬหบูชาเข้าพรรษา จึงอยู่ในระยะตระเตรียมการบรรพชาอุปสมบท ชาวไร่ชาวนา เตรียมไถหว่านเพาะพันธุ์พืชในพื้นที่ของตนฉันใด ชาวพุทธศาสนิกชนผู้มีศรัทธาอุตสาหะแรงกล้า ปรารถนาหาเวลาเข้าศึกษาปฏิบัติตนตามหลักธรรม-วินัย ก็กำลังขวนขวายเพื่อการบรรพชาอุปสมบทของตน ฉันนั้น. ลักษณะของการบวชนอก บวชใน และผลประโยชน์ของการบวช ชายควรบวชอย่างไร หญิงควรบวชอย่างไร ได้เคยบรรยายมาแล้วในปี ๒๕๐๒ สำหรับปีนี้ จะขอบรรยายเฉพาะ

พิธีประกอบการบวช ที่ยังนิยมปฏิบัติกันอยู่ โดยไม่เกี่ยวข้องกับระเบียบข้อวินัยอย่างไรเลย เพื่อหาเหตุผลไว้พิจารณาหาความพอดีกันบ้าง

หลักสำคัญในการอุปสมบทคือ การบวช ต้องอาศัยวัตถุสมบัติ คือเป็นชาย มีอายุไม่ต่ำกว่า ๒๐ ปี มีบริขาร ๘ บิดามารดาอนุญาตเป็นต้น ๑ ปริสสมบัติ คือ ประชุมภิกษุให้ได้ครบองค์กำหนด ๑ สีมาสมบัติ ประชุมกันครบองค์กำหนดในเขตสีมา ๑ กัมมวาจาสมบัติ คือ การสวดประกาศ และหารือกันและกันของสงฆ์ เป็นต้น ๑ และมีผู้รับรอง ได้แก่มีพระอุปัชฌายะ ผู้อุปสมบทต้องเปล่งคำขอด้วยความสมัครใจ เรียกว่า บุพพกิจ เหล่านี้ เป็นระเบียบของการบวช คือการรับคนนอกเข้าร่วมหมู่คณะอย่างสำคัญ ขาดไม่ได้ แต่ปัจจุบันชาวเรามักเพิ่มเติมระเบียบใหม่ ๆ แทรกเสริมเข้าอีก ซึ่งไม่เกี่ยวกับระเบียบของพระพุทธศาสนาอย่างไรเลย เช่นทำขวัญนาค แห่นาค เวียนสีมา จูงนาคเข้าโบสถ์ เหล่านี้ ชั้นเดิมเข้าใจว่า เป็นอุบายชักจูงให้สนใจในระเบียบวินัย แต่ครั้นเนิ่นกาลนานวันก็เลือนลางไป กลายเป็นประเพณีทำตามอย่างกันโดยขาดความไตร่ตรองถึงจุดประสงค์ของพระวินัย

การทำขวัญนาค ก็คือหาโอกาสสั่งสอนตักเตือนผู้บวช ให้สำนึกถึงประโยชน์ของการบวชว่าต้องประพฤติอย่างไร ซึ่งควรจะเป็นหน้าที่ของบิดามารดาหรือญาติผู้ใหญ่ แต่เมื่อไม่สามารถจึงต้องขอร้องผู้รู้ให้สอนแทน ผู้รู้นั้น มักเคยบวชเรียนมาแล้ว จะสอนกันตามธรรมดา ก็จะจืดมักไม่ชอบฟัง จึงสอนกันเป็นถ้อยคำประพันธ์ เรียนอย่างทำนองเทศน์มหาชาติ และเพื่อให้เป็นที่เบิกบานของญาติมิตรที่มาร่วมงานยิ่งขึ้น เจ้าภาพผู้กว้างขวาง ก็นำดนตรีปี่พาทย์เข้าร่วมงานด้วย เลยครึกครื้นมีการเลี้ยงดูกันตามธรรมเนียมยิ่งขึ้น

การแห่นาค ก็มาจากผู้จะบวช เคยเป็นข้าทาษของนายเงิน ต้องการจะประกาศว่าผู้บวชเป็นไทยแก่ตน ไม่ได้เป็นทาษ สมควรรับการบวช

ได้แล้ว เมื่อจะพาเจ้านาคไปสู่วัด จึงนำข้าทาษบริวาร ช่วยนำเครื่องบริขารไปด้วย ให้เจ้านาคโปรยทานบ้าง เลยกลายเป็นขบวนมีเครื่องบรรเลงอย่างเถิดเทิงประกอบ ป้องกันการเหนื่อยเมื่อยล้า เพราะเสียงเร้าใจของเถิดเทิงนี้เอง บางรายบิดามารดาเจ้านาคอดใจไว้ไม่อยู่ ถึงกับส่งพัดส่งบาตรให้ผู้อื่นสะพายแทน ส่วนตนเข้าวงรำ นำขบวนก็มีเสมอ ๆ

การเวียนสีมา เข้าใจว่า เป็นการเดินตรวจเขตชุมนุมของสงฆ์ ว่าเพียงไหน จะได้ระวังไม่ให้ภิกษุผู้ไม่เกี่ยวข้องล่วงล้ำเขต หรือชุมนุมพระสงฆ์ในเขตให้หมด เพราะพระวินัยวางเป็นระเบียบบังคับไว้ มิฉะนั้นจะบวชไม่ขึ้น

การจูงนาคเข้าโบสถ์ จุดประสงค์ก็คือบิดามารดา นำเจ้านาคไปมอบพระอุปัชฌายะ เป็นเชิงอนุญาตให้บวชได้ตามระเบียบพระวินัย มิใช่ให้เจ้านาคจูงต่อมาเลยกลายเป็นใครต่อใครจูง ยัดเยียดเบียดประตูอุโบสถ ถึงกับนาคเจ็บก็มี

หลักสำคัญของการบวช มีสมบัติดังกล่าวมาแล้ว เป็นของจำเป็นขาดไม่ได้ ทั้งไม่ต้องลงทุนกี่มากน้อย ส่วนที่ต้องจับจ่ายใช้สรอยกันมากกลับมาอยู่ที่ประเพณีประกอบ ซึ่งจะมีหรือไม่มีอย่างไรก็ได้ ไม่ทำให้การบวชบกพร่อง เช่นทำขวัญนาค แห่นาคเป็นต้น ผู้ไม่พิจารณาให้รอบคอบนิยมตามประเพณีไป โดยตนเองไม่ทราบต้นสายปลายเหตุ อยากจะเห็นชายผ้าเหลืองของลูก ถึงต้องกู้หนี้ยืมสินเขามาประกอบพิธีบวชลูกก็มี บางรายลูกไม่เต็มใจ บวชได้ ๔ วัน ๑๐ วัน ลูกลาสิกขาเสียแล้ว ยังส่งของที่ยืมเขามาไม่หมดก็มี หรือจนลูกลาสิกขาหลายเดือนแล้วยังใช้หนี้เมื่อคราวบวชยังไม่หมดก็มี ทั้งนี้ เพราะเราติดประเพณีกันเกินไป ขาดทางประเพณีดูเป็นการเสียหายใหญ่โต ไม่มีหน้ามีตา หาได้นึกบ้างว่าลูกเป็นพระได้ เพราะปฏิบัติถูกตามพระวินัย มิใช่ถูกตามประเพณี อันที่จริง ท่านวางเป็นประเพณีไว้ ก็เพื่อชักจูงเข้าหาหลักพระวินัย หรือหลักเหตุผล แต่จะกลับเป็นนำประเพณีมาเป็นใหญ่ บิดเบือนพระวินัยเสีย

เช่นนี้ นับว่าเป็นการเข้าใจไขว้เขวอยู่ ควรจะยึดหลักพระวินัยให้มากกว่าประเพณี มิฉะนั้นประเพณีจะฉุดออกนอกทาง ห่างไกลพระวินัยออกไปทุกที

การนำประเพณีการบวชมาร่วมบรรยายในวันพระนี้ ขอให้ถือว่า เหมือนเป็นการช่วยทำขวัญนาคในระยะใกล้เข้าปุริมพรรษาอีกสำนวนหนึ่ง สำหรับเป็นเหตุใช้สติปัญญาในการบวชให้ถึงจุดหมายปลายทาง ของการบวชอย่างแท้จริง อย่าให้เสียเงินทองเปล่า โดยไม่ได้รับผลจากการบวช นอกจากรับผลตามประเพณีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ต่อจากนี้ จะได้บรรยายในบทสวดมนต์ อันมีชื่อว่า เทวตาอุยฺโยชนคาถา ซึ่งเป็นคาถาสาธยายเชิญเทวดากลับวิมาน ซึ่งตามระเบียบที่ทางคณะสงฆ์ได้วางไว้ จะต้องสาธยายทุกครั้ง ที่มีการชุมนุมเทวดาสำหรับงานมงคลทุกชนิด เช่นงานทำบุญอายุ วันเกิด ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ตอนท้ายก่อนจบ จะต้องสาธยาย เทวตาอุยฺโยชนคาถานี้เป็นประจำ และในการสวดมนต์มีคำนำแบบมคธประจำแรม ๘ ค่ำนี้ ก็ได้สาธยายประจำอยู่เสมอ ท่านผู้สนใจคงสังเกตได้ที่ขึ้นต้นบทบาลีว่า ทุกฺขปฺปตฺตา จ นิทฺทุกฺขา ภยปฺปตฺตา จ นิพฺภยา เป็นต้น มีใจความว่า

ขอสรรพสัตว์ทั้งหลาย ที่ถึงแล้วซึ่งทุกข์ จงเป็นผู้ไม่มีทุกข์ และที่ถึงแล้วซึ่งภัย จงเป็นผู้ไม่มีภัย และที่ถึงแล้วซึ่งโศก จงเป็นผู้ไม่มีโศกเถิด

และขอเหล่าเทพเจ้าทั้งปวง จงอนุโมทนาซึ่งความถึงพร้อม คือบุญอันเราทั้งหลายก่อสร้างแล้ว ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้

เพื่ออันสำเร็จสมบัติทั้งปวง มนุษย์ทั้งหลายจงให้ทานด้วยศรัทธา จงรักษาศีลในกาลทั้งปวง จงเป็นผู้ยินดีแล้วในภาวนา เทวดาทั้งหลายที่มาแล้ว เชิญกลับไปเถิด

พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ล้วนทรงพระกำลังทั้งหมด กำลังใจแห่ง

พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายด้วย แห่งพระอรหันต์ทั้งหลายด้วย ข้าพเจ้าขอหน่วงความรักษาด้วยเดชแห่งกำลังทั้งหลายเหล่านั้นโดยประการทั้งปวง.

จบใจความเทวตาอุยโยชนคาถา เพียงนี้.

เทวตาอุยโยชนคาถา ไม่ใช่บาลีพุทธวจนะ เป็นคำของเกจิอาจารย์แต่งขึ้นภายหลังเมื่อมีธรรมเนียมสวดมนต์ขึ้น เห็นจะเป็นเพราะเหตุที่มีคำชุมนุมเทวดาอัญเชิญมาฟังพระปริต เมื่อจบพระปริตแล้วก็ต้องส่งท่านด้วย แต่เดิมชุมนุมเทวดานั้น นัยว่า ฆราวาสเป็นผู้ว่า ต่อมาฆราวาสจะไม่ค่อยเข้าใจ ตกเป็นภาระของพระสังฆเถระ แต่พระสังฆเถระส่วนมากเป็นผู้เฒ่า จึงเลื่อนเป็นหน้าที่ของพระหนุ่มที่อยู่รอง ๆ ลงไป เข้าใจว่าเกิดขึ้นในลังกา พร้อมกับธรรมเนียมสวดมนต์ ในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง มีอยู่หลายบทที่ไม่ใช่พระบาลีพุทธวจนะ เป็นแต่ท่านรวบรวมพระบาลีพุทธภาษิตมาร้อยกรองเป็นคาถาขึ้นใหม่ เพื่อเป็นสวัสดิมงคลแก่เจ้าของงาน ธรรมเนียมสวดมนต์เกิดในลังกาหลังพุทธปรินิพพานประมาณ ๓๐๐ ปี คงหมายมุ่งรักษาพระพุทธวจนะมากกว่าอย่างอื่น ครั้นภายหลัง ประมาณ พ.ศ. ๙๐๐ ปี พระเรวตะเถระเป็นประธาน จัดรวบรวมพระปริตต่าง ๆ ที่ใช้สวดในขณะนั้นเรียบเรียงขึ้นเป็นคัมภีร์ เรียกว่า คัมภีร์ภาณวาร ชาวลังกานับถือคัมภีร์นี้มากต่อมา พระอโนมทัสสี แต่งอรรถกถาอธิบายคัมภีร์ภาณวารขึ้นอีกฉบับหนึ่งเรียกว่า สารัตถสมุจจัย

ทั้งนี้ ตามที่สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์ไว้ในหนังสือตำนานพระปริต ซึ่งราชบัณฑิตสภาพิมพ์แจกพระภิกษุสามเณร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒.

ถึงเช่นนั้น ใจความของเทวตาอุยโยชนคาถา ก็ยังมีส่วนชวนให้ประกอบความดีอยู่มาก เช่นในคาถาต้น ชาวเราได้นำมาเป็นบทแผ่เมตตาเพ่งความจำเริญสุขแก่สัตว์ทั้งหลาย ความว่า "ขอสรรพสัตว์ทั้งหลาย ที่ถึงแล้วซึ่งทุกข์ จงเป็นผู้ไม่มีทุกข์ และที่ถึงแล้วซึ่งภัย จงเป็นผู้ไม่มีภัย และ

ที่ถึงแล้วซึ่งโศก จงเป็นผู้ไม่มีโศก ดังนี้" และยังมีคำเชิญชวนมนุษย์ทั้งหลาย จงให้ทาน คือแผ่เผื่อเจือจานกันด้วยศรัทธา จงรักษาศีลตลอดวันคืนเสมอ และจงยินดีในการเจริญภาวนา เมื่อได้สันนิษฐานเช่นนี้ เจริญรอยตามด้วยการแผ่เมตตา คือล้างอัธยาศัยที่ยังมัวมอมด้วยอคติ ริษยา พยาบาท แข่งดี ตีเสมอ ดูหมิ่นท่านให้หมดเสีย สมาคมคบหากันด้วยน้ำใจผ่องใส ชื่นบานเข้าหากันด้วยคุณธรรมคือเมตตา เพียงเท่านี้ให้มีเป็นปกติของอัธยาศัยอยู่ได้เสมอไป ทั้งนอกพรรษาในพรรษา ทุกอิริยาบถก็คืออภัยทานที่บำเพ็ญได้เป็นนิตย์ นับเป็นความดีในขั้นศีลดีแล้ว อบรมให้มั่นคง แน่นแฟ้นประจำอัธยาศัยต่อไปอีก ก็ชื่อว่าเป็นผู้เจริญภาวนาทั้งส่วนสมถะและวิปัสสนาต่อไป ดำเนินชีวิตเป็นประจำอยู่ในหลักของเมตตา ทาน ศีล ภาวนา ได้แล้ว ไม่ต้องแสวงหาทางไปสวรรค์นิพพานที่ไหน เพราะท่านได้กำลังพูนทางไปสู่สวรรค์อยู่แล้ว เพื่อกันความหลงลืม ขอนำใจความของ เทวตาอุยโยชนคาถา มากล่าวไว้ในที่สุดนี้อีก คือ

ขอสรรพสัตว์ทั้งหลาย ที่ถึงแล้วซึ่งทุกข์ จงเป็นผู้ไม่มีทุกข์ ที่ถึงแล้วซึ่งภัย จงเป็นผู้ไม่มีภัย ที่ถึงแล้วซึ่งโศก จงเป็นผู้ไม่มีโศกเถิด

และขอเหล่าเทพเจ้าทั้งปวง จงอนุโมทนาซึ่งความถึงพร้อม คือบุญอันเราทั้งหลายก่อสร้างแล้ว ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้

เพื่ออันสำเร็จสมบัติทั้งปวง มนุษย์ทั้งหลายจงให้ทานด้วยศรัทธา จงรักษาศีลในกาลทั้งปวง จงเป็นผู้ยินดีในภาวนา เทวดาทั้งหลายที่มาแล้ว เชิญกลับไปเถิด

พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ล้วนทรงพระกำลังทั้งหมด กำลังใจแห่งพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายด้วย แห่งพระอรหันต์ทั้งหลายด้วย ข้าพเจ้าขอหน่วงความรักษาด้วยเดชแห่งกำลังทั้งหลายเหล่านั้นโดยประการทั้งปวง

ลำดับต่อจากนี้ พระภิกษุจะได้สาธยายบาลีแห่ง เทวตาอุยโยชนคาถาตามแบบมคธ เพื่อเฉลิมศรัทธาอุตสาหะแห่งพุทธศาสนิกชน ผู้ใคร่ธรรมปฏิบัติสืบไป ณ กาลบัดนี้.

อุตฺตุยาทิสังเวคคาถา ตอน ๑

วันพระที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๐๓

ท่านพุทธศาสนิชน ผู้เอิบอิ่มในธรรมปฏิบัติ

วันนี้ เป็นวันครบรอบวาระที่จะได้บรรยายสวดมนต์มีคำนำแบบมคธประดับสติปัญญาสืบต่อไป ท่านที่สนใจ ก็ตระเตรียมสดับครับฟัง เป็นการแสวงหาคุณประโยชน์แก่ตนตามสามารถ เช่นเดียวกับถึงฤดูกาลเข้าพรรษา ท่านพุทธศาสนิกชนต่างขมักเขม้นบำเพ็ญบุญกุศลมากขึ้นเป็นพิเศษตลอดไตรมาส ก็บัดนี้ ฤดูกาลเข้าปุริมพรรษาได้ผ่านมา ๗ วันแล้ว นับว่าเป็นระยะกาลเริ่มต้น ความเคร่งครัดในการบำเพ็ญคุณธรรมความดีก็กำลังเข้มแข็ง เป็นที่น่ายินดีปรีดายิ่งนัก เพราะฤดูกาลเข้าพรรษา เป็นเหมือนฤดูกาลบุญกาลกุศล จิตใจของท่านพุทธศาสนิกชนแต่ละท่าน ก็กำลังสวยสดงดงามด้วยการตั้งใจบำเพ็ญความดีเป็นศีลเป็นธรรมอยู่ทั่วกัน

อันที่จริง เมื่อฤดูกาลเข้าพรรษา ท่านพุทธศาสนิกชน ต่างก็ได้บำเพ็ญตนตามแนวศีลแนวธรรมมาแล้วเกือบทุกฤดูกาล ยิ่งกว่านั้นยังนิยมศึกษาในด้านปริยัติธรรม เพื่อให้มีความรู้กว้างขวางในศีลธรรมยิ่งขึ้น ดังที่ทราบกันดีอยู่แล้ว น่าที่ปริยัตินั้น ๆ จะได้ส่งเสริมให้มีการประพฤติปฏิบัติสมตามภูมิรู้ของแต่ละท่านทั่วถึงกัน จนปรากฏเป็นศรีสง่าแก่สังคมทั่วไป แต่ก็ยังมีข้อน่าเสียใจที่ยังคงเห็นปรากฏ ล้วนแต่มีลักษณะโน้มเอียงไปในทางเหมือนผู้ขายเสื้อผ้าสวย ๆ งาม ๆ แต่ผู้ขายเองแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสกปรก หรือลูกจ้างเลี้ยงโค ระวังแต่โคให้อยู่ครบจำนวน หาได้รับทานนมโคให้เป็นคุณประโยชน์แก่ตนไม่ ทั้งนี้จะบ่นโทษใครต่อใครว่าขัดขวางกีดกัน เห็นจะไม่ถูก น่าจะได้ชักชวนกันหันมาพิจารณาตนเองสอนตนเองเตือนตนเองกัน ให้จริงจังจะถูกว่า ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต

เพราะถูกผิดชั่วดีอยู่ที่ตนเอง และการสอนตนเอง เตือนตนเองนั้นอย่าใจเร็วด่วนได้อย่ารีบเร่งข้ามลำดับของท่านเอาเอง ควรพิจารณาตามแนว ทาน ศีล ภาวนาเป็นหลักสำคัญจริง ๆ อย่าพิจารณาตามแนวกิเลสของตน กิเลสย่อมมีมายามาก มักยกยอให้หลงดีใจว่ามีจิตใจผ่องใส ด้วยการบำเพ็ญภาวนาเพียงเล็กน้อย กิเลสก็เลยยุให้หลงต่อไปอีกว่าเกิดดวงตาแล้ว กิเลสย่อมยั่วยุให้หลงอยู่ในวงอำนาจของตน จนมืดมัวไม่เห็นหน้ากิเลสมิหนำซ้ำ จนกลับจะยั่วให้เห็นคุณของกิเลสว่า ช่วยให้ตื่นตัวเข้มแข็งดีขึ้นก็มี ฤดูกาลเข้าพรรษาเป็นฤดูกาลทำลายกิเลส จึงควรตรวจดูอุปกิเลสทั้ง ๑๖ ประการนั้น ยังจะมีแซกสิงอยู่ในอัธยาศัยเพียงไรบ้าง แล้วรีบเร่งปราบปรามให้สูญหายไปเสียในฤดูกาลเข้าพรรษานี้เถิด อัธยาศัยของแต่ละท่านจะได้ผ่องใส ต้อนรับฤดูกาลเข้าพรรษาอย่างน่าสรรเสริญโดยแท้

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า กิเลสย่อมยั่วยุให้บุคคลตกอยู่ในอำนาจเสมอ จึงเมื่อถึงฤดูกาลเข้าพรรษา กิเลสซึ่งซ่อนสิงอยู่ในประเพณี ก็กระซิบให้รีบเร่งทำบุญทำทานตามประเพณีตามเยี่ยงอย่างพระภิกษุสงฆ์ที่ท่านอยู่จำพรรษา อบรมกิจวัตรตามหน้าที่ จึงมักถือฤดูกาลเฉพาะเข้าพรรษาเป็นเวลาแสวงหาบุญใส่ตน ออกพรรษาแล้ว บุญซึ่งแสวงได้บ้างก็พลอยออกตามไปเสียด้วย หมกมุ่นอยู่ในอำนาจกิเลสตามเดิม, การหวังฤดูกาลเข้าพรรษาว่า เป็นฤดูที่จะประพฤติคุณงามความดีเป็นศีลเป็นธรรม เลิกละความชั่วผิดศีลธรรมชั่วคราว ก็นับว่าเป็นความหวังที่ดีอยู่ แต่จะได้ใช้ชีวิตตามฤดูกาลเข้าพรรษานี้อบรมอัธยาศัยอยู่ในศีลในธรรมได้ ตลอดวันเวลาหรือตลอดไตรมาสหรือไม่ ยังเป็นอนาคตไม่แน่นอน ความตั้งใจทำนองนี้สมเด็จพระบรมศาสดาเคยเตือนพอคำคนหนึ่งมาแล้ว ดังจะได้นำพระพุทธภาษิตนั้นมาสาธยายในวันพระนี้

พระพุทธภาษิตที่จะนำมาสาธยาย ท่านรวบรวมไว้ในหนังสือสวดมนต์รวมกับคาถาอื่นอีก ๓ คาถา มีชื่อว่า อุตุตฺยาทิสงฺเวคคาถา คือคาถานำให้

เกิดความสลดใจว่าด้วยฤดูกาลเป็นต้น คาถานี้ มักใช้สาธยายเพียงในอาราม ไม่มีระเบียบให้ใช้ในพิธีการต่าง ๆ ท่านพุทธศาสนิกชน มิได้ใคร่ได้สดับฟัง จึงถือโอกาสนำมาสาธยายในวาระนี้ แต่เพราะคาถาพระพุทธภาษิตที่ท่านนำมารวบรวมไว้นั้น แต่ละคาถามีเรื่องประกอบอยู่ในอรรถกถาธรรมบท ฉะนั้นจะได้ตัดตอนบรรยายเรื่องครั้งละคาถาเป็นลำดับไป ส่วนการสาธยายบทบาลีของอุตุยาทิสังเวคคาถานั้น จะสาธยายครบทุกคาถาทุกครั้ง สำหรับคาถาต้น ซึ่งจะนำเรื่องประกอบมาบรรยายในวาระนี้ ขึ้นบทบาลีว่า อิธ วสฺสํ วสิสฺสามิ อิธ เหมนฺตคิมฺหิสุ อิติ พาโล วิจินฺเตติ อนฺตรายํ น พุชฺฌติ มีเนื้อความว่า

คนพาลย่อมคิดผิดว่า เราจะอยู่ในที่นี้ตลอดฤดูฝน ฤดูหนาว
และฤดูร้อน หารู้อันตรายไม่ดังนี้.

มีเรื่องประกอบตามอรรถกถาธรรมบทว่า พ่อค้าคนหนึ่ง บรรทุกผ้าย้อมด้วยดอกคำจนเต็มเกวียน ๕๐๐ เล่ม ออกจากกรุงพาราณสี ไปยังกรุงสาวัตถีเพื่อจำหน่าย เมื่อเขาถึงฝั่งแม่น้ำแล้ว คิดว่า พรุ่งนี้ เราจะข้ามแม่น้ำ ปลดเกวียนแล้วพักอยู่ที่นั่นนั่นเอง ตอนกลางคืน ฝนตกหนัก น้ำท่วมอยู่ตลอด ๗ วัน ประชาชนชาวพระนครพากันเล่นนักษัตรตลอด ๗ วัน พ่อค้าคนนั้นคิดอีกว่า เรามาไกล ถ้าเราจะไปต่อไปอีก ความเนิ่นช้าก็จะมี เราจะอยู่ทำการงานของเราในที่นี้แหละ ตลอดฤดูฝน ฤดูหนาว ฤดูร้อน แล้วขายผ้าเหล่านี้

พระบรมศาสดาทรงทราบความคิดของเขา จึงตรัสปรารภกับพระอานนท์ว่า พ่อค้านั้นไม่รู้อันตรายชีวิตของตน จึงได้ตั้งใจจะอยู่ขายสินค้าในที่นี้จนตลอดปีที่แท้ เขาจะเป็นอยู่ได้ตลอด ๗ วันเท่านั้น ก็จะตั้งอยู่ในปากแห่งความตาย เมื่อพระอานนท์ได้นำพฤติเหตุเหล่านี้ให้พ่อค้านั้นทราบแล้ว เขากลับเกิดความสังเวช อาราธนาพระภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ถวายทานตลอด ๗ วัน พระบรมศาสดา เมื่อจะทรงอนุโมทนา จึงตรัสว่า อุบาสก ธรรมดา บัณฑิตคิดว่า

เราจะอยู่ในที่นี้แหละตลอดฤดูฝนเป็นต้น ประกอบการงานชนิดนี้ ย่อมไม่ควร ควรคิดถึงอันตรายแห่งชีวิตของตนเท่านั้น แล้วตรัสคาถาบท อิธ วสฺสํ วสิสฺสามิ พ่อค้าส่งจิตไปตามพระธรรมเทศนา ได้สำเร็จโสดาปัตติผล เมื่อส่งเสด็จกลับแล้ว กลับมานอนด้วยคิดว่า ดูเหมือนโรคในศีรษะเกิดแก่เรา เลยถึงมรณะในอาการนอนนั่นเอง จบเรื่องประกอบเพียงนี้

สำหรับคาถาพระธรรมเทศนานี้ นำความสันนิษฐานว่า ทรงสอนมิให้ประมาทคาดหวังว่า จะทำอย่างนั้น อย่างนี้ตลอดไป ควรนึกในทางตรงกันข้ามบ้างว่า ถ้าไม่สมหวังหรือขณะกำลังกระทำการนั้นอยู่ เกิดมีอุปสัคอันตรายมาขัดขวางเสีย จะทำอย่างไร อุปสัคอันตรายชนิดเพียงป่วยไข้หรือบาดเจ็บ ยังไม่ถึงอันตรายแก่ชีวิต ก็ยังทำให้เสียเวลาต้องรักษาพยาบาล หรือพลาดกาลผ่านเวลาอันเหมาะสมไปเสีย นับว่า ไม่สมหวังนำให้เกิดระทมทุกข์ น้อยเนื้อต่ำใจได้ เมื่อยังมีชีวิตอยู่ ก็ยังมีคราวแก้ตัว กลับตัวใหม่ได้ อย่างล้มร้อยครั้ง ตั้งร้อยหน ถึงจะไม่ได้สมประสงค์อย่างคาดหมายไว้แต่เดิม ก็เรียกว่า ยังพอมีเวลาแก้ตัวใหม่ ส่วนอันตรายถึงกับสิ้นชีวิตนั้น นับว่าร้ายแรง หมดโอกาศแก้ตัว กลับตัวทีเดียว ฉะนั้น ผู้ที่คิดหวังตั้งใจจะประกอบกิจการงานไร ๆ ควรเตรียมคิดกลับในทางตรงกันข้ามไว้ด้วย เตรียมแก้ไขอุปสัคอันตรายทั้งในทางตรง และทางกลับไว้ให้พร้อม ถ้าไม่เตรียมไว้ก่อน ถึงยามประสบอุปสัคอันตราย ย่อมยากที่จะแก้ไขเอาตัวรอด ส่วนผู้ที่เตรียมพร้อมอยู่เสมอ ย่อมสามารถเห็นอุปสัคอันตรายได้ก่อน จึงมีทางป้องกัน ไม่ทันให้อุปสัคอันตรายท่วมทับ หรือสามารถแก้ไขให้ผ่อนหนักเป็นเบา ไม่ถึงกับล่มจมก็ได้

ตามเรื่องพ่อค้านี้ แสดงว่า พ่อค้ามัวแต่หวังจะขายสินค้าของตนฝ่ายเดียว หาได้เฉลียวถึงความตายที่จะมีมาถึงตนไม่ ครั้นทราบว่า จะต้องถึงความตายอีก ๗ วันข้างหน้า ก็ไม่เสียอกเสียใจมืออ่อนเท้าอ่อนจนเกินควร กลับเร่งทำบุญ

กุศลขมักเขม้นยิ่งขึ้น อย่างนี้ นับว่า รู้ว่าอันตรายจะมีมา ก็เตรียมพร้อมเพื่อรับอันตรายนั้นด้วยความเต็มใจ ไม่มีการหลีกเลี่ยง ส่วนบุคคลทั่วไป ทั้งที่ไม่ทราบว่าอันตรายจะมีมาถึงตนเมื่อไร หรือแม้จะทราบเต็มอกแล้วว่า จะต้องรับอันตรายคราวหนึ่งเป็นแน่ ควรที่จะเตรียมตัวพร้อมไว้รับอันตรายทุกเมื่อ ก็กลับทะนงตนไม่รับฟังการตักเตือน ประมาทเสียว่า ยังหนุ่มสาวอยู่บ้าง ยังไม่มีโรคภัยไข้เจ็บบ้าง ยังกำลังแข็งแรง อยู่ดีกินดีพร้อมหน้าญาติมิตรบ้าง จึงชวนให้น่าอนาถใจ เมื่อประสบอุปสัคอันตรายเข้าจริง กลับตีโพยตีพาย โศกเศร้าเสียใจมีประการต่าง ๆ เพียงตนเองแล้วมิหนำ ยังซ้ำชักชวนพวกพ้องให้ต้องวุ่นวายไปกับความประมาทพลาดหวังของตนอีกด้วย อย่างนี้ นับว่าไม่เป็นการเหมาะสมแก่ผู้มีสติปัญญาสามารถ คนโง่เง่าเต่าตุ่นจะประมาทพลาดพลั้งไปบ้าง ก็ยังน่าเห็นใจ ควรให้อภัยได้ แต่ผู้เฉลียวฉลาดสามารถด้วยวิชาความรู้ยังทะนง หลงประมาทมัวเมาอยู่นี่แล จะควรแก้ไขอย่างไร

รวมความแล้ว การที่พระพุทธองค์ตรัสสอนพ่อค้าว่า คนพาลย่อมคิดผิดว่า เราจะอยู่ในที่นี้ตลอดฤดูฝน ฤดูหนาว และฤดูร้อน หารู้อันตรายไม่นั้น ก็เพื่อให้ฝึกฝนอบรมคุณธรรมความดีงาม เป็นบุญเป็นกุศลพร้อมเพรียงเต็มที่ตามกำลังไว้เสมอ เพราะไม่ทราบว่าอุปสัคอันตรายจะมีมาขัดขวางเมื่อไร ยังไม่พบอุปสัค ก็สร้างสมอบรมตนให้เพียบพูนด้วยศีลธรรม ตามแนวทาน ศีล ภาวนา จนเต็มกำลังสามารถ จะได้ไม่เสียใจในภายหลัง หากพบอุปสัค ก็อาจจะแก้ไขผ่อนหนักให้เป็นเบา มากให้เป็นน้อยได้ ขณะนี้ กำลังถึงฤดูกาลเข้าพรรษาที่นิยมว่าฤดูบุญฤดูกุศลแล้ว ก็ควรที่ทุกท่านพุทธศาสนิกชนจะเร่งบำเพ็ญบุญกุศล ละส่วนบาปทุจริตให้เบาบางห่างหาย จนสมบูรณ์ด้วยคุณธรรมสมตามฤดูนิยม โดยเคร่งครัดทั่วถึงกัน จนทวีมากขึ้นตามจำนวนปีของอายุ ก็จะชื่อว่าผู้มีราตรีเจริญ

ลำดับต่อไป พระภิกษุจะได้สาธยาย อุตฺตฺยาทิสังเวคคาถา ตามแบบมคธ เพื่อเสริมศรัทธาปสาทะ ในการสร้างสมอบรมตนด้วยคุณธรรมในฤดูกาลเข้าพรรษาให้สมบูรณ์บริบูรณ์ยิ่งขึ้น ณ กาลบัดนี้.

อุตุตุยาทิสังเวคคาถา ตอน ๒

วันพระที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๐๓

ท่านพุทธศาสนิกชน ผู้เอิบอิ่มในธรรมปฏิบัติ

วันนี้ จะได้บรรยายใจความแห่ง อุตุตุยาทิสังเวคคาถา เฉพาะคาถาท่อนที่ ๒ ซึ่งท่อนที่ ๑ ขึ้นต้นบทบาลีว่า อิธ วสฺสํ วสิสฺสามิ เป็นต้น ใจความว่า คนพาลมักตั้งใจจะอยู่ที่นั่นที่นี่ตลอดไป หานึกถึงอันตรายไม่ ได้บรรยายแล้วเมื่อวันพระที่ ๑๖ กรกฎาคม เพราะคาถาที่ท่านรวมไว้ในชื่อนี้ มีเรื่องประกอบตามที่ท่านแสดงไว้ในอรรถกถาธรรมบท ๓ เรื่อง ๆ ละ ๑ คาถา เป็นเรื่องน่ารู้น่าสนใจของท่านพุทธศาสนิกชน จะบรรยายความให้จบในวันพระเดียวทั้ง ๕ เรื่อง เวลาไม่พอ จึงต้องตัดตอนบรรยายความทีละตอน ให้ชื่อหัวข้อคาถาเดียวกัน

ข้อความของคาถาตอนที่ ๒ ซึ่งจะบรรยายในวันนี้ ขึ้นต้นคำบาลีว่า ปุปฺผานิเหว ปจินนฺตํ พฺยาสตฺตมนสํ นรํ ความไทยว่า "มัจจุผู้กระทำที่สุด กระทำนรชนผู้มีใจข้องอยู่ในอารมณ์ต่าง ๆ มัวเลือกเก็บดอกไม้อยู่ทีเดียว ผู้ไม่อิ่มอยู่ในกามทั้งหลายนั่นแล ไปสู่อำนาจ" ดังนี้ มีเรื่องประกอบว่า

มีเทพธิดาองค์หนึ่ง (ชื่อปติปูชิกา) กำลังเก็บดอกไม้ประดับเทพบุตรผู้สามีอยู่ ได้จุติในขณะนั้น ไปถือปฏิสนธิในเรือนแห่งตระกูลหนึ่ง ในกรุงสาวัตถี นางเป็นหญิงระลึกชาติได้ สำนึกรู้อยู่ว่า เราเป็นภริยาของมาลาภารีเทพบุตร, เมื่อเจริญวัย นางกระทำการบูชาด้วยของหอมและดอกไม้เป็นต้น ตั้งปรารถนาไปเกิดในสำนักของสามีเดิม นางมีบุตร ๔ คน วันหนึ่ง กำลังถวายทาน ทำการบูชา ฟังธรรม รักษาศีล ถึงมรณกรรมด้วยโรคอย่างหนึ่ง ได้ไปบังเกิดในสำนักของมาลาภารีเทพบุตรผู้สามีเดิมของตนอีก, ฝ่ายเทพธิดาอื่นยังกำลังประดับเทพบุตร

อยู่นั่นเอง มาลาภารีเทพบุตร เห็นนางแล้วถามว่า "เธอหายหน้าไปตั้งแต่เช้า เธอไปไหนมา" นางตอบว่า "ดิฉันจุติไปบังเกิดเป็นมนุษย์เจ้าค่ะ" แล้วเล่าความละเอียดให้ฟัง นางกล่าวในที่สุดว่า "อายุของมนุษย์นั้นประมาณ ๑๐๐ ปีเท่านั้น" เทพบุตรถามว่า "พวกมนุษย์มีอายุน้อยประมาณเท่านี้ ยังเป็นผู้ประมาท ปล่อยวันเวลาให้ล่วงไปเปล่าหรือ หรือทำบุญให้ทานบ้าง" นางตอบว่า "มนุษย์ประมาทอยู่เป็นนิตย์ ประหนึ่งว่ามีอายุมากตั้งอสงไขย และประหนึ่งว่าจะไม่แก่เจ็บตาย" มาลาเทพบุตรสังเวชใจมากปรารภว่า "เมื่อไรหนอ มนุษย์จึงจะพ้นจากทุกข์ได้"

พวกภิกษุได้กราบทูลพระบรมศาสดา ถึงเรื่องนางปติปูชิกาว่า "พระเจ้าข้า น่าสังเวชชีวิตของสัตว์ทั้งหลายน้อยนัก เมื่อเช้าตรู่ นางยังอังคาสพวกข้าพระองค์อยู่ ตอนเย็นตายเสียแล้ว"

พระบรมศาสดาตรัสว่า "อย่างนั้น ภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่าชีวิตของสัตว์ทั้งหลายน้อยนัก เหตุนั้นแล มัจจุผู้ทำซึ่งที่สุด ยังสัตว์เหล่านี้ ที่ยังไม่ทันอิ่มด้วยวัตถุกามและกิเลสกามนั้น ให้เป็นไปในอำนาจของตน ย่อมพาเอาสัตว์ที่คร่ำครวญร่ำไรไป." แล้วตรัสข้อความของคาถาที่ ๒ ตามที่บรรยายไว้แล้ว หมดเรื่องประกอบเพียงนี้

ในเรื่องประกอบนั้น มีเกี่ยวกับเทวดา เกี่ยวกับการระลึกชาติ ออกจะรู้สึกเหลือเชื่อของบางท่านก็มี และเป็นที่ชื่นชมของบางท่านก็มี เรื่องเหล่านี้ มีนัยทำนองเดียวกับเรื่องชาดกต่าง ๆ ซึ่งมักมีเรื่องสัตว์ดิรัจฉานพูดภาษาคนบ้าง เทวดาเกี่ยวข้องกับบุคคลด้วยอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ บ้าง ถ้าจะเห็นว่าเหลือเชื่อแล้วไม่สนใจขบคิดข้อความ ก็จะคล้ายกับขบผลมังคุดทั้งเปลือก ได้รสฝาดจัด จะหาว่าไม่น่ารับทาน อย่างนี้ไม่เหมาะสม ถ้าเข้าใจปล้อนเปลือกทิ้งเสีย รับประทานแต่เนื้อข้างใน ย่อมได้รสโอชา เรื่องนี้ เป็นข้ออุปมาเปรียบเทียบ ถึงเรื่องนางปติปูชิกาในคาถาตอนที่ ๒ นี้

ซึ่งควรจะได้พิจารณาถึงพลความที่บรรยายไว้ เพื่อให้สมกับอัธยาศัยของบางท่านที่ชอบเท่านั้น เป็นเหตุชวนให้ใคร่ครวญเข้าถึงข้อธรรมคำสอนที่ฝากแฝงไว้ด้วย เพราะเหตุนี้ ชาดกทั้งหมด ท่านจึงจัดเข้าไว้ในจำนวนคำสอนของพระบรมศาสดาส่วนหนึ่ง เนื้อเรื่องของชาดกทั้งหลาย เหมือนเปลือกกะพี้ของต้นไม้ ที่ช่วยห่อหุ้มรักษาแก่นภายในไว้ ผู้ประสงค์แก่นไม้ต้องถากเปลือกกะพี้ข้างนอกทิ้งเสียก่อน จึงจะได้แก่นสมปรารถนา ฉันใด, ผู้ประสงค์ใจความของชาดก หรือของเรื่องนางปติปูชิกานี้ ก็ควรชำแรกส่วนที่เป็นพลความออกเสีย แล้วถือเอาแต่สาระธรรมอันเป็นจุดหมายที่แฝงแซกอยู่ ย่อมจะได้ประโยชน์ ฉันนั้น.

ใจความในเรื่องนางปติปูชิกานี้ มีข้อน่าใคร่ครวญประการหนึ่ง ที่นางตั้งปรารถนาเมื่อมาปฏิสนธิเป็นมนุษย์ ให้ได้กลับไปเป็นเทพธิดาบำเรอมาลาภารีเทพบุตรอีกนั้น ย่อมสำเร็จด้วยการบำเพ็ญความดีเป็นบุญกุศล น่าจะเป็นตัวอย่างของผู้ปรารถนาทำนองนี้ ว่าควรทำความดีเป็นบุญกุศลให้มากสม่ำเสมอไป และมีปริมาณเท่าเทียมกันจึงจะสมปรารถนา ถ้าบุญกุศลไม่เท่าเทียมกันแล้ว ความปรารถนาก็น่าจะบกพร่อง. อนึ่ง ข้อที่ว่า พวกมนุษย์มีอายุน้อย แต่ยังมัวเมาประมาท ปล่อยวันเวลาให้ล่วงไปเปล่า ข้อนี้ ควรได้สันนิษฐานว่า ปรกติชาวเราไม่ได้ปล่อยวันเวลาล่วงไปเปล่า ได้ประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพกันอยู่ตัวเป็นเกลียวเหมือนกัน เป็นแต่ว่าเราไม่ได้ทำด้วยความรู้เท่าทันตามความจริง คงทำไปด้วยความมัวเมาประมาท หลงอยากมั่งมีศรีสุข อยากมีชื่อเสียงเกียรติยศเกียรติคุณ จึงทะเยอทะยานจนเกินกำลังบ้าง เกินฐานะบ้าง จนเหลือมเข้าไปในวงทุจริตผิดศีลผิดธรรมก็ไม่ยับยั้งบ้าง หรือหมกมุ่นอยู่ในวงทุจริต ด้วยเชื่ออำนาจวาสนาความเป็นใหญ่ของตนจะป้องกันได้บ้าง เหล่านี้ จึงรวมอยู่ในข้อว่ามัวเมาประมาท เหมือนคนตาบอดเดินทางไปตามลำพังฉะนั้น ผู้ประพฤติตัวด้วยความประมาทเช่นนี้ แม้จะพากเพียรพยายามทุกวันคืน ไม่ปล่อยวันเวลาให้ล่วง

ไปเปล่า ตามหลักศาสนา ท่านหาได้ยกย่องสรรเสริญไม่ มีแต่ตำหนิติเตียน เพราะไม่เกิดก่อคุณประโยชน์แก่ชีวิต เหมือนให้วันเวลาล่วงไปเปล่า อันการทำมาหาเลี้ยงชีพ จนสามารถตั้งตนเป็นหลักฐานมีความสุขจำเริญนั้น ท่านไม่ได้ห้าม กลับสรรเสริญด้วยซ้ำ แต่จงทำด้วยความไม่ประมาท อย่าทำให้เป็นทุจริต ผิดศีลผิดธรรม และเมื่อตั้งตนมีหลักฐานพอสมควรแล้ว ควรเกื้อกูลอุดหนุนผู้อื่นให้ได้รับประโยชน์บ้างตามควร ให้ได้ทั้งประโยชน์ตน และประโยชน์ผู้อื่นด้วย ชีวิตจึงจะเป็นประโยชน์ไม่ล่วงเลยไปเปล่า ข้อสำคัญ ก็คือให้สำนึกอยู่เสมอว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ จะได้ไม่หลงทะนงตนว่า ยังแข็งแรงเป็นหนุ่มเป็นสาว หลงในความสนุกเพลิดเพลิน หลงในอำนาจวาสนาบารมี, เรามีความเจ็บเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้ จะได้ระมัดระวังรักษาอนามัย ไม่หลงปล่อยตนคลุกคลี จนเหมือนกับเที่ยวหาโรคมาใส่ตน ต้องเสียค่ารักษาพยาบาล เสียเวลาประกอบการอาชีพ, เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ จะได้เร่งประกอบกิจการอันเป็นหน้าที่ รีบก่อสร้างคุณธรรมความดีฝากโลกไว้ให้เขาบูชา ดีกว่าฝากความชั่วร้ายไว้ให้เขาสาปแช่ง, เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น กำลังใจจะไม่เสียจนหมดสติ ในยามตนพรากจากของรักคนรัก หรือในยามของรักคนรักมาพลัดพรากจากไป เพราะเท่ากับเตรียมตัวพรากกันอยู่เสมอแล้ว, และเราทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่วเอง ไม่มีใครช่วยใครได้ ตัวใครตัวมันเป็นแท้ ข้อนี้ จะสนับสนุนให้คิดพึ่งตนเองเป็นหลัก จะได้ไม่ต้องคอยพึ่งใบบุญของใคร จะเป็นลูกหลานหรือใครอื่นก็ตาม เมื่อสำนึกตนได้ตามหลัก ๕ ประการนี้ เป็นเค้าของอัธยาศัยได้แล้ว จะประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพอย่างไร ย่อมเป็นคุณประโยชน์ทั้งแก่ชีวิตตนเองและผู้อื่น ไม่เป็นชีวิตที่หวาดระแวงแก่ใคร ๆ ชื่อว่าผู้ไม่ประมาท ไม่ปล่อยวันเวลาให้ล่วงไปเปล่า.

อนึ่ง ข้อที่พวกภิกษุกราบทูลพระบรมศาสดา ถึงความเป็นไปของนาง

ปติปูชิกาว่า "น่าสังเวช เมื่อเช้าตรู่ นางยังองคาสพวกข้าพระองค์อยู่ ตอนเย็นตายเสียแล้ว" ข้อนี้ มีพระราชนิพนธ์คำโคลงในรัชกาลที่ ๕ รับรองอยู่ว่า

เห็นหน้าอยู่เมื่อเช้า สายตาย
สายอยู่สุขสบาย บ่ายม้วย
บ่ายรื่นชื่นรวยราย เย็นดับ ชีพแฮ
เย็นเล่นกับลูกด้วย ค่ำม้วย อาสัญ.

เพราะเหตุนี้ พระบรมศาสดา จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่าชีวิตของสัตว์ทั้งหลายน้อยนัก เหตุนั้นแล มัจจุผู้กระทำซึ่งที่สุด ยังสัตว์เหล่านี้ ที่ยังไม่ทันอิ่มด้วยวัตถุกามและกิเลสกามนั่นแล ให้เป็นไปในอำนาจของตน ย่อมพาเอาสัตว์ที่คร่ำครวญร่ำไรไป," แล้วตรัสคาถาที่ ๒ ในอุตฺตฺตยาทิสังเวคคาถา ซึ่งขึ้นบทบาลีว่า ปุปฺผานิเหว ปจินนฺตํ พฺยาสตฺตมนสํ นรํ เป็นต้น ความไทยว่าความตายผู้กระทำที่สุด กระทำนรชนผู้มีใจข้องอยู่ในอารมณ์ต่าง ๆ มัวเลือกเก็บดอกไม้อยู่ที่เดียว ผู้ไม่อิ่มในกามทั้งหลายนั่นแล ไปสู่อำนาจ ดังนี้

ตามเค้าพระพุทธภาษิตนี้ นำให้ได้ความว่า นรชนเราโดยมาก มักมัวประมาทหลงติดอยู่ในอารมณ์ที่ปรารถนา ซึ่งอยากให้เกิดมีแก่ตนบ้าง อารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา ก็อยากให้พรากไปจากตนบ้าง กำลังพะวงหลงไหลติดอยู่ในอารมณ์เหล่านี้ อันเป็นส่วนรูปบ้าง เสียงบ้าง กลิ่นบ้าง กำลังกังวลวุ่นวายเปลี่ยนแปลงแก้ไข เพื่อให้สมกับอารมณ์ปรารถนาของตนอยู่ด้วยกันทั้งนั้น แต่แล้วมัจจุ คือความตาย ก็มาตัดรอนเสียในระหว่างกำลังตั้งปรารถนาอยู่ ยังไม่ทันสมประสงค์ด้วยกันทั้งนั้น อันที่ควรแล้วเมื่อมีชีวิตอยู่ได้เท่าไร ก็ควรดำเนินชีวิตให้เกิดประโยชน์ทั้งตนเองและแก่ผู้อื่นเสมอไป ด้วยความไม่ประมาทอย่างนี้ จึงจะนับว่า เป็นชีวิตของบัณฑิต ที่ท่านสรรเสริญว่า แม้เกิดได้วันเดียวก็ดีกว่าผู้หลงประมาทเกิดได้ตั้ง ๑๐๐ ปี หากความตายมาตัดรอนในขณะยังเป็นเด็ก ขณะศึกษา

ศิลปวิทยา จะได้ชื่อว่าเป็นเด็กดี ตัดรอนในขณะใด ก็ชื่อว่าเป็นคนดีได้ทุกขณะนั้น ๆ ยิ่งเจริญชีวิตถึงปูนเฒ่าชรา ก็ชื่อว่า ผู้มีชีวิตเจริญทั้งวัย-วุฒิและคุณวุฒิ อย่ามัวผลัดวันประกันพรุ่ง เพราะไม่มีเครื่องหมายของความตายว่าจะมาถึงเมื่อไร และเพราะไม่ทราบว่าความตายจะมาถึงเมื่อไรนี่แล จึงควรประกอบคุณงามความดี เป็นศักดิ์ศรีแก่ตนเตรียมตัวพร้อมไว้เสมอ อย่ามัวรอเมื่อนั้นเมื่อนี่อยู่เลย ขอพวกเราชาวมนุษย์ ผู้มีชีวิตน้อยจงพยายามแก้ข้อครหาของมาลาภารีเทพบุตรที่ว่า "พวกมนุษย์มีอายุน้อยประมาณเท่านี้ ยังเป็นผู้ประมาท เมื่อไรหนอ มนุษย์จึงจะพ้นจากทุกข์ได้" ด้วยการประพฤติตนด้วยความไม่ประมาท จนพ้นทุกข์ให้ได้ทั่วถึงกันเถิด

ลำดับต่อไป พระภิกษุจะได้สาธยาย อุตุตุยาทิสังเวคคาถา ตามแบบมคธ เพื่อเร่งเร้าให้เกิดความไม่ประมาท จะได้อบรมอัธยาศัยให้พ้นจากทุกข์ พ้นข้อตำหนิของ มาลาภารีเทพบุตร ณ กาลบัดนี้.

อุตุตฺยาทิสังเวคคาถา ตอน ๓

วันพระที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๐๓

ท่านพุทธศาสนิกชน ผู้เอิบอิ่มในธรรมปฏิบัติ

ได้บรรยายใจความแห่งอุตุตฺยาทิสังเวคคาถามาแล้ว ๒ ตอน ๆ ละเรื่อง เริ่มแต่วันพระที่ ๑๖ กรกฎาคม เรื่องพ่อค้าผ้า คิดจะค้าประจำอยู่ที่กรุงสาวัตถี แล้วถึงความตายเสียก่อน วันที่ ๑๕ สิงหาคม เรื่องเทพธิดาจุติลงมาเกิดเป็นมนุษย์มีบุตร ๔ คน ทำบุญอธิษฐานให้ไปเกิดที่เดิม, ก็สมปรารถนาได้ภายในวันเดียวของเทวโลก. สำหรับวันพระนี้จะได้บรรยายตอนที่ ๓ ขึ้นต้นบทบาลีว่า น สนฺติ ปุตฺตา ตาณาย นปิตา นปิ พนฺธวา ซึ่งมีเรื่องนางปฏาจารา ประกอบตามนัยอรรถกถาธรรมบท ดังต่อไปนี้

นางปฏาจารา เป็นธิดาของเศรษฐีในกรุงสาวัตถี ได้ลอบสมสู่กับคนรับใช้ในบ้านแล้วพากันหลบหนีออกจากบ้าน ไปอาศัยเลี้ยงชีพด้วยการไถนา หาฟืน อยู่ในชนบท เมื่อครรภ์แก่จวนคลอด ปรารภกับสามีให้นำกลับไปสำนักของเศรษฐีบิดามารดา สามีไม่กล้ายอมทำตาม นางจึงหลบหนีไปตามลำพัง ครั้นสามีตามทัน ก็เผอิญคลอดลูกในที่นั้น พากันกลับมาสู่เรือนต่อไป ต่อมาตั้งครรภ์ใหม่ นางก็ปรารภกับสามีเช่นนั้นอีก เมื่อสามีไม่ยินยอม ได้พาบุตรหลบหนี สามีตามทัน ประจวบกับมีอาการจะคลอดลูก ให้สามีรีบหาสถานที่คลอด เพราะเวลานั้นฝนกำลังตกหนัก สามีเตรียมจะตัดฟืน เพื่อทำสถานที่คลอด ณ จอมปลวกแห่งหนึ่ง ถูกอสรพิษกัดถึงแก่ความตาย ขณะที่นางรอสามีอยู่ ได้คลอดลูกอีกคนหนึ่ง นางต้องคุกเข่าคล่อมป้องกันลูกทั้ง ๒ อยู่ จนตลอดคืน รุ่งเช้าจึงอุ้มลูกคนใหม่ จูงลูกคนก่อนเที่ยวตามหาสามี พบนอนตายอยู่บนจอมปลวก ทำให้นางมีความโศกเศร้าอาลัยมาก จึงพาบุตรเดินต่อไปถึงแม่น้ำอจิรวดี ซึ่งมีน้ำลึกเพียงเข่าเพียงอก

กำลังไหลเชี่ยว ไม่สามารถจะนำบุตรทั้ง ๒ ให้ข้ามไปพร้อมกันได้ จึงพาบุตรคนใหม่ข้ามไปก่อน วางไว้ริมฝั่งแล้ว ข้ามกลับมารับบุตรคนโต กำลังอยู่กลางแม่น้ำมีเหยี่ยวใหญ่โฉบลงเฉี่ยวบุตรคนเล็กไปด้วยสำคัญว่าชิ้นเนื้อ นางจึงตะโกนขับไล่เหยี่ยว บุตรคนโตเห็นมารดายกมือตะโกนเข้าใจว่าเรียกให้ไป เลยถูกน้ำพัดไปอีกคนหนึ่ง นางเกิดความเศร้าโศกเป็นอันมาก เที่ยวเดินร้องไห้รำพันว่าลูกคนหนึ่งถูกเหยี่ยวเฉี่ยวไป คนหนึ่งถูกน้ำพัดไป สามีก็มาตายอยู่กลางป่าเปลี่ยว ครั้นได้พบบุรุษหนึ่งเดินทางมาแต่เมืองสาวัตถี ถามข่าวถึงบิดามารดา เขาแจ้งให้ทราบว่า ฝนตกหนักเมื่อคืนนี้ บ้านได้พังทับเศรษฐี ๒ คนผัวเมียนั้นกับลูกชายตายเสียแล้ว เขากำลังเผาอยู่บนเชิงตะกอนเดียวกัน ยังมองเห็นควันกรุ่นอยู่เลย เมื่อนางได้ทราบข่าวเช่นนั้น เกิดความทุกข์ระทมทับถมจนไม่สามารถระงับได้ ไม่รู้สึกตนปล่อยผ้านุ่งหลุดกลายเป็นคนวิกลจริต เที่ยวร้องไห้รำพันบ่นเพ้อไปว่า "บุตร ๒ คนตายเสียแล้ว สามีของเราก็ตายอยู่กลางป่า มารดาบิดาและพี่ชาย ก็ถูกเผาบนเชิงตะกอนเดียวกัน" ประชาชนได้พบเห็นกิริยาอาการของนางเช่นนั้น ต่างก็เข้าใจว่าหญิงบ้า นางได้เที่ยวซัดเซไปถึงพระวิหารเชตวัน

พระบรมศาสดา ตรัสห้ามมิให้ผู้อื่นขัดขวางปล่อยให้นางเข้าเฝ้า ตรัสเตือนสติจนนางรู้สึกตน ได้ผ้าจากผู้อื่นนุ่งห่มแล้ว ถวายบังคมแทบพระบาททั้ง ๒ แล้วทูลว่า "ขอพระองค์จงเป็นที่พึ่งของหม่อมฉันเถิด พระเจ้าข้า เพราะว่า เหยี่ยวเฉี่ยวบุตรคนหนึ่งของหม่อมฉันไป, คนหนึ่งถูกน้ำพัดไป, สามีตายแล้วที่ทางเปลี่ยว, มารดาบิดาและพี่ชายถูกเรือนทับ เขาเผาบนเชิงตะกอนเดียวกัน" พระพุทธองค์จึงตรัสว่า "อย่าคิดเลย ปฏาจารา เธอมาสู่สำนักของผู้สามารถจะเป็นที่พึ่งพำนักของเธอได้แล้ว น้ำตาที่ไหลออกของเธอผู้ร้องไห้ในสงสารนี้ในเวลาที่ปิยชนตาย ยังมากกว่าน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ น้ำในมหาสมุทรยังมีประมาณน้อย น้ำตาของผู้อันทุกข์ถูกต้องแล้วเศร้าโศกไม่ใช่น้อย มากกว่าน้ำในมหาสมุทรนั้น เหตุไรเธอจึงประมาทอยู่เล่า" ครั้นนางบันเทาความโศกลงบ้างแล้ว พระพุทธองค์ตรัส

เตือนอีกว่า "ปฏาจารา ชนชื่อว่าปิยชนมีบุตร เป็นต้น ไม่อาจเป็นที่ต้านทาน เป็นที่พึ่ง หรือเป็นที่กีดกั้นของผู้ไปสู่ปรโลกได้ บุตรเป็นต้นเหล่านั้น ถึงมีอยู่ ก็ชื่อว่าย่อมไม่มีทีเดียว, ส่วนบัณฑิต ชำระศีลแล้ว ควรชำระทางที่ยังสัตว์ให้ถึงนิพพานของตนเท่านั้น" แล้วตรัสพระคาถาที่ขึ้นบทบาลีว่า "น สนฺติ ปุตฺตา ตาณาย น ปิตา นปิ พนฺธวา. ความไทยว่า

บุตรทั้งหลาย ไม่มีเพื่อต้านทาน, บิดาก็ไม่มี, ถึงพวกพ้องก็ไม่มี, เมื่อบุคคลถูกความตายครอบงำแล้ว ความต้านทานในญาติทั้งหลาย ย่อมไม่มี, บัณฑิตทราบประโยชน์นั้นแล้ว สำรวมในศีล พึงชำระทางไปนิพพานโดยเร็วทีเดียว.

นางได้สดับพระธรรมเทศนานี้จบลง ก็ได้สำเร็จพระโสดาปัตติผล ต่อมานางได้บวชเป็นพระภิกษุณี และบำเพ็ญเพียรต่อมาก็ได้บรรลุพระอรหัตต์ ดำรงอยู่ในฐานะผู้เลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลาย ผู้ทรงวินย

ใจความของ อุตฺตุยาทิสังเวคคาถา ตอนที่ ๓ นี้ ท่านพุทธศาสนิกชนผู้สนใจ ย่อมจะได้สดับเทศนาปริยายในงานศพ ที่พระธรรมกถึกยกขึ้นแสดงบ่อยครั้ง เพราะเข้าเรื่องกับการตายของปิยชนทั้งหลาย และเมื่อได้พิจารณาตามชีวประวัติของนางปฏาจาราประกอบดวยแล้ว ย่อมมีเหตุควรเป็นตัวอย่างได้หลายประการ เรื่องการพลัดพรากจากบุคคลผู้เป็นที่เคารพรักนั้น ท่านพุทธศาสนิกชนต่างก็คงจะได้ประสบมาแก่ตนแล้ว มากบ้างน้อยบ้าง ตามลักษณะของแต่ละท่าน อันผู้ที่จะไม่เคยประสบการพลัดพรากจากบุคคลที่เคารพรัก มีบิดามารดา ญาติมิตร เป็นต้น ย่อมหาไม่ได้ รสชาติของอารมณ์ยามพลัดพรากนั้น ยากที่จะกำหนด เพราะบางท่านก็แสดงความเศร้าโศกจนไม่มีสติสัมปชัญญะ บางท่านก็พอสถานประมาณ บางท่านก็เกือบจะดูไม่ออก ทั้งนี้ เมื่อว่าในทางธรรมปฏิบัติ ย่อมอยู่ที่การฝึกฝนอบรมให้คุ้นเคยกับอารมณ์นี้อยู่เป็นนิตย์ ดังท่านให้พิจารณาเตือนตน

เสมอว่า เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น การพิจารณามิใช่เพียงให้จำได้เท่านั้น ต้องการให้มั่นใจจนเกิดปัญญารู้เท่าทัน ตามลักษณะอย่างถนัดชัดใจ ปราศจากความเคลือบแคลงสงสัย เหมือนความรู้ที่เกิดขึ้นว่า อาหารชนิดนี้เก็บไว้หลายชั่วโมงจะบูดเสีย รับทานไม่ได้ เมื่อไม่รับทาน ปล่อยทิ้งไว้จนบูด ความเสียดาย มักมีน้อย เพราะรู้ชัดกับใจอยู่ก่อนแล้ว หรือเข้าใจว่า เดินไปทางนี้ จะต้องเปื้อนโคลน ครั้นถูกเปื้อนสมกับที่เข้าใจ ความเกลียดโคลนเปื้อนก็มักไม่เกิด ผิดกับคอยระวังไม่อยากให้เปื้อน แต่กลับมาเปื้อนเข้าจนได้จึงทำให้เดือดเนื้อร้อนใจ

อีกนัยหนึ่ง การพลัดพรากจากคนรักของรัก อันนำมาซึ่งความเศร้าโศกอาลัยรักอย่างมากนั้น เพราะจดจ่อคิดนึกอยู่ในเรื่องนี้ตลอดไป ถ้ารู้จักผลัดเปลี่ยนอารมณ์ ย่อมมีทางบันเทาเบาคลายได้ เช่นกำลังเสียดายอาลัยถึงลูกที่รักตายพรากจากไป พอหันมาสั่งกิจการในเรื่องศพ อารมณ์อาลัยก็หายไปชั่วขณะ หรือเกิดความฉุนเฉียวขึ้นในขณะนั้น ความรักอาลัยย่อมหายเหือดไปได้ ดังได้ยินว่า คุณนายผู้หนึ่งไปกราบนมัสการพระเถระร้องไห้รำพันถึงบุตรที่ตายจากไป วันหนึ่งก็แล้ว สองวันก็แล้ว ไม่รู้จักสร่างโศกเสียเลย ครั้นถึงวันที่ ๓ พระเถระกล่าวตะเพิดไล่ให้กลับบ้านคุณนายนั้น น้ำตาแห้งทันที เพราะเคืองแค้น ว่าท่านช่างไม่เห็นใจบ้างเลยรีบกลับบ้าน รุ่งขึ้น รู้สำนึกตน จึงกลับไปนมัสการขอบพระคุณ ที่ช่วยให้รู้จักวิธีระงับความเศร้าโศกได้ ทั้งนี้ อยู่ที่การเปลี่ยนอารมณ์ เพราะท่านแสดงว่า ใจย่อมเสวยอารมณ์ในขณะละอย่าง ซ้อนกันไม่ได้ เวลาเสวยอารมณ์สุขอยู่ อารมณ์ทุกข์ อารมณ์อทุกขมสุข ก็ไม่มี, เสวยอารมณ์อทุกขมสุขอยู่ อารมณ์สุข อารมณ์ทุกข์ ก็ไม่มี. ย่อมผลัดเปลี่ยนกันอยู่เสมอเช่นนี้ แต่เป็นไปโดยอาการรวดเร็วยิ่งนัก ผู้เสวยอารมณ์ทุกข์ และจดจ่อพัวพันอยู่ในเรื่องทุกข์ จึงรู้สึกเหมือนทุกข์ท่วมทับอยู่ตลอดไป ไม่

รู้สร่างซา อันที่จริงย่อมมีการเกิดขึ้นแล้ว ดับไปสลับกันอยู่เสมอ นางปฏาจารา ประสบการพลัดพรากจากคนรักตั้งแต่สามี ลูก บิดา มารดา และพี่ในเวลาติดต่อกัน นับว่าประสบทุกข์อย่างหนัก ไม่มีเวลาพักผ่อนเปลี่ยนอารมณ์ จึงถึงกับเสียจริต เมื่อได้สดับการเตือนสติจากพระพุทธองค์ เท่ากับมีโอกาสผลัดเปลี่ยนอารมณ์ และเกิดสติปัญญาพิจารณาความจริง ตามสภาพความจริง จึงบันเทา คลายความเศร้าโศกเสียได้.

การพิจารณาให้รู้เท่าทันตามลักษณะที่เป็นจริงอย่างไร ก็เป็นอุบายระงับความเศร้าโศก เพราะพลัดพรากจากปิยชนได้ประการหนึ่ง ตามที่พระพุทธองค์ตรัสเตือนนางวิสาขามาแล้วว่า เมื่อเธอปรารถนาจะมีบุตรธิดามากเท่าจำนวนพลเมืองสาวัตถี และพลเมืองเหล่านี้ต้องตายอยู่ทุกวัน วันละ ๙-๑๐ คน เธอมิต้องมีผ้าเปียกผมเปียกเป็นการไว้ทุกข์ตลอดไปไม่มีเวลาสร่างหรือ เรากล่าวว่า ผู้มีสิ่งที่รักถึงร้อย ก็มีทุกข์ถึงร้อย มีสิ่งที่รักเก้าสิบ ก็มีทุกข์เก้าสิบ ตามจำนวนมากน้อย ผู้ใดไม่มีสิ่งที่รักเลย ผู้นั้นย่อมไม่มีทุกข์ ไม่มีความเศร้าโศก ไม่มีมลทินแห่งจิต ไม่มีความคับแค้นแห่งจิต ดังนี้

เพื่อให้บุคคลเข้าใจความชัดเจน ถึงสภาพที่จะต้องพลัดพรากจากกันเป็นธรรมดา บางทีคนรักของรักจากไปก่อนก็มี บางทีผู้เป็นเจ้าของจากไปก่อนก็มี และการพลัดพรากนั้น ไม่หมายเฉพาะด้วยการตายไปสู่ปรโลกเท่านั้น การพลัดพรากด้วยการสูญหาย สลักหักพัง ถูกลักขะโมย ถูกฉ้อโกงตู่กรรมสิทธิ์ ให้พ้นจากความเป็นเจ้าของ ชื่อว่าพลัดพรากทั้งสิ้น เมื่อหมั่นอบรมใจ คอยพิจารณาไตรลักษณ์ คือสรรพสิ่งทั้งหลาย ตลอดมนุษย์ ล้วนมีการเกิดขึ้นในเบื้องต้นแล้วจะต้องแปรเปลี่ยนสภาพเรื่อยไป ไม่สามารถคงที่อยู่ได้ และต้องแตกดับสลายในที่สุดเหมือนกันหมด ไม่มีสิ่งไร หรือผู้ไร พ้นลักษณะเหล่านี้อยู่ได้ ทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบัน ฉะนั้นเมื่อได้เสวยอารมณ์โศก เพราะพลัดพรากจากคนรักของรัก จึงไม่ควรลืมว่า สภาพเช่นนั้นมาได้แก่ตนแล้ว มิใช่แปลกประหลาดมากน้อย

กว่าใครอย่างไรเลย ผู้ที่ยึดถือไม่อยากให้คนรักของรักเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพ ต้องการให้คงอยู่ตามปรารถนาของตนนี่แล คือผู้อบรมทุกข์เดือดร้อนไว้สุมใจตนเอง ดังตรัสสอนนางวิสาขาว่าผู้มีสิ่งรักของรักถึงร้อย ก็มีทุกข์เดือดร้อนถึงร้อย ฉะนั้น จึงควรคำนึงถึงพระพุทธภาษิตใน อุตุตุยาทิสังเวคคาถา ตอนที่ ๓ ตามที่นำมาบรรยายในวันพระนี้ว่า

บุตรทั้งหลาย ไม่มีเพื่อต้านทาน บิดาก็ไม่มี ถึงพวกพ้องก็ไม่มี เมื่อบุคคลถูกความตายครอบงำแล้ว ความต้านทานในญาติทั้งหลาย ย่อมไม่มี บัณฑิตทราบประโยชน์นั้นแล้ว สำรวมในศีล พึงชำระทางไปนิพพานโดยเร็วทีเดียว.

ย่อมจะเกิดคุณประโยชน์ประจักษ์แก่ตนเอง ด้วยการสำรวมในศีล ดำเนินตามอริยมรรคอันเป็นทางสายกลาง ก็ชื่อว่าดำเนินตนอยู่ในทางแห่งความดับทุกข์โดยสิ้นเชิง

ก็เดือน ๑๐ นี้ มีประเพณี ซึ่งชาวเราได้บำเพ็ญเป็นประจำ คือ พิธีสารทถวายเภสัช ๕ แก่พระภิกษุสามเณรดำเนินตามพระวินัยนิยม ประเพณีเหล่านี้เรามักรวมเรียกว่าการทำบุญ จึงต่างชักชวนแนะนำกันทั่วไป คิดดูแล้ว ประเพณีทำบุญในปีหนึ่ง ๆ เกือบจะมีทุกเดือน อัธยาศัยของท่านพุทธศาสนิกชน ก็น่าจะเปี่ยมด้วยบุญกุศล ยิ่งผู้มีอายุผ่านวัยมามาก ควรจะชื่อว่าผู้มีบุญมาก คือมีคุณธรรมความดีมากกว่าผู้เยาว์กว่า แต่ตามที่เป็นไปอยู่ในขณะนี้ ยังไม่ดำเนินไปตามความคาดหมายอย่างน่าพอใจ อาจจะเป็นด้วยดีแต่ชักชวนกันไปทำบุญเท่านั้น ไม่ชักชวนกันไปละเลิกเพิกถอนบาปความชั่วช้าเลวทรามกันเสียบ้าง บุญจึงเข้าไม่ถึงนิสัยใจคอที่เต็มปรี่ด้วยบาปอยู่ก่อน เหมือนกระเป๋าที่บรรจุเต็มไปด้วยเสื้อผ้าอยู่แล้ว จะขืนบรรจุของใหม่ลงไปอีก ย่อมไม่ได้ เว้นไว้แต่จะต้องขยายของเก่าออกเสียบ้าง ของใหม่จึงจะบรรจุลงได้ ฉะนั้น.

วันพระนี้แรม ๘ ค่ำเดือน ๑๐ แล้ว ฤดูบุญกุศลในพรรษาใกล้จะหมดอยู่แล้ว ถ้าไม่เร่งรื้อย้ายถ่ายถอนของไม่ดี มีแต่ทุกข์โทษเดือดร้อนด้วยการเบียดเบียฬฉ้อโกงทุจริตต่าง ๆ ซึ่งต่างคนต่างบรรจุไว้เต็มอัธยาสัยออกทิ้งเสียบ้างแล้ว จะพยายามบำเพ็ญบุญในฤดูเข้าพรรษาหรือตามประเพณีสารท มาเนิ่นนานมากมายเท่าไร ก็คงเป็นเช่นกระเป๋าเต็ม แต่เต็มด้วยสิ่งไม่งดงามน่าดู จึงควรชักชวนกันรื้อของไม่งดงาม ไม่น่าดูที่ต่างคนได้บรรจุไว้ในกระเป๋า คือ อัธยาศัยของชาวเราแต่ละท่าน ทั้งเด็กผู้ใหญ่ชายหญิง ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต ออกทิ้งเสีย ให้ทันในสมัยประเพณีสารทไทย แล้วจะได้บรรจุของสวยสดงดงามมีประโยชน์เป็นกุศลสุจริตไว้แทนในฤดูปวารณาออกพรรษาทีเดียว ขอแต่อย่าสับปรับอย่างภายในพรรษาทำตัวเหมือนขนของไม่งดงามในกระเป๋าของตนออกทิ้งแทบจะเกลี้ยงกระเป๋าแต่พอออกพรรษาเท่านั้น กลับโกยของเลวเดิม หรือของเลวทรามต่ำช้าอย่างอื่นรวมลงกระเป๋าเดิมจนล้นปรี่อีก ถึงเช่นนี้ก็ยังจะดีกว่าผู้ประพฤติตนเข้าทางตำหนิว่า วันโกนไม่ละ วันพระไม่เว้น ได้บ้างกระมัง.

ลำดับต่อไป พระภิกษุสงฆ์จะได้สาธยาย อุตุคุยาทสังเวคคาถา ตามแบบมคธเป็นการเตือนอารมณ์ เร่งเร้าให้พยายามขนของที่ไม่ดีงาม ไม่เป็นคุณประโยชน์ ทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น ที่ต่างบรรจุเต็มกระเป๋าของแต่ละท่านพุทธศาสนิกชนไว้ออกทิ้งเสีย จะได้มีโอกาสบรรจุของดีงาม เป็นคุณประโยชน์อย่างแท้จริง เข้าไว้แทนในฤดูสารท ณ กาลบัดนี้

อรหํใหม่

วันพระที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๐๓

ท่านพุทธศาสนิกชน ผู้เอิบอิ่มในธรรมปฏิบัติ

วันพระนี้ ได้ผ่านดิถีปวารณาตามวินัยนิยม ดังที่เรียกรู้กันทั่วไปว่าออกพรรษาแล้ว เป็นระยะกาลตอนหนึ่ง ที่จะได้ย้อนพิจารณาตนเองบ้างว่าเท่าที่ได้เคร่งครัดปฏิบัติตนตามอย่างพระภิกษุ อธิษฐานอยู่จำพรรษามาแล้วตลอดไตรมาส ด้วยการบวชเรียนบ้าง ด้วยการตั้งใจบำเพ็ญความดี ตามลักษณะทาน ศีล ภาวนา บ้างนั้น จนกาลเวลาผ่านมาถึงออกพรรษาเช่นนี้อัธยาศัยยังเอิบอิ่มอยู่ในธรรมความดีงาม สมตามเพศภูมิของตนอย่างไรบ้าง เสมอต้นเสมอปลายดีอยู่ หรือดีขึ้น เลวลงอย่างไร ควรจะแก้ไขประพฤติตนเสียใหม่อย่างไร ก็สมควรจะได้สำรวจตรวจผลแห่งการปฏิบัติโดยแท้

อนึ่ง การปวารณาของพระภิกษุนั้น คือยอมรับฟังการทักท้วงตักเตือนของเพื่อนพรหมจารีที่หวังดีตักเตือน ปีหนึ่งก็ปวารณากันครั้งหนึ่ง แม้จะเห็นว่าระยะห่างกันมาก แต่ปกติ ๑๕ วัน ท่านก็มีการแสดงอาบัติ ปลงอาบัติเปลื้องโทษอยู่เสมอแล้ว นัยของการปวารณา ของการแสดงอาบัติตามพระวินัยเช่นนี้ ก็น่าจะแพร่หลายเป็นประเพณีประจำตัว ประจำครอบครัว ประจำกรมกอง เช่นเดียวกับฤดูเข้าพรรษา ฤดูกฐินซึ่งเป็นประเพณีประจำชาวพุทธศาสนิกชนมาแล้วอีกบ้างคงจะเป็นอาภรณ์ช่วยตบแต่งเรือนใจ เรือนกาย ให้งดงามอีกไม่น้อย

กาลเวลาภายในดิถีเข้าพรรษา จนถึงระยะออกพรรษานี้ คงมีเท่ากันเสมอแต่คนชั่วคนพาล มักใช้ชีวิตไปในทางดำเนินตนให้เป็นขยะ ที่ใคร ๆ เขารังเกียจต้องกวาดทิ้งเสีย ผิดกว่าคนดี คนฉลาด ซึ่งใช้เวลาที่ผ่านมาสร้างศีล เสริมธรรม

ประดับอัธยาศัยให้งดงาม เป็นดังเครื่องอาภรณ์ประดับกาย ประดับบ้าน ที่ใคร ๆ ปรารถนาแสวงหาไว้ประดับตน ประดับบ้านฉะนั้น เหตุนี้ เมื่อดิถีปวารณาออกพรรษาผ่านมาแล้ว ฤดูถวายผ้ากฐินตามพระวินัยติดต่อเข้ามาแทน นับเป็นฤดูสร้างศีล เสริมธรรม อีกต่อไป จึงขอนำจุดมุ่งหมายของการกฐิน ซึ่งนับเป็นประเพณีที่ชาวเรานิยมบำเพ็ญประจำเดือนนี้ มาบรรยายร่วมในฤดูกาลนี้ด้วย จะได้เป็นอาภรณ์ไว้เลือกประดับอัธยาศัยกระชั้นชิดยิ่งขึ้น อีกประการหนึ่ง

คำว่ากฐิน เป็นชื่อเรียกไม้แบบสำหรับกะตัดจีวร หรือเรียกว่าไม้สดึง คือไม้แบบตัดจีวร ผ้ากฐิน คือผ้าสำหรับใช้ไม้สดึง เพราะต้องเอาไม้สดึงมากะ เพื่อตัดจีวรให้เสร็จพิธีก่อนรุ่ง นี้กล่าวตามลักษณะต้นเดิม และที่การตัดเย็บซึ่งภิกษุต้องทำเอง ไม่มีความชำนาญ จึงต้องอาศัยมีแบบ และการกฐินนี้ พระพุทธองค์ได้ทรงวางกฎเกณฑ์ไว้ละเอียดมาก ด้วยทรงมุ่งถึงความพร้อมเพรียงร่วมกำลังของพระภิกษุ ที่จะช่วยให้สำเร็จทันเวลา เพราะได้รับประโยชน์ร่วมกัน กับเป็นการให้เสรีภาพในการลงมติเท่าเทียมกันหมด ไม่เลือกพระเถระหรือนวกะ จึงมีระเบียบในการรับกฐินโดยย่อ ดังนี้

๑. ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาร่วมในอาวาสเดียวกัน ครบ ๓ เดือนแล้ว จึงจะรับกฐินได้

๒. มีจำนวนตั้งแต่ ๕ รูปขึ้นไป จำนวนต่ำกว่านรับไม่ได้ ถึงรับก็ไม่เป็นกฐิน และรับได้ปีละครั้งเท่านั้น

๓. ต้องรับภายในเวลาตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ จนถึงกลางเดือน ๑๒ เท่านั้น ก่อนหรือหลังกำหนดนี้ ไม่เป็นกฐิน

๔. วัตถุที่สำคัญจะเป็นกฐินได้ คือผ้า มีขนาดใหญ่พอทำสะบง ผ้านุ่งหรือทำจีวร ผ้าห่ม หรือทำสังฆาฏิ ผ้าคลุม อย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น ของอื่น

นอกจากนี้ ถือเป็นบริวาร มีหรือไม่มี ไม่ถือเป็นสำคัญ

๕. ในหมู่พระภิกษุที่รับกฐิน เมื่อทายกทายิกากล่าวคำถวายแล้ว มิใช่จะรับได้ทีเดียว ยังต้องหารือที่ประชุมก่อน ตกลงจะให้พระภิกษุรูปใดเป็นผู้รับแล้ว ยังต้องประกาศมติของที่ประชุม อย่างที่คู่สวดท่านสวดเป็นการประกาศมติของที่ประชุมนั้นก่อน จึงจะมอบให้ได้ คุณสมบัติของผู้ควรรับก็คือ ผู้ที่มีจีวรเก่าคร่ำคร่า หรือมีอาวุโส เป็นผู้สดับตรับฟังมาก ทรงธรรม ทรงวินัย สั่งสอนแนะนำเพื่อนสพรหมจารี เป็นพระอุปัชฌาย์อาจารย์ และสามารถเพื่อดำเนินการกรานกฐินให้สำเร็จโดยเรียบร้อย

เหล่านี้ เป็นหัวข้อใหญ่ ๆ ยังมีข้อปลีกย่อยสำหรับพระภิกษุอีกหลายอย่าง เช่นไม่ทำการแนะนำให้เขามาถวาย ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม หรือยืมผ้าเขาถวาย เหล่านี้เป็นต้น เมื่อสมบูรณ์ทุกประการแล้ว จึงจะเป็นการถวายกฐินครบถ้วนทุกประการ

ตามนัยการถวายผ้ากฐินที่บรรยายนี้ จะเห็นว่า เพื่อความสามัคคีช่วยเหลือจัดทำกิจธุระของหมู่คณะ ซึ่งได้รับประโยชน์ร่วมกัน ด้วยความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ประการหนึ่ง เพื่อให้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของผู้ร่วมประชุม ไม่เลือกผู้ใหญ่ผู้น้อย และมตินั้นต้องเป็นเอกฉันท์ มิใช่ถือเสียงข้างมาก อีกประการหนึ่ง น่าถือเป็นแบบฉบับดำเนินกิจการของที่ประชุมทั้งหลายอื่นว่า ไม่ควรถือเสียงข้างมากเสมอไป หรือคอยอนุโลมตามประธานอยู่ร่ำไป และประธานก็ไม่ควรถืออำเภอใจตนเองเป็นประมาณ เพราะมีกรรมการร่วมประชุมก็เพื่อร่วมความคิดเห็นจากหลายฝ่าย ให้ได้มติที่ตรงจุดประสงค์อย่างที่สุด เป็นสำคัญ เมื่อถึงฤดูกาลถวายกฐินคราวหนึ่ง นอกจากชักชวนญาติมิตรนำผ้ากฐินทั้งบริวารไปถวายพระภิกษุตามอารามทั้งหลายแล้ว ถ้าได้ย้อนพิจารณาถึงจุดประสงค์

ของกฐิน นำมาพิจารณาชำระสะสางอัธยาศัยของแต่ละท่าน ให้เกิดผลตรงจุดหมาย หรือใกล้เคียงอีกประการหนึ่งด้วย ผลานิสงส์ในการถวายผ้ากฐิน จะทวีเพิ่มยิ่งขึ้นอย่างไม่ต้องสงสัยทีเดียว

ได้บรรยายเรื่องกฐิน เพื่อให้เหมาะสมกับกาลสมัยพอสมควรแล้ว ต่อจากนี้จะขอนำคาถาพิเศษที่คณะสงฆ์ได้พิจารณาแต่งขึ้นใหม่ สำหรับใช้สาธยายในราชการ และประจำอารามตามโอกาสอันควร ประดับศรัทธาปสาทะอีกส่วนหนึ่ง

คาถานี้มีชื่อว่า รตนตฺตยปฺปภาวสิทฺธิคาถา แปลว่า คาถาขอความสำเร็จด้วยความบันดาลแห่งพระรัตนตรัย โดยมีเค้าความประกาศ เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๒ ว่า สมเด็จพระสังฆราชรับสั่งว่ารัฐบาลได้ประกาศเปลี่ยนชื่อประเทศสยามเป็นประเทศไทยแล้ว สมควรที่คณะสงฆ์จะได้มีคาถา ให้พรประเทศไทยและรัฐบาลไทย จึงรับสั่งให้กระทรวงธรรมการ อาราธนาพระราชาคณะและพระเปรียญ ๔ - ๘ ประโยคแต่งคาถานี้ ให้คณะบัญชาการคณะสงฆ์แทนพระองค์ตรวจตัดสิน ปรากฏว่า สำนวนของพระราชเวที วัดมกุฏกษัตริยาราม ปัจจุบันคือ เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ สังฆนายก วัดมกุฏกษัตริยาราม สมควรใช้ในราชการได้ เริ่มประกาศใช้คาถานี้สวดในราชการตั้งแต่งานฉลองรัฐธรรมนูญปี ๒๔๘๒ เป็นต้นไป เรียกชื่อง่าย ๆ ตามอารามทั่วไปว่า อรหំใหม่ เพราะขึ้นต้นบาลีว่า อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ โลกานํ อนุกมฺปโก เป็นต้น

ส่วนอรหំเก่าที่ใช้ในราชการเดิมนั้น เป็นพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔ ที่ทรงไว้ตามนามของประเทศว่า สยาม ขึ้นต้นบาลีว่า อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อุตฺตมํ ธมฺมมชฺฌคา เป็นต้น ซึ่งทางคณะสงฆ์ใช้สาธยายในราชการงานมงคล เช่นพระราชพิธีเฉลิมพระชนม์พรรษาเป็นต้น ต่อท้ายเจ็ดตำนานหรือสิบสองตำนานคู่กับสุขาภิยาจนคาถา ที่ขึ้นต้นว่า ยํ ยํ เทวมนุสฺสานํ มงฺคลตฺถาย ภาสิตํ

สำนวนของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) วัดโมลีโลกยาราม แต่งถวายในรัชกาลที่ ๔ ได้เคยนำมาสาธยายในรายการสวดมนต์มีคำนำแบบมคธ เมื่อวันพระที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๐๒ แล้ว มีระเบียบให้คณะสงฆ์ใช้สาธยายบท อรหํ ก่อนสาธยายบท ยํ ยํ ต่อลำดับไป รายละเอียดของอรหํเก่า ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์นี้จะได้บรรยายในโอกาสข้างหน้า

ขอท่านพุทธศาสนิกชน โปรดสงบใจสดับคำแปลของอรหํใหม่ ซึ่งมีข้อความอำนวยพรประเทศไทย ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รัฐธรรมนูญ รัฐบาลไทย ซึ่งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ว่า คำที่แต่งขึ้นเหมาะและไพเราะดีมาก ควรได้รับความยกย่องชมเชย ดังต่อไปนี้

คาถาขอความสำเร็จด้วยความบันดาลแห่งพระรัตนตรัย

พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เอ็นดูกรุณาแก่สัตวโลก ผู้ปลุกเวไนยนิกรให้ตื่นจากกิเลสนิทรา ทรงพร่ำสอนธรรมเป็นทางแห่งสันติ ฯ

พระธรรมอันอุดม อันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว ทำลายความมืดของสัตวโลก เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ และตามรักษาผู้ประพฤติธรรม ฯ

พระสงฆ์หมู่ใหญ่ ผู้ปฏิบัติดีแล้ว เป็นบ่อเกิดแห่งบุญของชาวโลก เป็นผู้สอาดพร้อมด้วยศีลและทิฏฐิ เป็นผู้ชักจูงประชาชนในทางแห่งสันติ ฯ

พระรัตนตรัยนี้ประเสริฐอย่างนี้ จึงเป็นสรณะอันสูงสุดในโลก ทนต่อการสอดส่องด้วยญาณของปราชญ์ผู้พิจารณา ฯ

แสงสว่างแห่งพระรัตนตรัยใด บันเทามืด ส่องโลกให้สว่างทั่ว ประเทศไทยอาศัยแสงสว่างแห่งพระรัตนตรัยนี้ เป็นเครื่องส่องทางอันเกษม จึงตั้งมั่นเป็นอิสสระ ดำรงในสันติสุขตลอดมา ฯ

พระรัตนตรัยอันล้ำเลิศนี้ อันประเทศไทยเคารพรักษา เชิดชูทำให้เป็นธงชัยแห่งประเทศ ฯ

หลักคือการให้สงฆ์เป็นใหญ่ในกิจพระศาสนา ยังศาสนภาระให้สำเร็จไป นี้เป็นระบอบการปกครองแห่งพระพุทธศาสนา ประดุจรัฐธรรมนูญให้สิทธิแก่ทวยราษฎร์ ในการออกเสียงเพื่อแต่งตั้งนิติบัญญัติฉะนั้น ด้วยประศาสโนบายอย่างนี้ พระศาสนาจึงตั้งอยู่มั่นคง ฯ

ด้วยอานุภาพและเดชแห่งพระรัตนตรัย ขอชาติไทยจงรุ่งเรืองด้วยความสำเร็จแห่งสรรพสมบัติ จงถึงความมั่งคั่งไพบูลย์และงอกงามยิ่งขึ้นไปทุกเมื่อ ฯ ขอพระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันชี้ทางแห่งความหมดจดแก่ภัพพสัตว์ทั้งหลาย จงตั้งอยู่ในโลกยืนนาน ฯ ขอพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรมของชาวไทย จงทรงพระชนมายุยืนนาน มีพระฉวีวรรณผุดผ่อง ทรงสมบูรณ์ด้วยกำลังพระกายและพระหฤทัย นิราศทุกข์นิราศภัย ทรงพระชนม์ชีพอยู่ตลอดกาลนาน ฯ และขอรัฐธรรมนูญจงตั้งอยู่ยั่งยืน โดยสวัสดี ฯ

ด้วยความบันดาลแห่งพระรัตนตรัย ขอความหวังในความเจริญจงสำเร็จ ขอความสำเร็จทั้งปวงจงสถาพรแก่รัฐบาลไทยทุกเมื่อ ฯ อนึ่งขอชัยชนะ ความเจริญ และสันติสุขจงมีแก่ชาวไทย ตลอดกาลนิรันดร และขอความถึงพร้อมด้วยความหมั่นขยันหาทรัพย์โดยทางที่ชอบ จงเจริญก้าวหน้าแก่ชาวไทยยิ่ง ๆ ขึ้นไปเทอญ. จบคำแปลเพียงนี้ ฯ

การอำนวยพรเช่นนี้ จะศักดิ์สิทธิขลังดี อยู่ที่จิตใจของผู้ให้และผู้รับเป็นสำคัญ ผู้ให้ไม่ได้ตั้งใจจริง ทำไปตามธรรมเนียม หรือตามประเพณี ผลที่บังเกิดก็เพียงประเพณี เท่ากับผัดหน้าหลอกกัน ไม่ได้ผลจริง และที่สำคัญยิ่ง คือภายในอัธยาศัยของผู้ให้นั้น มีพร มีคุณธรรมเช่นเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ประจำหรือไม่ ถ้าไม่มี แต่มีริษยาพยาบาท ยกตนข่มท่านอยู่แล้ว เกือบจะเรียกได้ว่าเสียลมปากเปล่า ยิ่ง

ผู้รับไม่สนใจรับ ไม่มีคุณธรรมเป็นเชื้อพรอยู่ด้วยแล้ว ผลได้ก็เพียงตบตากันตามธรรมเนียมเท่านั้นเอง อันที่จริง การอำนวยพร เป็นการแสดงภายนอกให้เห็นว่า มีปรารถนาดีต่อผู้รับ นำความชื่นบานให้แก่ผู้รับ แต่ถ้าไม่ประกอบกับรากฐาน คือมีพรอยู่ในตนเองอย่างมั่นคง และปลงใจมั่นแน่วแน่ เพื่อความสุขจำเริญแก่ผู้รับด้วยความบริสุทธิ์ใจแล้ว ก็สำเร็จเพียงลม ๆ แล้ง ๆ ไปเท่านั้น ฟังเพราะหูอยู่ชั่วครู่ ถ้าเป็นน้ำมนต์ ก็เย็นกายอยู่ประเดี๋ยว ต่อไปก็แห้งหายหมด อีกประการหนึ่ง มักสนใจแต่จะหาพร หามงคลจากผู้อื่นเป็นส่วนมาก หาได้นึกที่จะสร้างพร สร้างมงคลให้แก่ตนเองบ้างไม่ ช่างเป็นการหมิ่นแคลนตนเองเสียเหลือเกิน ลองคิดดูว่า ท่านผู้ที่เราไปขอพรขอมงคลจากท่านนั้น ท่านเป็นคนพร คนมงคลหรือมีพร มีมงคล ติดตัวมาแต่เดิม หรือเพิ่งมาสร้างเสริมอบรมเมื่อภายหลัง ยิ่งคิดได้เช่นนี้ก่อน ก็คงพอสำนึกได้ว่า ต่างก็มาอบรมสร้างสมพรสร้างสมมงคล ขึ้นใหม่ด้วยกันทั้งนั้น เราประสงค์พร ประสงค์มงคล ก็น่าที่จะศึกษาหาทางอบรมด้วยลำพังตนเอง เป็นการทำตามหลักที่ว่า "ตนของตน เป็นที่พึ่งแก่ตนเอง" มิดีกว่า คอยพึ่งผู้อื่น ทำนอง "ยืมจมูกเขาหายใจ" หรือ วิธีสร้างพร สร้างมงคล ก็ไม่หนักหนาลำบากต้องลงทุนเหมือนการค้าอย่างอื่นเลย ภายในวงบ้าน ภายในวงครอบครัว เรามีโอกาสสร้างพรสร้างมงคลได้ทุกขณะ ทุกกาลสถานที่ เริ่มแต่สร้างมงคลทางปาก ด้วยพูดถ้อยคำอ่อนหวานเหมาะสมฐานะ ประกอบด้วยความสัตย์ซื่อ ไม่นิยมนินทาว่าร้ายใคร ไม่ส่อเสียดยุยง ยกตนข่มท่าน พูดแต่เรื่องเป็นหลักฐาน มีคุณประโยชน์ พูดให้เหมาะกาลเทศะ ทำอย่างนี้ตลอดไป ก็ชื่อว่า ผู้มีพรมีมงคลทางปาก เป็นเสน่ห์ให้คนหลงรักเคารพนับถือได้ไม่น้อย ถ้าประกอบกับกิริยามารยาทสงบเสงี่ยมเรียบร้อย ไม่

เย่อหยิ่งโอ้อวดทะนงตน ไม่แสดงอาการโหดเหี้ยมดุร้าย ทุบตีข่มเหงรังแกใคร เคารพในกรรมสิทธิ์ของผู้อื่น ตลอดประเวณี พร้อมทั้งน้ำใจไม่ทะเยอทะยานอยากได้ไม่รู้จบ ไม่รู้จักฐานะของตน ไม่คิดริษยา พยาบาทอาฆาต จองเวรใคร มุ่งแต่ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่สงเคราะห์อนุเคราะห์ซึ่งกันและกันเป็นเบื้องหน้า บำเพ็ญตนสมบูรณ์ด้วยพร ด้วยมงคล ทั้งทางปาก ทางกาย ตลอดทางใจ ได้เช่นนี้เสมอ ก็ไม่ต้องไปเที่ยวขอพร ขอมงคลจากใครก็ได้ เพราะพรหรือมงคลมีอยู่กับตนเองแล้ว หากจะอำนวยอวยพรให้แก่ผู้อื่น ก็มักศักดิ์สิทธิ์ หรือรับพรจากผู้อื่น ก็อาจขลัง ด้วยมีพรในตนเองต้อนรับอยู่แล้ว

เพราะฉะนั้น จึงใคร่ชวนเชิญท่านพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ได้แสวงหาพรหามงคลให้แก่ตน ในฤดูกาลถวายผ้ากฐินอีกฤดูหนึ่ง สืบจากฤดูพรรษา จะได้เพิ่มเติมเสริมสร้างพรหรือมงคลที่ยังบกพร่องให้บริบูรณ์ และเมื่อได้สดับการสาธยายอรหให่ม ตามที่บรรยายมาแล้วในที่นั้นๆ จงกระทำในใจให้สงบ อำนวยพรให้แก่ประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รัฐธรรมนูญ และรัฐบาลไทย ให้ถึงความเจริญสมใจความของคาถานั้นด้วยทุกคราว นับเป็นการแสดงมุทิตาจิตของแต่ละท่าน ซึ่งเมื่อรวมอำนาจจิตพร้อมเพรียงกันเช่นนี้ ย่อมจะบันดาลความศักดิ์สิทธิ์ให้ได้สมปรารถนาทุกประการ

ลำดับต่อจากนี้ พระสงฆ์จะได้สาธยายบาลี รตนตฺตยปฺปภาวาภิสิทฺธิคาถาตามแบบมคธ จึงขอให้ทุกท่านสำรวมจิตใจ อธิษฐานความสุขจำเริญแก่ประเทศชาติไทย ศาสนา พระมหากษัตริย์ รัฐธรรมนูญ และรัฐบาลไทย พร้อมกับการสาธยายนี้จนจบด้วย เท่ากับได้พร้อมเพรียงกัน อำนวยพรแก่ประเทศชาติของชาวเราเอง ให้วิวัฒนาถาวรสืบไป ณ กาลบัดนี้.

สีลุทเทสปาฐะ

วันพระที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๐๓

ท่านพุทธศาสนิกชน ผู้ใคร่ในธรรมปฏิบัติ

เมื่อวันพระแรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๑ ตรงวันที่ ๑๓ ตุลาคม เดือนที่แล้ว ได้นำ อรหํ ใหม่ ที่คณะสงฆ์ได้จัดให้ประพันธ์ขึ้นประกาศใช้สาธยายในงานพระราชพิธีตั้งแต่วันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๒ เพื่อให้เหมาะสมกับที่รัฐบาลเปลี่ยนชื่อประเทศสยามเป็นประเทศไทย ตลอดถึงใจความของคาถานั้น และได้ปรารภถึงการปวารณาออกพรรษาตามพระวินัย เป็นการชักชวนให้คฤหัสถ์นำมาใช้ปวารณากับหมู่คณะ ประดับสติปัญญามาแล้ว บัดนี้ถึงแรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๒ ซึ่งเมื่อวันเพ็ญกลางเดือนเป็นวันหมดเขตถวายกฐิน และมีประเพณีลอยกระทง ที่ผ่านมาด้วยดีแล้วนั้น นับว่าพุทธศาสนิกชนยังมีน้ำใจมั่นคง ทั้งในส่วนบำรุงพระบวรพุทธศาสนา ทั้งในส่วนรักษาประเพณีเดิมไว้ ให้คงเจริญสืบต่อมามิเสื่อมคลาย เป็นความสมควรแต่ละประการ ขอแต่อย่าได้สนใจเพียงเป็นพิธีเท่านั้น ควรเลือกเฟ้นกระทำให้ตรงจุดหมายของพิธีกรรมนั้น ๆ ด้วย จึงจะเป็นหลักฐานมั่นคง รักษากิจการประเพณีนั้นไว้ได้ อย่างการถวายผ้ากฐิน จุดประสงค์ก็เพื่อให้พระภิกษุได้ผลัดเปลี่ยนผ้านุ่งห่มใหม่กันคราวหนึ่ง เมื่อได้ผ้ามาต้องปรึกษาหารือทำความตกลงด้วยมติเป็นเอกฉันท์ก่อน มิใช่ทำตามอำเภอใจของแต่ละบุคคล และการตัดเย็บจีวรสมัยพุทธกาล เป็นเรื่องโกลาหลอยู่มาก ต้องร่วมแรงช่วยเหลือเข้มแข็งกันจริง ๆ จึงจะแล้วเสร็จเรียบร้อยภายในวันเดียวได้ เป็นการร่วมกำลังกันทำกิจธุระของหมู่คณะ

ไม่ใจจืดปล่อยดูดาย เหล่านี้นับเป็นจุดประสงค์ของกฐิน ส่วนพิธีลอยกระทงนั้น มูลเดิมก็มาจากศาสนาพราหมณ์ แต่เมื่อหันเข้าหาศาสนาพุทธก็ว่า เพื่อบูชารอยพระพุทธบาทที่แม่น้ำนัมทานทีบ้าง เป็นการขอขมาลาโทษแก่แม่พระคงคาบ้าง ถึงอย่างไร ก็ล้วนชวนใจให้ชื่นบาน เพราะเห็นน้ำเต็มฝั่ง แสงจันทร์เพ็ญสว่างไสว เหมือนเป็นคติเตือนให้มีน้ำใจเยือกเย็นและเปี่ยมเต็มด้วยความรักใคร่เอ็นดูกัน อย่างน้ำเต็มฝั่ง อย่างแสงจันทร์เพ็ญ ไม่บาดหูบาดตาผู้อื่น ก็เป็นจุดประสงค์ที่น่าปรารถนาทั่วไป อีกประการหนึ่ง

สำหรับวันพระนี้ จะนำ สีลุทเทสปาฐะ คือบาลีกล่าวถึงศีลมาบรรยาย ซึ่งตามปกติพระสงฆ์ไม่ได้ใช้สาธยายในที่อื่น มักสาธยายต่อจากการฟังปาฏิโมกข์จบแล้ว เพราะมีใจความแนะนำการรักษาศีลให้สมบูรณ์มั่นคงเป็นสำคัญ เป็นบทบาลีที่นำพระพุทธภาษิต ตรัสเตือนในเรื่องศีล มาเตือนใจพระภิกษุสงฆ์ให้ศึกษาสำเหนียกไว้เสมอ ขึ้นบาลีเบื้องต้นว่า ภาสิตมิทํ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน เป็นต้น ความไทยว่า

> พระพุทธพจน์นี้ อันพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ผู้รู้เห็น เป็นองค์พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงภาษิตแล้วว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้มีศีลสมบูรณ์อยู่, จงเป็นผู้มีปาฏิโมกข์สมบูรณ์, จงเป็นผู้สำรวมด้วยธรรมคือพระปาฏิโมกข์, จงเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยมรรยาทที่เที่ยวอันสมควร, จงเป็นผู้มีปกติเห็นภัยในโทษอันเล็กน้อย, จงสมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายดังนี้.
>
> เพราะเหตุดังนั้น เราทั้งหลายพึงสำเหนียกว่า

เราทั้งหลาย จักเป็นผู้มีศีลสมบูรณ์, จักเป็นผู้มีปาฏิโมกข์สมบูรณ์, จักเป็นผู้สำรวมด้วยธรรมคือพระปาฏิโมกข์, จักเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยมรรยาทที่เที่ยวอันสมควร, จักเป็นผู้มีปกติเห็นภัยในโทษอันเล็กน้อย, จักสมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย, ดังนี้ อันเราทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้ทีเดียว.

จบเนื้อความ สีลุทเทสปาฐะ เพียงนี้

เมื่อท่านพุทธศาสนิกชน ได้สดับเนื้อความแห่ง สีลุทเทสปาฐะ ดังนี้แล้ว อย่านึกว่าท่านสอนเฉพาะพระภิกษุเท่านั้น เราเป็นคฤหัสถ์ไม่จำเป็นต้องสนใจศึกษาสำเหนียกตาม เพราะท่านไม่ได้สอนเจาะจงคฤหัสถ์ด้วย คิดเห็นเช่นนี้ นำให้ขาดความรู้ความเข้าใจอันควรจะเป็นคุณประโยชน์แก่ตนไปเสีย หรือเพราะเห็นแก่ตนจัด ได้ช่องที่จะหลบเลี่ยง เลยยกขึ้นมาอ้างกำบังตน วิสัยคนฉลาด รู้ว่าสิ่งใดเป็นคุณประโยชน์แก่ตน จะโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ตาม ต้องรีบเร่งกระทำสิ่งนั้นทันที พระพุทธโอวาททั้งหลาย มีเพียงส่วนน้อยที่ประพฤติตามได้เฉพาะพระภิกษุ เช่นเว้นบริโภคอาหารในเวลาวิกาล, จะฉันอาหารต้องรับประเคนก่อน, ใช้สอยผ้าใหม่ต้องทำพินทุก่อน, เป็นต้นเหล่านี้ เพื่อเหมาะสมกับความเป็นบรรพชิตเท่านั้น ยังมีข้อห้ามแม้ในพระวินัยมากหลาย ยังสมควรที่คฤหัสถ์จะนำมาประพฤติปฏิบัติตามได้ เช่นห้ามฆ่าสัตว์ดิรัจฉาน ห้ามพูดปด พูดส่อเสียด ห้ามดื่มสุราเมรัย เป็นต้น ในพระวินัยท่านจึงแบ่งส่วนที่เป็นโทษห้ามเฉพาะพระภิกษุ คฤหัสถ์กระทำไม่มีโทษ เรียกว่า ปัณณัตติวัชชะ เป็นโทษตามพระบัญญัติอย่างหนึ่ง ส่วนที่เป็นโทษเสียหาย ทั้งพระบัญญัติและทางฝ่ายคฤหัสถ์ประพฤติล่วง ก็เป็นโทษเสียหายด้วย เรียกว่า

โลกวัชชะ เป็นโทษทางโลกด้วยอย่างหนึ่ง เช่นนี้ ส่วนที่เป็นโลกวัชชะ จึงสมควรที่คฤหัสถ์จะพึงระมัดระวังงดเว้นไม่ฝ่าฝืน ไม่ถือว่าเป็นการละลาบละล้วงอาจเอื้อมประพฤติเทียมพระเทียมสงฆ์อย่างไรเลย

เพราะฉะนั้น ในเรื่องของ สัฤทเทสปาฐะ อันว่าด้วยเรื่องให้สำเหนียกศึกษาในศีลนี้ จึงไม่ควรที่พุทธศาสนิกชนผู้ครองเรือน จะเห็นว่าทรงตักเตือนเฉพาะพระภิกษุ ไม่ได้ตักเตือนตนด้วย เลยไม่นำพาสนใจประพฤติตาม จะกลายเป็นเข้าตำราว่า "เหมือนมดแดงแฝงพวงมะม่วงงอม เที่ยวไต่ตอมเต็มอยู่ไม่รู้รส" หรือ "ใกล้เกลือ กินด่าง" ไปเท่านั้นเอง

เรื่องศีลนี้ นับเป็นเหมือนหญ้าปากคอกของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ต่างซึมซาบว่า ศีล คือข้อห้ามไม่ให้ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ห้ามลักทรัพย์ เป็นต้น หรืออาจจำแนกจำนวนศีลได้ว่า มีศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ ได้อย่างคล่องแคล่ว เวลาประกอบพิธีบำเพ็ญกุศล เริ่มต้นก็ต้องสมาทานศีล หรือรับศีลเป็นการบำเพ็ญบุญเริ่มแรกก่อนเสมอ เรียกผู้รับศีลนั้น ๆ ว่า ผู้รักษาศีลหรือผู้ถือศีล, การที่ท่านจัดจำนวนให้สมาทานหรือรับศีล เฉพาะ ๕ บ้าง ๘ บ้างนั้น โดยเงื่อนเค้า หัวข้อสมาทานตามจำนวนนั้น ยังไม่ใช่ศีล เป็นเพียงท่านตั้งเกณฑ์จำนวนที่ควรงดเว้นไว้ ตามความสามารถของบุคคลเท่านั้น ศีล ๕ ก็คือตั้งเกณฑ์จำนวน ให้มีสติระมัดระวังไม่กระทำความชั่ว ๕ อย่าง ศีล ๘ ศีล ๑๐ ก็นัยเดียวกัน, ลองคิดดูตามสำนวนพูดว่า รักษาศีล ก็คือให้คอยระมัดระวังควบคุมดูแล ไม่ให้ข้อห้ามตามจำนวนที่สมาทาน เป็น ๕ หรือ ๘ ขาดตกบกพร่อง หรือด่างพร้อยไม่บริสุทธิ์ เหมือนคนเลี้ยงโค ระมัดระวังควบคุมโคให้อยู่ครบจำนวนเสมอ อย่างนี้เข้าลักษณะรักษาศีล, อีกสำนวนว่า ถือศีล ก็คือให้ระมัดระวังประคับประคองข้อห้ามนั้น ๆ ไว้ให้เรียบร้อย เหมือนคนถือสิ่งของอยู่ในมือ คอย

ระวังไม่ให้พลัดตก หรือมีอันตรายมากระทบกระแทก จึงจะเรียกว่า ถือศีล กิริยาอาการที่ต้องมีสติคอยระมัดระวัง ไม่ให้ข้อห้ามตามจำนวนสมาทาน ๕ หรือ ๘ ๑๐ หรือ ๒๒๗ ขาดตกบกพร่อง หรือตกเรี่ยเสียหาย ก็เพื่อให้เกิดความเคยชินในการงดเว้นจากความเสียหายตามข้อห้ามนั้น ๆ ดังที่เรียกว่า รักษาศีล หรือ ถือศีล ว่าตามหลักธรรมแล้ว ยังไม่เป็นศีลตรงตามพยัญชนะ เพราะยังกำลังปฏิบัติบำเพ็ญตน เพื่อให้เป็นศีล คือ ปกติกายวาจาในการงดเว้นจากข้อห้ามตามจำนวน จำนวนข้อห้าม ๕ หรือ ๘ ๑๐ หรือ ๒๒๗ นั้น จึงยังไม่เป็นศีล แต่เป็นแนวนำ หรือเป็นขั้นทัดเพื่อให้เป็นศีลต่อไป

เมื่อฝึกฝนอบรม งดเว้นจากความชั่วตามจำนวนนั้น ๆ อยู่ตลอดไป จนคุ้นเคยประจำอัธยาศัย แม้ไม่ต้องสมาทาน ก็มีสติงดเว้นอยู่เป็นปกติ จนถึงเจตนางดเว้นนั้นกลายเป็นอัธยาศัยประจำตน ไม่ว่าจะสำเร็จอิริยาบถอย่างไร ประกอบกิจการงานอย่างไร อัธยาศัยยังคงประจำตนอยู่ในความดีเป็นกัลยาณธรรม คล้ายกับไม่เคยรู้จักลักษณะความชั่วอย่างที่สมาทานนั้นเลย นับเป็นการเข้าถึงศีล คือปกติของกายวาจา อย่างเดียวกับที่ท่านแสดงจิตเดิมประภัสสร แต่มามัวหมองเพราะอุปกิเลสภายหลังฉะนั้น หรืออย่างผู้เคยติดหมาก ติดบุหรี่ แล้วละเลิกเสียจนคุ้นกับการเลิกหมาก เลิกบุหรี่ ถึงจะเห็นผู้อื่นเคี้ยวหมาก สูบบุหรี่ ก็ไม่รู้สึกกระหาย ลืมรสอร่อยของหมาก บุหรี่ หมดจากใจได้จริง คงสบายอยู่ตามปกติโดยไม่มีหมาก บุหรี่ มาชักชวนให้หลงติดอีก รักษากายวาจาได้ถึงระยะอย่างนี้ควรเรียกได้ว่า ผู้มีศีล คือ มีความบริสุทธิ์จากความชั่วส่วนกายวาจาประจำอัธยาศัย เป็นสีลวิสุทธิ เบื้องต้นแห่งจิตวิสุทธิสืบไป หรือแยกประเภทตามองค์มรรค ย่อมเป็นสัมมากัมมันตะ การงานชอบ สัมมาวาจา เจรจาชอบ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบได้อย่างบริสุทธิ์บริบูรณ์ ไม่ต้องกังวลรักษาศีล ถือ

ศีล หรือสมาทานตามพิธีนั้น ๆ อยู่อีก เพราะกายวาจาสงบเป็นศีลตามสภาพอยู่แล้ว.

ส่วนที่ท่านเตือนตามพระพุทธพจน์ว่า

จงเป็นผู้มีศีลสมบูรณ์
จงเป็นผู้มีปาฏิโมกข์สมบูรณ์
จงเป็นผู้สำรวมด้วยธรรมคือปาฏิโมกข์
จงเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยมรรยาทที่เที่ยวอันสมควร
จงเป็นผู้มีปกติเห็นภัยในโทษอันเล็กน้อย
จงสมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย

ทั้งนี้ ก็เพื่อให้มีสติสำรวมระวังอบรมกาย วาจา ให้เข้าถึงลักษณะศีลดังกล่าวมาทุกประการ ยิ่งผู้ทรงเพศเป็นภิกษุบรรพชิต ก็ยิ่งควรอบรมกายวาจาให้กวดขันกว่าคฤหัสถ์ เพราะเท่ากับประกาศตนแก่สาธารณชนว่า มีความเชื่อความเลื่อมใสสูงกว่าคฤหัสถ์ มีเจตนาสำรวมระวังกายวาจาจากบาปอกุศลทั่วไปอยู่แล้ว

<u>จะเป็นผู้มีศีลสมบูรณ์</u> จึงควรศึกษาอบรมตามแนวพระปาฏิโมกข์ แม้เพียงตามจำนวน ๒๒๗ ที่สวดให้ฟังทุกกึ่งเดือน ก็นับว่าเป็นเครื่องช่วยอบรมได้เป็นอันดีส่วนหนึ่ง แต่ข้อวัตรปฏิบัติของพระภิกษุบรรพชิต ที่นอกจาก ๒๒๗ นั้น ยังมีอีกไม่น้อย ท่านรวมเรียกว่าอภิสมาจาร เช่นการไม่ไว้ผม หนวด เครายาว ไม่สะสมเครื่องประหาร เครื่องดนตรี เครื่องประเทืองผิว ไม่ให้เล่นคนองปู้ยี่ปู้ยำ ไม่เล่นการพนันทุกชนิด มีขนบธรรมเนียมในการแสดงความเคารพ การนุ่งห่ม ตลอดกิริยา การเดิน การนั่ง เป็นต้นเหล่านี้ จำเป็นที่พระภิกษุบรรพชิตจะต้องศึกษาอบรมฝึกฝน

ประพฤติตามด้วยตลอดไป มิใช่ให้ระวังแต่เพียงสิกขาบท ๒๒๗ ที่ยกขึ้นสวดทุกกึ่งเดือนเท่านั้น,

เป็นผู้สำรวมด้วยธรรมคือปาฏิโมกข์ คือต้องอบรมตนตามหลักปารสุทธิศีล สำรวมในพระปาฏิโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจาห้าม ทำตามข้อที่พระองค์ทรงอนุญาต ดังบรรยายแล้ว ๑ สำรวมอินทรีย์ ๖ ไม่ให้ยินดียินร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ ๑ เลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ ไม่หลอกลวงเขาเลี้ยงชีวิต ๑ พิจารณาเสียก่อนจึงบริโภคปัจจัย ๔ ไม่บริโภคด้วยตัณหา ๑ ถ้าภิกษุบรรพชิตไม่หลงลืมตน หมั่นพิจารณาอบรมตนอยู่ในลักษณะทั้ง ๔ นี้สมบูรณ์ ย่อมชื่อว่าผู้สำรวมด้วยธรรมคือปาฏิโมกข์ อาศัยหลักข้อห้ามในปาฏิโมกข์มาปฏิบัติเข้าหาหลักธรรม เมื่อขาดการพิจารณาอบรมตนเพราะขาดการสำรวมอินทรีย์ก็ตาม เพราะหลงเลี้ยงชีวิตในทางผิด หลอกลวงประชาชนด้วยอุบายต่าง ๆ ซึ่งมักถือเอาเพศบรรพชิตเป็นเหตุบังหน้าก็ตาม เพราะบริโภคปัจจัย ๔ ด้วยอำนาจความทะเยอทะยาน อยากเป็นใหญ่เป็นโต มั่งมีศรีสุข มีเครื่องใช้ไม้สอยตามสมัยเยี่ยงคฤหัสถ์บางก็ตาม เหล่านี้ คือจุดเน่าเกิดขึ้นในอัธยาศัยก่อนแล้ว จะค่อยขยายครอบคลุมความละอายต่อบาปให้หมดไปทีละน้อย คงเจริญขึ้นแต่ความไม่รู้จักละอาย ตามจำนวนอายุพรรษา จนกล้าอวดอ้างว่า "บวชทั้งทีต้องเอารวยให้ได้" เข้าทำนองว่าบวชเพื่ออาชีพ จนไปไหนมาไหน ก็หาคนยกมือไหว้ได้ยาก ทั้งนี้ เพราะขาดคุณธรรม คือปาริสุทธิศีล ประจำใจนั่นเอง.

เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยมรรยาทที่เที่ยวอันสมควร ข้อนี้ ถ้าหมั่นพิจารณาอบรมตนอยู่ในพระปาฏิโมกข์ดีแล้ว ย่อมจะรู้จักวางตนเองให้เหมาะกาละเทศะได้ ว่าที่ไหน ขณะไหน ควรไป ไม่ควรไป เว้นแต่ผู้บกพร่อง จึงมักลืมตน ลืมเพศ อยากมาไหนไปไหน ก็กระเสือกกระสนไป

ไม่เลือกสถานที่กาลเวลา แสดงกิริยาวาจาอย่างคฤหัสถ์ ที่เอาอย่างคฤหัสถ์ชั้นสูงก็พอทำเนา นี่กลับไปนิยมอย่างชั้นเลว ชั้นอันธพาลเข้าด้วย จึงขวางหูขวางตาพุทธศาสนิกชน เพราะเป็นบรรพชิตแต่เพียงเพศ อาศัยกาสาวพัสตร์คลุมร่างลูกหลานชาวบ้านไว้ลวงตา ไม่เป็นบรรพชิต ถึงอัธยาศัยให้สำรวมสงบ ถึงกับกล้าอ้างว่า ปาฏิโมกข์นั้น ท่านบัญญัติสำหรับพระอริยะ บัดนี้มีแต่พระชั้นปุถุชน ก็ต้องย่อหย่อนบ้าง เป็นต้นก็มี

<u>เป็นผู้เห็นภัยในโทษอันเล็กน้อย</u> ก็คือให้สำนึกตัวกลัวเกรงความผิด แม้จะเล็กน้อย หรือลับหูลับตาเพียงไร ก็ไม่กล้าละเมิด กล้าล่วง อย่างหมดความละอาย เพราะความผิดความชั่วถึงจะเล็กน้อยเพียงไร ก็ชื่อว่า ความผิดความชั่วอยู่นั่นเอง ภิกษุบรรพชิตจึงควรสำรวมระมัดระวังให้มาก อย่าหลงถืออำนาจหน้าที่อายุพรรษามาบีดบังการกระทำความชั่วช้าลามก บรรพชิตต้องอยู่ในกฎหมายของฝ่ายบ้านเมืองด้วย อยู่ภายใต้ปาริสุทธิศีลด้วย จึงต้องพยายามอบรมอัธยาศัยตนอยู่ในความสำนึกว่า ตนนุ่งห่มกาสาวพัสตร์เพื่อป้องกันหนาวร้อน ความละอาย เป็นเครื่องหมายแสดงเพศภูมิแล้ว ยังต้องอบรมนุ่งห่มอัธยาศัยจิตใจของตนด้วยปาริสุทธิศีล อีกชั้นหนึ่งด้วย ประกอบกับมีความละอายต่อการประพฤติชั่วแม้เล็กน้อย หรือในที่ลับก็ไม่กล้ากระทำ จึงจะชื่อว่าผู้มีศีลโดยสมบูรณ์.

<u>สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย</u> นี่เป็นพระพุทธพจน์ข้อสุดท้ายที่ตรัสกำชับ เพื่อให้ได้ผล ๕ ประการดังกล่าวข้างต้น จึงต้องมีการศึกษาตรวจตราในสิกขาบท ซึ่งเป็นข้อห้ามอยู่เป็นปกติ ไม่ทอดทิ้ง มิใช่ว่ามีอายุพรรษาปูนอุปัชฌาย์ อาจารย์แล้ว ก็ละเลยกิจวัตร ละเลิกการอบรมศึกษาปฏิบัติในพระธรรมวินัย ปล่อยอัธยาศัยเดิมออกแสดงได้ตามความ

พอใจ คล้ายกับสำนวนเย้ยว่า "อาบัติเกาะไม่ติด" หรือปาปมุตติแล้ว เลยเป็นผู้ดีแต่สอนเขา แต่ตนเองไม่ประพฤติตามที่สอน ติเขาอย่างไร ตนเองกลับประพฤติอย่างที่ติเขา อันที่จริง การสมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายนี้ ไม่มีเวลาหยุดชงัก ต้องศึกษาอยู่ตลอดกาล เพราะอายุพรรษาย่อมทวีขึ้นทุกระยะ จึงต้องศึกษาเพื่อปฏิบัติตามให้สมกับฐานะ ตำแหน่งทุกระยะตลอดไปเช่นเดียวกัน

เมื่อภิกษุบรรพชิตปฏิบัติตนสมบูรณ์ ตามพระพุทธพจน์ที่ตรัสเตือนทั้ง ๖ ประการ คือให้มีศีลสมบูรณ์ มีปาฏิโมกข์สมบูรณ์ สำรวมด้วยธรรมคือปาฏิโมกข์ สมบูรณ์ด้วยมรรยาทที่เที่ยว เห็นภัยในโทษอันเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย ซึ่งมีนัยดังบรรยายมา สมบูรณ์บริบูรณ์ทั้ง ๖ ประการแล้ว ย่อมได้ชื่อว่า ภิกษุ บรรพชิต ผู้สืบอายุพระพุทธศาสนา เป็นศรีประดับพระศาสนาให้รุ่งเรือง เสริมศรัทธาปสาทะของพุทธบริษัท จะมีความเจริญงอกงามไพบูลย์ ในพระพุทธศาสนาตลอดกาลนาน หากปฏิบัติบกพร่องตรงกันข้าม ก็คือหนอนบ่อนไส้ ทำลายพระพุทธศาสนานั่นเอง ท่านจึงกำชับไว้ในที่สุดว่า "อันเราทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้ทีเดียว" และทั้งได้นำมาสาธยายกำชับไว้ทุกครั้ง ที่ประชุมฟังปาฏิโมกข์แล้วทุกกึ่งเดือน ซึ่งน่าจะได้ซึมซาบเข้าถึงจิตใจ ให้ได้พยายามกลับประพฤติคุณธรรมความดีตามแนวธรรมวินัย แทนความบกพร่องที่ผ่านมาแล้ว ทั่วสังฆมณฑลโดยแท้.

สำหรับท่านพุทธศาสนิกชน ผู้ใคร่ธรรมปฏิบัติ ก็ไม่เป็นการลำบากที่จะน้อมนำพระพุทธพจน์ใน สีลุทเทสปาฐะ มาเป็นแนวฝึกฝนอบรมอัธยาศัยตนให้คล้อยตามภิกษุบรรพชิตโดยอนุโลมบ้าง เมื่ออบรมได้ตามกำลังสามารถเพียงไร ข้อนั้นจะเป็นปัจจัยส่งเสริมสวัสดิมงคล ให้ถึงความจำเริญสุขในธรรมวินัย ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสดีแล้ว ทุกเมื่อ.

ลำดับต่อไปนี้ พระภิกษุสงฆ์ จะได้สาธยายบทบาลี สังเขปปาฐะ ตามแบบมคธ ประดับสติปัญญา ส่งเสริมศรัทธาปสาทะ ของท่านพุทธศาสนิกชนผู้ใคร่ในธรรมปฏิบัติ ให้ยิ่งขึ้น ณ กาลบัดนี้.

เตือนน้อง

น้องรักของพี่

นับแต่การทำศพพ่อได้เสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว พี่ยังไม่มีเวลามาพบกับน้องเลย เพราะพัวพันอยู่กับธุระหน้าที่ วางมือยังไม่ได้ จึงขอแสดงน้ำใจรักและคิดถึงด้วยจดหมายนี้ แทนตัวพี่ไปพลางก่อน จนกว่าจะได้มีเวลาพบกันในโอกาสต่อไป ด้วยว่าเมื่ออยู่ห่างต่างถิ่นกันเช่นนี้ ถึงร่างกายจะห่างกันก็จริง อย่าให้จิตใจพลอยห่างไปตามร่างกายด้วย ยังนับว่าใกล้ชิดกันอยู่บ้าง พี่จึงสู้สละเวลาเขียนแสดงน้ำใจด้วยจดหมายนี้ไว้พลาง ส่วนน้องก็ควรหาเวลาเขียนถึงพี่บ้างจะชื่นใจไม่น้อย ถึงจะอยู่ห่างกันเพียงไร เมื่อได้ติดต่อส่งข่าวคราวทางจดหมายบ่อย ๆ ก็ชื่อว่าพี่กับน้องยังไม่ห่างกันเกินสมควร

เวลานี้ พี่กับน้องนับว่าเป็นกำพร้าทั้งพ่อแม่ ใจคอชักโหรงเหรงว้าเหว่ชอบกล เพราะเดิมเรายังมีพ่อแม่เป็นที่อุ่นอกอุ่นใจ เหมือนเป็นที่พักพาอาศัยอย่างไว้วางใจได้สนิท มีสารทุกข์อย่างไรก็นำมาปรึกษาหารือขอความแนะนำได้ บัดนี้ท่านได้จากเราไปหมดแล้วทั้ง ๒ คน ไม่มีเวลากลับมาปกปักรักษาคุ้มครองเราพี่น้องได้อีกแล้ว, เวลาที่กำลังวุ่นพัวพันด้วยกิจธุระ ก็พอคลายจากการนึกคิดถึงท่านได้บ้าง แต่พอว่างธุระ ปล่อยใจสบาย ยังอดนึกถึงพ่อแม่อยู่อีกไม่ได้ ตามธรรมดาเมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ ท่านก็ไม่ได้มาคุ้มครองเราทั้ง ๒ กระไรนัก เพราะความแก่เฒ่าชราของท่าน ถึงกระนั้น ชีวิตของท่านก็ยังเหมือนแสงสว่าง โชติช่วงอยู่ในดวงใจของเรา ชวนให้ยิ้มเอิบเบิกบานใจชอบกล ชีวิตของท่านเป็นมิ่งขวัญกำลังใจอบอุ่นใจอย่างดีที่สุด เพราะท่านมีอายุยืนยาว จนพี่กับน้องเติบโตมีอายุตั้ง ๒๐-๓๐ ปี มีหลานให้ท่านชมตั้ง ๒-๓ คน เราได้รับความรักความเอ็นดูจากท่านจนคุ้นใจ เราก็แสนยินดีรับความรักจากท่านอย่างหมดหัวใจ เห็นอกเห็นใจกันมาแต่เล็กคุ้ม

ใหญ่, ชีวิตของพ่อแม่จึงให้ความอุ่นใจอย่างบอกไม่ถูก ความคุ้นเคยสนิทสนมกับพ่อแม่ ในระยะต้น ๆ สมัยยังศึกษาเล่าเรียนวิชาความรู้ ยังไม่เดียงสาอะไรนัก ดู ๆ ก็คล้ายกับว่า เรารักเคารพท่านเพราะเห็นท่านใจดี ให้ขนม ให้เสื้อผ้า ให้ของเล่น ของกิน พาไปเที่ยวในที่ต่าง ๆ ครั้นต่อมาถึงตอนพี่–น้องเติบโต จนเป็นพ่อเป็นแม่เขาบ้าง รสรักในลูกของเรา ได้ชวนให้เรานึกย้อนขึ้นไปถึงรสรักของพ่อแม่ที่เจือจานให้ในสมัยยังเป็นเด็กนั้น ทำให้ซาบซึ้ง เพราะปลาบปลื้มในความเอ็นดูของท่าน และเหนียมใจในความประพฤติอันไม่สมควรต่อท่านบางประการชวนให้ต้องเหลียวไปดูรูปของท่านด้วยดวงตาสำรภาพผิด และขอประทานอภัยอย่างสุดซึ้งเสมอ ๆ.

น้องเอ๋ย พ่อแม่ของเรา แต่เดิมมาท่านไม่ได้รับมรดกจากปู่ย่าตายายเป็นกลุ่มก้อนมากมายอะไรนัก ท่านจึงต้องมานะอดทน ทุ่มเทกำลังกาย กำลังความคิด กรากกรำทำมาหาเลี้ยงชีพ อย่างตัวเป็นเกลียว เพราะเห็นแก่ลูก ตามคติโบราณเตือนใจว่า "มีลูกคน จนไป ๓ ปี" คุณพ่อต้องขึ้นล่องไปต่างจังหวัดอยู่ไม่เว้นแต่ละเดือน เพราะการค้า คุณแม่ต้องควบคุมดูแลกิจการทางบ้านแทน และยังต้องเลี้ยงดูพี่น้องทั้ง ๒ ให้อยู่ดีกินดีตลอดมาด้วย รู้สึกว่าท่านต้องต่อสู้กับความยากจน ขัดสนมาไม่น้อย มาคิดดูเทียบกับน้องและพี่เวลานี้ รู้สึกว่าจะลำบากกรากกรำน้อยกว่า เพราะฐานะพ่อแม่มั่งคั่งมีพอใช้แล้ว เราจึงสะดวกสบายเป็นส่วนมาก แต่เมื่อลองเทียบน้ำใจที่ห่วงลูก ก็จะไม่ผิดแผกแตกต่างกันเลย ที่พี่และน้องต้องแยกกันไปทำมาหาเลี้ยงชีพอยู่เวลานี้ สำหรับเพียงครอบครัวพี่กับภรรยา หรือน้องกับสามี ดูก็ไม่น่าจะกระเสือกกระสนขวนขวายพยายามอดทน ฟันฝ่าความลำบากต่าง ๆ ก็นับว่าพอมีพอกิน อาศัยมรดกที่พ่อแม่แบ่งปันผสมอีกส่วนหนึ่งแล้ว นับว่าจะมีความสุขสบายพอควรทีเดียว แต่ก็ยังหยุดทำมาหาเลี้ยงชีพเสียมิได้ เพราะอะไร น้องคิดได้ไหม เอาเถอะ

พี่ขอบอกด้วยความจริงใจว่า เพื่อลูกของเรานั่นเอง ลูกเป็นแก้วตาดวงใจของเราไม่ใช่หรือ ยายแดงตาน้อยนี่เอง เป็นแสงสว่างส่องชีวิต ให้เกิดกำลังขวนขวายทำมาหาเลี้ยงชีพ อย่างไม่เห็นแก่เหนื่อยยาก แม้จะเหน็ดเหนื่อยมาปานใด เห็นหน้าลูกเมียแจ่มใสรื่นเริงสุขสบายดี ความเหน็ดเหนื่อยก็เหือดหายเป็นปลิดทิ้ง ยอมอดเที่ยว อดกิน ก็เพื่อลูก ตนเองลำบากตรากตรำบ้างก็สู้ทนได้ แต่ถ้าลูกอดอยาก ลำบาก หรือปวดเจ็บดูเหมือนให้เราพ่อแม่ลำบากป่วยเจ็บเสียเองดีกว่า ด้วยแสนสงสาร แสนเอ็นดู แสนเป็นห่วง เวลานั้นถึงแสงแดดจะแผดกล้า ฝนตกฟ้าร้องเพียงไร เราพ่อแม่ก็สู้ฟันฝ่าไปได้ โดยไม่เป็นห่วงร่างกายของตนเพื่อให้ลูกหายเจ็บป่วยเป็นสำคัญเท่านั้น น้องเอ๋ย นึกถึงอกเรารักลูกมากขึ้นเพียงใด ยิ่งทำให้สำนึกถึงพระเดชพระคุณของพ่อ–แม่ มากขึ้นเป็นทวีคูณเพียงนั้น เจ้าพระคุณของลูกเอ๋ย.

เวลานี้ พี่กับน้อง ได้รับมรดกเป็นทรัพย์สินเงินทองจากพ่อแม่ นับเป็นกำไรส่วนหนึ่งของชีวิต ไม่เคยต้องตกระกำลำบาก ไม่เคยอดอยากขาดแคลนจนเกินไปเหมือนเขาอื่น ทั้งนี้ ก็เพราะหยาดเหงื่อน้ำพักน้ำแรงของพ่อแม่ที่ยอมเสียสละมาแล้ว พี่กับน้องจึงนับว่า มีบุญไม่น้อยที่เกิดมาในตระกูลพอมีพอใช้ ไม่เหมือนกับบางคนที่เกิดมาในตระกูลที่ขัดสนจนยาก นับเป็นโชคดีของชีวิตอย่างน่าภูมิใจไม่ต้องไปตั้งต้นดำเนินชีวิตจากขั้นขัดสนจนยากขึ้นมา เริ่มชีวิตแต่ขั้นกลางขึ้นมาอย่างนี้ มักชวนให้เกิดทะนงตัวได้ง่าย เพราะไม่เคยตรากตรำลำบาก ทำมาหาเลี้ยงชีวิต เกิดมาก็พบความสะดวกสบายเป็นอย่างมากเสียแล้ว จึงมักไม่ใคร่เห็นคุณค่าของทรัพย์สินเงินทอง ว่ากว่าจะหามาได้แต่ละบาท ๒ บาท ต้องเหน็ดเหนื่อยลำบากเพียงไร พี่ต้องขอเตือนน้องในเรื่องนี้อีกครั้ง อย่าพนอ ยายเอาะ จนลืมอบรมให้รู้จักคุณค่าของเงินทองไว้บ้าง หน่อยจะเสียใจว่าลูกใช้เงินเปลือง ว่ายากสอนยาก ทั้ง ๆ ที่พ่อแม่รักมากอบรมแกให้ผิดทางมาแต่เล็กแต่น้อยนั่นเอง

ขอเล่าน้ำใจพ่อคนหนึ่งเป็นตัวอย่างเตือนใจ คือท่านพระยาคนหนึ่ง จะเดินทางไปไหนมาไหน ชอบนั่งรถรางไปมา ส่วนลูกชายของท่านนั่งรถยนต์คันงามอย่างสบาย ท่านได้ตอบแก้ความสงสัยแก่ผู้มาถามว่า ท่านมีพ่อเป็นพ่อค้าเล็ก ๆ จึงควรนั่งแต่เพียงรถราง ส่วนลูกเท่านั้น เขามีพ่อเป็นพระยา จึงต้องนั่งรถยนต์ให้สมเกียรติ เข้าใจความหมายของท่านไหมน้อง

พี่เคยพบพวกเพื่อนบางคนเขาไม่นึกถึงพ่อแม่ ไม่แสดงความเคารพนับถือห่วงใยพ่อแม่ เท่าที่ควร ยิ่งบางคนใจร้ายมาก ถึงประณามบุญคุณพ่อแม่เสียเลย เขาอ้างว่า พ่อแม่เขาตายตั้งแต่เขาคลอดมาได้ ๓ วัน เขาเติบโตมาด้วยการเลี้ยงดูของยาย เขาคิดว่าพ่อแม่ไม่ได้มีบุญคุณเลี้ยงดูเขามา ยายต่างหากเลี้ยงดูอุปถัมภ์เขา เขาเติบโตทำมาหาเลี้ยงชีวิตได้เพราะยายคนเดียว ไม่เห็นบุญคุณพ่อแม่มีแก่เขาตรงไหนเลย พี่ต้องพยายามโต้ตอบแนะนำ ด้วยความสงสารที่เขากำลังคิดผิด หลายครั้งหลายหน จนเขาคงเอือมระอา ไม่ใคร่อยากติดต่อ แต่พี่ก็ไม่เสียใจเลย กลับดีใจเสียอีกว่า เพื่อนชนิดไม่สำนึกบุญคุณพ่อแม่ ไม่เคารพนับถือพ่อแม่ของตัวเช่นนี้ ใครขืนไปคบค้าสมาคมด้วย ก็เหมือนไปจับก้อนถ่านไฟ มือไม่พองเพราะถ่านร้อน ก็คงดำเปื้อนมือเปล่า ๆ เพราะไม่ช้าเขาคงทรยศเอาบ้างจนได้ แต่พ่อแม่บังเกิดเกล้าของเขาเอง เขายังไม่เคารพนับถือบูชาพระคุณ เราคนอื่นแท้ ๆ เพียงแต่คบค้ากันฐานเพื่อน มีบุญคุณน้อยกว่าพ่อแม่เขาเป็นไหน ๆ เขาจะทรยศกับเราเมื่อไร จะมีอะไรเป็นประกันเล่า

ยิ่งสมัยนี้ มีผู้ปรารภกันหนาหูว่า พ่อแม่ไม่ได้มีบุญคุณอะไรกับลูก อย่ายกขึ้นมาทวงบุญทวงคุณกันเลย ที่เกิดลูกขึ้นมา ก็เพราะความใคร่ในกามารมณ์ของคู่ชายหญิงต่างหาก ไม่ได้คิดอยากได้ลูกสักหน่อย และปรารภอีกว่า ที่จำเป็นต้องเลี้ยงดูลูกก็เพราะธรรมชาติและมีกฎหมายบังคับไว้ด้วย พ่อแม่หาได้มี

เจตนาเพื่อลูก และเลี้ยงดูลูกด้วยความสนิทใจไม่ พี่ได้ฟังแล้ว คล้ายถูกต้นบัวครูดในรูหู ช่างปวดแสบสยดสยองใจเหลือประมาณ อะไรหนอ ช่างมาปลุกปั้นหัวใจมนุษย์ป่านฉะนี้ ให้คิดเห็นวิปลาสปราศจากความยั้งคิดเสียเลย ความรู้ที่ได้ศึกษาอบรมมา ช่างไม่ช่วยแนะนำเขา ให้รู้จักชั่วดีถี่ห่าง สมกับความรู้เสียบ้างเลย หรือจะเพราะความรู้ที่ได้ศึกษามานั้นผิดทาง จึงชวนให้หลงเห็นกงจักรเป็นดอกบัว เห็นผิดเป็นชอบดังองคุลิมาล หลงเชื่ออาจารย์หลอกให้หานิ้วมือคนจำนวน ๑๐๐๐ มาได้แล้ว จะสอนวิชาวิเศษสุดให้, จนต้องกลายเป็นผู้ร้ายฆ่าคนจำนวนไม่น้อย เอาเถอะ หากจะมีบางคนต้องคลอดในโรงพยาบาลหรือสถานสงเคราะห์ แล้วก็เติบโตขึ้นมาจากโรงพยาบาลหรือสถานสงเคราะห์ และหรือพ่อแม่ล้มหายตายจากไปตั้งแต่เล็ก เติบโตขึ้นมาด้วยความอุปถัมภ์ของญาติ หรือผู้กรุณาอื่น ๆ ก็ตามที ทำไมเขาไม่นึกถึงบ้างว่า เขาต้องอาศัยสร้างร่างกายของมนุษย์อยู่ในครรภ์ของแม่ไม่น้อยกว่า ๒๗๐ วัน จึงคลอดออกมาเป็นมนุษย์ได้นั้นไม่ใช่เพราะความปรารถนาของแม่ดอกหรือ หาไม่แล้ว ก้อนเลือดต้องถูกทำลายเสียก่อนเป็นปัญจสาขาเสียด้วยซ้ำ เขาคิดเผิน ๆ แต่เพียงเติบโตเมื่อคลอดจากครรภ์เท่านั้น ที่จะถือว่าเป็นพระเดชพระคุณแก่เขา ส่วนพระเดชพระคุณที่แม่ต้องทะนุถนอมถล่อมครรภ์ ไม่คิดทำลายเสียแต่ในครรภ์ไม่ทันคลอด ต้องสู้อดทนถนอมร่างกายตน ต้องพยายามรักษาอนามัย ตลอดจิตใจให้ผ่องใสรื่นเริง ต้องละเว้นอาหารอันจะเป็นอันตรายแก่ลูก คอยแสวงหาแต่สิ่งอันเป็นเครื่องบำรุงลูกให้แข็งแรงเติบโต อ้วนพี จะเดิน ยืน นั่ง นอน ต้องคอยระวังอิริยาบถแทบทุกฝีก้าว แม่ต้องทรมานตัวด้วยความเต็มใจ ตั้ง ๒๗๐ วัน นับแต่เป็นก้อนเลือดแล้วค่อยเจริญเติบโตขึ้นทีละน้อย กว่าจะครบกำหนดคลอด ช่างเป็นการทรมานแม่อย่างสาหัส นี่ก็เพราะน้ำใจปรารถนาลูกของแม่ ใช่หรือไม่ เคยฟังนิยายลูกไม่รู้คุณแม่จากวิทยุกระจายเสียง ว่าลูกได้ทรมานแม่ด้วยประการต่าง ๆ ถึงกับทุบตี แม่ก็ไม่ถือสาหาโทษ ผู้พากษาต้องการให้ลูกสำนึกในพระคุณแม่ จึงให้

ทำถุงคล้องคอประจำไว้ คอยใส่ทรายเติมลงไปในถุงนั้นวันละนอยทุกวันไป ต่อมาไม่ถึงเดือน ลูกอกตัญญูผู้พากษาขอให้เลิกทรมาน ผู้พิพากษาจึงตอบว่า แม่ของเจ้าอุ้มท้องเจ้ามาตั้ง ๘-๙ เดือนยังสู้ทนมาได้ ส่วนเจ้าบรรทุกถุงทรายไม่หนักเท่าไร ยังไม่นานถึงเดือน ก็ร้องบ่นทนไม่ไหว เจ้าไม่เห็นใจเอ็นดูของแม่ซึ่งอุ้มท้องเจ้ามาตั้งหลายเดือน จนถึงคลอดออกเป็นทารก แถมยังอุตส่าห์เลี้ยงดูจนเติบโต บ้างหรือ, ลูกคนนั้นจึงได้สำนึกถึงพระคุณของแม่ ก้มกราบที่แทบเท้าแม่ขออภัยโทษ และรับรองว่าจะเคารพนับถือบูชาเลี้ยงดูแม่ ไม่คิดอกตัญญูอีกต่อไป เรื่องนี้ แม้จะเป็นนิยาย แต่ก็แฝงคติความจริงไว้ไม่น้อย เพราะฉะนั้น ถ้าน้องได้พบเห็นใคร คิดดูถูกพ่อแม่ของเขาว่าไม่มีบุญคุณอะไร ขาดความเคารพนับถือ ไม่อุปการะเลี้ยงดูแล้ว จงรีบเร่งหลีกหลบให้ห่างไกล อย่าติดต่อเกี่ยวข้องหรืออุปการะเขาเลย คนอกตัญญูเช่นนี้ แม้จะยกทรัพย์สินสมบัติทั้งโลกให้กับเขา ก็ไม่สามารถกลับใจเขาให้เป็นคนกตัญญูรู้คุณคนได้ มีแต่จะทรยศคดโกง ข่มเหงรังแกเขาเรื่อยไป มีชีวิตเหมือนงูร้าย ใครพบเห็นย่อมขยะแขยงหวาดกลัวรังเกียจไม่อยากเข้าไปใกล้ มีแต่หาทางทำลายเสียเท่านั้น

น้องของพี่เอ๋ย เวลานี้มีแต่เรา ๒ คนพี่น้องที่คลานตามกันมา ขอให้น้องจงเชื่อฟังคำตักเตือนของพี่บ้าง อย่าหลงลมใครอื่นจนเกินไปนัก เพราะเรามีเชื้อสายจากเลือดอกของพ่อแม่ร่วมกันมา ต้องเชื่อใจกันให้มากกว่าคนอื่น ต่อไปนี้ พี่จะพยายามทำหน้าที่แทนพ่อแม่ด้วยการตักเตือน ในการครองเรือนครองชีพแก่น้องคนเดียวของ พี่ต่อไป อย่าเพิ่งคิดทะนงตัวว่าน้องเติบโตจนมีครอบครัว ยังต้องรับฟังการเตือนการสอนอยู่อีกหรือ ? ไม่ยอมให้โตเป็นผู้ใหญ่ จะให้เป็นหนูเล็กตลอดไปหรือ ? ที่จริง คนเรายิ่งมีใครคอยเตือน คอยแนะนำพร่ำสอนด้วยความหวังดีได้มากเพียงไรนั้น จงนึกดีใจเถิดว่า เรามีผู้เอ็นดูสงสารรักเราอยู่มาก มิฉะนั้น เขาจะคอยเตือนเราทำไม เท่ากับเขามาช่วยเพิ่มตาหูให้เราได้รู้ได้เห็น ทางดี ทางชั่ว ทางควร

ทางไม่ควรได้มากขึ้น ตาหูของเรามีเพียงอย่างละคู่ จะได้เห็นได้ฟังอะไรก็คงน้อยไม่กว้างขวางถี่ถ้วนทั่วถึง เมื่ออาศัยคำตักเตือนจากผู้หวังดีมีอยู่มากเช่นนี้ จึงเท่ากับเรามีหูตา เพิ่มขึ้นอีกหลายหูตา จะดียิ่งกว่าทศกัณฐ์เสียอีก แต่อย่าให้มีตารอบตัวเหมือนอย่างสัปรสก็แล้วกัน คือมีตารอบตัวจริง หากไม่มีแวว ซึ่งเหมือนคนที่มีผู้คอยว่ากล่าวตักเตือน กลับทะนงตัว หัวดื้อ ถือรั้นอวดดี ไม่สนใจต่อคำตักเตือน ฉะนั้น ขอน้องของพี่จงหัดประพฤติตัวเป็นคนอ่อนโยน กับญาติมิตรทั้งฝ่ายเราและฝ่ายสามี ตลอดเพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียง ด้วยความหวังดีผูกมัดน้ำใจรักไว้เป็นพวกพ้อง ต่างหู ต่างตาไว้เสมอ แต่อย่าเป็นคนอ่อนแอ ให้คนเขาดูหมิ่นถิ่นแคลน ระวังรักษาเกียรติคุณชื่อเสียงให้ดีเด่นตลอดไป อย่าให้เกิดชื่อเสียขึ้นได้ ง. เงิน ง. งาน ง. งาม นี่แหละสำคัญมาก เมื่อรักษาไว้ดี ก็ทำให้อ่านว่าชื่อเสียงเป็นเกียรติคุณมีคนนับหน้าถือตา ถ้าเงินงานงามร่อยหรอหมดสิ้นไปแล้วชื่อเสียงนั้นจะหมดต้องกลับอ่านว่า ชื่อเสีย ไม่มีตัว ง. สกด พลอยอัปยศอดสูตลอดวงศ์ตระกูลทีเดียว

ข้อสำคัญขณะนี้ พี่และน้อง จะต้องพยายามปรับปรุงตัวให้เป็นแบบฉบับที่ดีของลูกเราต่อไป ในหน้าที่ลูก ที่พี่กับน้องได้แสดงความเคารพนับถือพ่อแม่หรือสนองพระคุณท่านที่แล้วมานั้น เท่าที่ย้อนกลับนึกดูในเวลานี้ รู้สึกว่า ยังบกพร่องอีกมาก เพราะในขณะกำลังเล่าเรียนศึกษา เรามักจะนึกว่า พ่อแม่รู้อะไรไม่เท่าเรา ดีแต่คอยห้ามเราเสียเรื่อย ไม่ค่อยจะปล่อยตามใจเราบ้างเลย ดีอยู่หน่อยก็ที่คอยหาเงินมาให้เราใช้เป็นค่าขนม ค่าเล่าเรียน ค่าเครื่องแต่งตัว เรามักจะคิดหมิ่นพ่อแม่อย่างนี้ มากกว่าจะเห็นเป็นพระคุณ พี่เองก็เพิ่งมาสำนึกตัวเอาตอนปลายอายุของพ่อแม่นี่เอง ทำให้เห็นว่า ที่แสดงความอวดดี ดื้อดึง ไม่ฟังห้ามของพ่อแม่ เห็นพ่อแม่เป็นคนล้าสมัย เมื่อตอนหนุ่มนั้นว่าเป็นความบัดซบของตัวอย่างที่สุดทำให้ท่านทั้ง ๒ เป็นเดือดเป็นแค้น ระอาใจ ทุกข์ใจ เพราะความเกเรของพี่

โก, ในตอนนั้นพ่อแม่คงตรอมใจไม่น้อยถึงน้ำตาตกก็คงมี จะเรียนตี ดุ ว่าอย่างไร พี่ก็ไม่ฟังห้าม เพราะกำลังมุทะลุ เชื่อตัวเองเกินไป ดุได้ดุไป พี่ก็ยังประพฤติตัวให้พ่อแม่ปวดเศียรเวียนเกล้าจนแล้วจนรอด โธ่ ! พี่คงบาปไม่น้อย แทนที่จะสนองพระเดชพระคุณท่านด้วยการประพฤติตัวดี อยู่ในโอวาทให้ท่านสบายอกสบายใจ กลับหาแต่เรื่องเดือดร้อนใจมาให้ท่านอยู่ร่ำไป คุณพ่อถึงกับจะตัดเป็นตัดตายขับไล่ไสส่งพี่อยู่แล้ว ดีแต่คุณแม่ยังทักท้วงห้ามปรามไว้ โดยส่งให้ไปอยู่กับคุณป้าชั่วคราว จึงค่อยสำนึกตัวกลับตัวได้, หาไม่ ป่านนี้ พี่คงตกระกำลำบากเร่ร่อนไม่เป็นหลักฐานเลยก็ได้ สำหรับน้องเอง ก็เคยมีครั้งหนึ่งมิใช่หรือ ที่คุณพ่อกำลังป่วยหนัก คุณแม่ต้องเฝ้าพยาบาลทั้งกลางคืนกลางวัน น้องก็มาบอกขอเงินจะไปทัศนาจรกับเพื่อน ต้องค้างคืนด้วย คุณแม่ขอร้องให้อยู่ช่วยพยาบาลคุณพ่อ น้องก็ไม่ยอม ว่าจะเสียสัตย์ เพราะได้จองที่นั่งไว้แล้ว คุณแม่ต้องวิ่งเต้นถึงให้ครูที่โรงเรียนมาช่วยห้ามปราม ถึงกระนั้น น้องก็ทำกระบวนหมกตัวอยู่แต่ในห้องตั้ง ๒ วัน แทนที่จะช่วยพยาบาลคุณพ่อก็เปล่า จำได้ไหมน้องของพี่ เวลานี้พี่เข้าใจว่า น้องคงนึกติตัวเอง เกลียดตัวเองที่ทำจริต ในขณะนั้นไม่น้อยเลย จะว่าเป็นบาป ก็บาปแน่ ๆ ไม่มีทางแก้ตัวจริง ๆ จะมีทางคิดให้อภัยเพียงส่วนน้อยบ้าง ก็เพียงว่า ที่ประพฤติไปเช่นนั้น ก็เพราะความคะนอง เชื่อตัวเองเกินไปเท่านั้น นับว่าเป็นปมด้อยอย่างเลวในชีวิตของเรา ตอน ๑ แต่เมื่อพี่น้องเรียนจบอาชีพแล้ว ค่อยสำนึกในพระเดชพระคุณของพ่อแม่ ก็ได้ประพฤติตัว ให้ท่านเบิกบานสำราญใจตลอดมา ธุระกิจหน้าที่ของท่าน พี่ก็รับมาทำให้ท่านเสียเอง ท่านตักเตือนแนะนำกลอุบายในกิจการอย่างไร พี่ก็สนใจสืบต่อไว้หมด จนในตอนปลายชีวิตของท่าน นับว่าท่านมีสุขทั้งกายทั้งใจ ปล่อยธุระกิจให้แก่พี่เป็นผู้ควบคุมดูแลแทนทุกอย่าง เป็นการชดเชยความเหน็ดเหนื่อยของท่านในตอนปลายมือ ยังนึกเสียดายไม่หาย ถ้าได้ประพฤติตัวดีอยู่ในโอวาทถ้อยคำพร่ำสอนมาตั้งแต่ต้นแล้วชีวิตก็จะไม่เรียกว่ามีปมด้อย ทั้งจะเป็นการสนองพระคุณพ่อแม่เต็มเม็ดเต็มหน่วยมา

แต่ต้น จะเป็นชีวิตที่สวยสดงดงามกว่านี้อีกมาก ชีวิตของพี่จึงเข้าตำราว่า "ต้นร้าย ปลายดี" พอเอาตัวรอดได้ แต่ถ้าประพฤติดีได้ตลอดต้นตลอดปลาย ก็จะวิเศษกว่านี้ ถึงเรียกว่าอภิชาตบุตร หรืออนุชาตบุตรตามที่พระท่านสอนได้เต็มปากทีเดียว

หวลไปปรารภ ถึงบางคนที่เขาไม่นับถือว่า พ่อแม่มีบุญคุณแก่ลูก เพราะหาว่าเป็นการกระทำด้วยอำนาจความใคร่ของพ่อแม่ มิได้เจตนาเพื่อลูกอีกหน่อยเถอะ ผู้เช่นนี้จะเรียกว่า หนีนรกปีนกระทะทองแดงมาเกิด ก็ไม่ผิดนักกระมัง เพราะผู้เช่นนี้มักเกิดมาจากพ่อแม่ที่ชิงสุกก่อนห่ามบ้าง ไม่ประพฤติตนตามขนบธรรมเนียมประเพณีได้เสียกันเองบ้าง ลูกที่เกิดมาจึงมักตกทุกข์ได้ยาก ด้วยพรากพ่อพรากแม่ ไม่มีพ่อ มีแม่เป็นหลักฐาน จึงชวนความคิดให้เขา นึกน้อยเนื้อต่ำใจไปเช่นนั้น นึกดูก็น่าเห็นใจอยู่บ้าง แต่ถึงอย่างไรก็ตาม บุญคุณของพ่อแม่ ก็ต้องมีอยู่เสมอ เพรระลูกจะเกิดเอาเองจากกระบอกไม้ หรือในดอกบัวดอกไม้อย่างนิยายไม่ได้ ล้วนต้องอาศัยเลือดเนื้อเชื้อไขของฝ่ายพ่อและแม่ รวมกันเป็นจุดเริ่มต้นก่อนทั้งนั้น จะด้วยพ่อแม่ปรารถนาเหตุไรก็ตาม เมื่อได้ส่วนผสมธาตุจากพ่อแม่แล้ว ก็ต้องถือว่าท่านเป็นผู้ให้กำเนิด มีชีวิตเกิดมาเป็นมนุษย์กับเขา เป็นพระคุณเริ่มก่อร่างสร้างตัวในเบื้องต้น, ส่วนชายหญิงที่ทำการสมรสตามประเพณีโดยความเรียบร้อย ย่อมปรารถนาตั้งหลักฐานในชีวิตของตน จึงแสวงหาผู้ร่วมชีวิตในการครอบครัวสืบไป อย่างนี้ส่อแสดงว่า ล้วนปรารถนาลูกไว้เป็นมิ่งขวัญในบ้าน ผูกใจพ่อแม่ให้รวมกำลังรักบำรุงลูก ลูกจึงเป็นประดุจเครื่องหมายของครอบครัว–วงศ์ตระกูลสืบต่อไป ลูกที่เกิดมาจากตระกูลเช่นนี้ มักจะไม่มีนิสัยเลวเช่นนั้นได้ แม้โดยจะนึกไม่ถึงบุญคุณของพ่อในตอนเป็นผู้ให้กำเนิดก็ตาม แต่แม่ผู้อุ้มท้อง ระวังรักษาตัวเพื่อลูกอยู่ตั้ง ๘-๙ เดือน ด้วยน้ำใจเปี่ยมด้วยความเอ็นดูรักษาอยู่ไม่น้อย ถ้าแม่ไม่มี

เบื่อใยปรารถนาลูก คงคิดทำลายเสียแต่เพียงเป็นเลือดก้อนในครรภ์ได้ ๔-๕ เดือนเท่านั้นก็ได้ ยิ่งถึงคราวคลอดออกมาแม่ยังต้องฝ่าอันตรายเหมือนกับออกทัพจับศึกครั้งหนึ่ง แม่ต้องเฝ้ากล่อมเกลี้ยง เลี้ยงรักษากว่าจะคว่ำได้ คืบคลานได้ เดินได้ เหล่านี้ ล้วนอยู่ในอ้อมอกแม่เป็นส่วนใหญ่ ส่วนพ่อโดยปกติแม้จะไม่ได้อุ้มครรภ์อย่างแม่แต่ต้องรับภาระอุ้มทั้งครอบครัวเท่ากับอุ้มทั้งแม่ทั้งลูกไม่มีเวลาจำกัดเพียง ๘–๙ เดือนอย่างแม่ นับว่าต้องรับภาระอุ้มครอบครัวอยู่จนตลอดชีวิตของพ่อทีเดียว จึงนับพระคุณส่วนนี้ของพ่อ ว่าไม่น้อยกว่าแม่อุ้มครรภ์เหมือนกัน นี่กล่าวถึงอย่างธรรมดา มีอยู่ทั่วไป ส่วนผู้ใจร้าย ไม่ประพฤติตัวให้สมกับหน้าที่พ่อ–แม่ก็ต้องมีอยู่บ้างเป็นธรรมดา สาธุ พี่น้องช่างมีโชคดี ได้พ่อ-แม่ที่ตั้งตนสมหน้าที่เป็นอย่างดียิ่ง จึงมีชีวิตรอดปลอดภัยมาจนมีหลานให้ท่านได้ชื่นใจสมปรารถนาของท่าน ควรภูมิใจ และควรเทิดทูลพระเดชพระคุณของท่านอย่างเป็นเจ้าชีวิตทีเดียว.

บางคนเขาว่า เขาเคารพนับถือแม่มากกว่าพ่อ ข้อนี้ก็เป็นธรรมดาอีก เพราะแม่เริ่มอุ้มครรภ์ลูก ได้เลี้ยงดูลูกด้วยสายเลือดของตน ตั้งแต่ลูกอยู่ในครรภ์เป็นเดิมมา ครั้นคลอดจากครรภ์ ลูกก็อยู่ในความประคบประหงมเลี้ยงดูดื่มเลือดในอกของแม่เป็นส่วนใหญ่ ส่วนพ่อจะมีเวลาใกล้ชิดทะนุถนอมอุ้มชูบ้างก็บางเวลามักห่างไกลลูก จึงไม่ใคร่สนิทชิดเชื้อเหมือนแม่นัก อ้อมอกแม่เป็นยอดแห่งความอบอุ่นใจของลูก และแม่เป็นเพศที่นุ่มนวล อ่อนหวาน สุภาพเรียบร้อย ไม่เขมแข็งเด็ดเดี่ยวเหมือนพ่อ ลูกจึงมักเคารพนับถือ รักใคร่แม่มากกว่าพ่อ ถึงกระนั้น พ่อก็ไม่อิจฉาแม่ เพราะแม่เป็นยอดที่รักยิ่งดวงใจของพ่อ ลูกแสดงความรักกับคนรักของพ่อ พ่อยิ่งจะปลื้มใจมากเสียอีก เรื่องบุญคุณของพ่อกับแม่เป็นเรื่องที่ไม่มีทางแบ่งแยกกันได้ เพราะต่างเป็นผู้ให้กำเนิดลูกร่วมกันมาแต่ต้นเป็นสำคัญด้วยกันทั้งคู่ ส่วนว่า แม่ต้องอุ้มครรภ์ ทรมานตัวอยู่ตั้ง ๗-๙ เดือน

แล้ว ยังต้องอุ้มชูเลี้ยงดูต่อมาอีกไม่ต่ำกว่า ๑๐ ปี จึงจะพอคลายภาระเลี้ยงดูได้ อย่างนี้เท่ากับเป็นการแบ่งหน้าที่บริหารปกครองในครอบครัวนั่นเอง ดังได้พูดมาแล้วว่า พ่อไม่มีครรภ์จะอุ้ม แต่ก็อุ้มทั้งครอบครัว รวมทั้งแม่ลูกอยู่ด้วย ทำมาหากินมาบำรุงครอบครัว ปกปักรักษาให้ความสุขสบายแก่ครอบครัว เหล่านี้พ่อต้องรับภาระอย่างมือไม่วางหางไม่เว้นเหมือนกัน ถ้าจะเปรียบพระคุณของพ่อเหมือนกระดูกตลอดอวัยวะอื่น ๆ ในร่างกาย ส่วนคุณของแม่เหมือนรูปร่างผิวพรรณภายนอก ก็เห็นว่าต่างต้องอาศัยสัมพันธ์กันอยู่เสมอ อวัยวะภายในไม่สมบูรณ์ ผิวพรรณภายนอกก็ซูบซีดร่วงโรย หรือเห็นผิวพรรณเปล่งปลั่งเลือดฝาดดี ก็แสดงว่าร่างกายภายในสมบูรณ์, อีกอย่างหนึ่ง เราเห็นรูปทรงบ้านเรือนภายนอกแต่ไกล ก็พอสันนิษฐานได้ว่าสวยงามมั่นคงน่าอยู่อาศัยเพียงไร นี่เหมือนพระคุณของพ่อ ครั้นเข้าไปภายในบ้านเรือน จะไม่เห็นทรวดทรงหลังคาภายนอก กลับพบเห็นแต่สีสรร เครื่องประดับตกแต่งงามตาน่าชม นี่เหมือนพระคุณแม่ ดังนี้ ย่อมเห็นได้ว่า ความมั่นคงแข็งแรง สมรูป พร้อมกับเครื่องประดับตกแต่งภายใน ตลอดบริเวณรวมกันเป็นบ้านหลังสวยงาม น่าอยู่น่าอาศัยหลังหนึ่งจะแยกส่วนไหนว่าสำคัญกว่ากันอย่างไรไม่ได้ เพราะล้วนต้องอาศัยประกอบร่วมกันฉะนี้แล พึงเห็นว่า พระคุณของพ่อแม่ ย่อมลบล้นพ้นวิสัยที่ลูกจะสนองพระคุณให้ครบถ้วนได้ ดังท่านเปรียบให้ใช้น้ำในมหาสมุทรแทนหมึก ใช้ขุนเขาแทนปากกา เขียนพรรณนาพระคุณพ่อแม่ในท้องอากาศแทนกระดาษ ก็ยังไม่หมดพระคุณของท่าน น้องของพี่คิดเห็นพระคุณของพ่อแม่เหมือนกับพี่ไหมจ๊ะ

ทางพระท่านเปรียบแสดงถึงการที่ลูกคิดสนองพระคุณพ่อแม่ ด้วยยกพ่อแม่ขึ้นไว้บนบ่าทั้งสองยอมให้ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ รดตัว เพราะคิดถึงพระคุณอยากจะสนองพระคุณให้สมใจ จนตลอดเวลานานเท่าไรท่านก็ว่า ยังไม่คุ้มกับพระคุณอยู่นั่นเอง การกระทำเช่นนี้ เพียงเป็นการอุปัฏฐากบำรุงร่างกายเท่านั้น ยังหาชื่อว่าสนองพระคุณท่านไม่ ท่าน

จึงว่าเมื่อช่วยให้พ่อแม่มีศีลมีธรรมตั้งตนสมกับหน้าที่ของพ่อแม่ได้ หรือลูกประพฤติตัว ตั้งตน ให้พ่อแม่อุ่นใจ หายวิตกกังวลถึง อย่างนอนตาหลับได้ตลอดไปอย่างนี้แหละ ท่านว่า ลูกได้เลี้ยงน้ำใจตอบแทนสนองบุญคุณของพ่อแม่ได้เหมาะสมตามวิธีเลี้ยงน้ำใจนี้ พี่กับน้องก็ได้สนองพระคุณของพ่อแม่ได้ทันตาเห็น พอท่านหลับตาตายได้พอควรมาแล้ว ด้วยพี่กับน้องต่างก็ได้มีครอบครัวเป็นหลักฐาน ตลอดจนมีหลานสมความปรารถนาของท่าน สังเกตว่า ท่านสบายใจ หมดห่วง แม่ยังเป็นหนี้พ่ออยู่อีกนิดก็คือยังไม่ได้บวชให้สมปรารถนาท่านเท่านั้น แต่เมื่อท่านล่วงลับไปหมดแล้ว ก็มิใช่ว่าจะหมดหน้าที่ การสนองพระคุณท่านแล้วก็หาไม่ ทรัพย์สินมรดกตลอดวงศ์ตระกูล ที่ท่านมอบหมายแบ่งปันให้เป็นกำไรแก่ชีวิตของเรานั้น เราพี่น้องยังจะต้องถนอมรักษาให้เพิ่มพูนเจริญยิ่งขึ้นต่อไปอีกตลอดกาล ถ้าเราย่อหย่อนปล่อยให้มรดกเสื่อมเสียไป หรือประพฤติตัวในทางเสียชื่อเสียงวงศ์ตระกูลขึ้นมาคราวใด ก็นับว่าเราขาดกตัญญู กตเวทีต่อท่านในคราวนั้น ข้อนี้เป็นเหตุสำคัญยิ่ง ที่ทำให้พี่ต้องพยายามตักเตือนน้องอยู่เสมอ ขอน้องจงเชื่อพี่เถิด หากพระเอกของน้องเขาจะมีความคิดอย่างไร แนะนำน้องก็จงยึดหลักคำแนะนำของพี่ไว้ก่อน ถ้าไม่ขัดขวางกับข้อแนะนำของพี่แล้ว ก็ควรอนุโลมตาม เมื่อเห็นขัดกันก็จงแจ้งปรึกษากับพี่ก่อนเสมอ

ทางพระท่านจัดลูกไว้ ๓ ประเภท ลูกดีวิเศษ เจริญลาภเจริญยศสูงกว่าฐานะพ่อแม่ เรียกอภิชาตบุตร, ลูกปานกลาง มีลาภมีเกียรติขนาดพ่อแม่ เรียกอนุชาตบุตร, ๒ ประเภทนี้ ยังนับว่าดี น่าชื่นใจของพ่อแม่ญาติมิตร ส่วนอีกประเภทหนึ่ง เกกมะเหรก ติดนิสัยนักเลง เหี้ยมโหดดุร้าย เลวกว่าพื้นเพพ่อแม่ เป็นคนนอกคอก เรียกว่าอวชาตบุตร ลูกประเภทนี้ เท่ากับเป็นนรกเดินได้ สุมอกพ่อแม่ ถึงพ่อแม่จะตายจากไปแล้ว ก็ยังทำลายป้ายสีตระกูลให้มัวหมองอีกจนได้

นับเป็นลูกล้างลูกผลาญ ท่านตำหนิโดยส่วนเดียว น้องจงระวังรักษาตัวอย่างให้เป็นอวชาตบุตรจนตลอดชีวิต พึ่งเพิ่งจะมาสำนึกในพระคุณของพ่อแม่ชัดเจนใจ จนหมดสงสัยก็เมื่อพี่มีครอบครัว มีลูกเริ่มแต่ตั้งครรภ์ตาแดงมาทีเดียว เพราะทำให้ได้สติคิดย้อนเทียบเคียงจากครอบครัวของเรา ลูกของเรา กับพ่อแม่ที่เลี้ยงดูเรามาก่อนนั้น คงไม่ผิดกันเลย และดูเหมือนเราผู้ลูกจะตอบสนองพระคุณท่านไม่สาสมเสียด้วยซ้ำ เพราะเรามักจะคิดบ้าบิ่น อวดดี อวดฉลาด หัวดื้อ หัวรั้น ในวัยคะนอง ให้พ่อแม่เดือดเนื้อร้อนใจมาพักหนึ่งแล้ว กว่าจะสำนึกกลับตัวได้ ท่านก็ถูกทรมานใจ เพราะลูกเกเรมาไม่น้อยกว่า ๑๐ ปีเป็นอย่างต่ำ พอสำนึกพระคุณท่านได้ เตรียมตัวเพื่อตอบสนองพระคุณ ท่านก็มักหมดชีวิตไปในระหว่างความห่วงใยอาลัยรักเสียก่อนเป็นส่วนมาก สำหรับน้องกับพี่ นับว่าเป็นโชคดีมีบุญประจำตัวอยู่บ้าง จึงพอมีเวลาสนองพระคุณได้ทันตาเห็น นับว่าพ่อแม่เราหลับตาตายได้อย่างสนิทหมดห่วงลูกหลานผู้หนึ่ง

เรื่องชีวิตของพ่อแม่นี้ คิดกันให้ซึ้งละเอียดด้วยน้ำใจลูกกตัญญูแล้ว ท่านยังไม่ได้ตายจากเราเลย ที่เราว่า ตาย ก็เพียงร่างกายของท่านแตกดับไปเท่านั้นเอง ส่วนความรักความเอ็นดูของท่าน หาได้ตายตามตัวท่านไปด้วยไม่ ยังคงอยู่คุ้มครองชีวิตเรา เป็นเหมือนมรดกอีกส่วนหนึ่งอยู่เสมอ เราจึงมีสมบัติส่วนนี้นำมาให้แก่ลูกของเราได้. และอีกประการหนึ่งหากลูกคนไหนจะนึกระอาใจว่าบุญคุณของพ่อแม่นี่ช่างกระไร ชดใช้กันไม่รู้จักหมดสิ้น หนี้สินอื่นยังพอมีเวลาชดใช้ได้หมด จะยกย่องกันเกินไปกระมัง ขอน้องจงคิดดูเถิด ชีวิตร่างกายของเรานี้ เราได้มาจากชีวิตร่างกายของพ่อแม่แท้ๆ พ่อแม่จึงเป็นเจ้าของชีวิตเราแต่ต้นมา เราศึกษาเล่าเรียนทำมาหากินอยู่เวลานี้ เพราะอาศัยชีวิตร่างกายซึ่งแบ่งภาคมาจากพ่อแม่เท่ากับเรายืมชีวิตร่างกายจากพ่อแม่มาศึกษา มาทำมาหาเลี้ยงชีพ เราจะทดแทนพระคุณอย่างไร จึงไม่รู้สิ้นสุด เพราะเรายังมีชีวิตอยู่ ก็ชื่อว่า

ยังเป็นลูกหนี้บุญคุณท่านอยู่ตลอดไป การนึกคิดได้เช่นนี้ ทางพระท่านว่าเป็นแววแสดงให้เห็นความเป็นคนดีอยู่เสมอ เพราะคนดีจึงจะคิดนึกถึงคุณความดีของท่านผู้มีพระคุณแล้วคอยสนองพระคุณอยู่ตลอดไป เป็นเหมือนความดีของพ่อแม่บวกรวมกับความดีของลูก ลูกจึงเป็นคนดี มีจิตใจสูงด้วยคุณธรรม ข้อนี้ขอน้องจงพยายามใช้สติปัญญา ตรึกตรองดูให้ละเอียดลึกซึ้ง อย่าคิดเผิน ๆ มักง่ายเห็นแก่ตัวจัดเกินไป พี่เชื่อว่าสติปัญญาของ บ. ช. บ. คงจะไม่ทื่อจนคิดเหตุผลอะไรไม่ออกนะจ๊ะ

ลูกบางคนแสนจะเกเร เป็นนักเลงจิปาถะ ถึงกระนั้นพ่อแม่ก็เกลียดไม่ลงเพราะเป็นลูกในไส้ จะกวัดไกวไส่ส่งไปไหนพ้น เข้าทำนองขว้างงูไม่พ้นคอ ถึงท่านจะแสดงการเกรี้ยวโกรธสักปานไร น้ำใจของท่านก็ยังไม่ขาดเยื่อใยเอ็นดูเพราะเป็นหน่อเนื้อเชื้อไข พ่อเป็นชาย น้ำใจเข้มแข็ง ตัดขาดได้บ้างก็มี แต่แม่เป็นหญิงน้ำใจอ่อนโยน มักสงสาร ยังไม่เคยพบว่า ตัดลูกได้ขาดที่ไหนเลย นี่ว่ากันตามธรรมดา น้องเป็นหญิงเพศเดียวกับแม่ คงทราบซึ้งถึงอัธยาศัยของแม่ได้ดีมาก ลูกเกเร นิสัยนักเลงมักเห็นพ่อแม่เป็นดวงแก้วสารพัดนึก อยากได้อยากกิน อยากเล่นอะไร ก็มาอ้อนวอนรบกวนเอาที่พ่อแม่ ชอบประพฤติตัวให้พ่อแม่ช้ำใจ เหมือนแกล้งทรมานพ่อแม่ คอยหวังมรดกจากพ่อแม่เป็นสำคัญ ดูเหมือนว่า เขายังเคารพนับถือพ่อแม่อยู่ ก็เพียงเพื่อมรดก หาได้คิดไม่ว่า ทรัพย์สินเงินทอง เรือกสวนไร่นาของพ่อแม่นั้น จะต้องตกเป็นมรดกแก่ลูกทั้งนั้น นับเป็นส่วนกำไรส่วนหนึ่งแล้ว ตนเองควรสะสมแสวงหาให้เป็นต้นทุนของตนบ้าง เอาไว้รวมกับมรดกกำไร จะได้มั่งคั่งสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ก็มิได้คิด มีแต่เกียจคร้านในการทำมาหาเลี้ยงชีพ ดีแต่เที่ยวถีน เข้าทำนองอบายมุขเท่านั้น ลูกชนิดนี้เรียกได้ว่ามีบุญน้อย พอได้รับมรดกไป ย่อมรักษามรดกซึ่งได้มาจากบุญของพ่อแม่ไว้ไม่ได้นาน มักอันตรธานป่นปี้ ยากจนไปตามเดิม อย่างนี้ ก็เพราะขาดหลักกตัญญู กตเวที เป็นเบื้องต้นอย่างสำคัญนั่นเอง

ลูกอีกชนิดหนึ่ง ตอนเด็ก ตอนหนุ่มสาวก็ประพฤติตัวดี เคารพนับถือพ่อแม่อย่างน่าเอ็นดู แต่ครั้นสำเร็จการศึกษา มีครอบครัว ได้รับมรดกพอสมควรแล้ว เลยลืมพ่อลืมแม่เสียทีเดียว จะเข้าทำนองรักเมียเสียญาติหรืออะไรก็ทราบยาก ไม่เหลียวแลดูสารทุกข์สุกดิบของพ่อแม่บ้าง ยิ่งพ่อแม่บางคนรักลูกจนหลง เว้นแต่ดาวกับเดือนเท่านั้นที่ตามใจลูกปรารถนาไม่ได้ พะนอจนเกินงาม ยกทรัพย์สินอันเป็นมรดกให้เสียแทบหมดตัว ด้วยหวังว่า ยามตนแก่เฒ่าจะได้พึ่งลูกช่วยเลี้ยงดูบ้าง กลับถูกลูกเนรคุณ ไม่อินังขังขอบดูแลเลี้ยง ปล่อยให้ ๒ เฒ่าตายาย สู้ทนลำบากตรากตรำหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องไปตามประสายาก น้องเอ๋ย นิสัยลูกเนรคุณอย่างนี้ แผ่นดินทำไมไม่สูบเอาไปเก็บเสียในนรกเล่าหนอ ปล่อยให้อยู่เผยแพร่เชื้อเนรคุณให้ถึงป่านนี้ พ่อแม่ก็ได้แต่ตรอมใจไปจนหลับตาตาย ยังไม่คิดร้ายหมายขวัญลูกอย่างไรเลย เพราะน้ำใจรัก น้ำใจสงสารลูก และมักลามไปถึงหลานตาดำ ๆ อีกด้วย, หรือถึงจะไม่ใจร้ายทอดทิ้งพ่อแม่ แต่พอพ่อแม่ไหว้วานขอร้อง มักปฏิเสธขัดข้อง หรือช่วยเหลืออย่างเสียไม่ได้ ยิ่งในการศพพ่อแม่ก็ดูเหมือนจำใจอย่างกระเบียดกระเษียร กลัวสิ้นเปลืองมากกว่าคิดสนองพระคุณ หรือไม่ก็คิดค้ากำไรจากศพพ่อแม่ตามความมักได้ใจเลวของตนอีกซ้ำ บางคนคอยรับมรดกเสียก่อน จึงจัดการศพพ่อแม่ได้ โดยอาศัยมรดกนั้นมาเป็นทุน เท่ากับนำทุนของพ่อแม่มาทำศพ ลูกเพียงแต่จัดการเท่านั้น อย่างนี้ยังจะอวดว่าสนองพระคุณพ่อแม่ได้เต็มปากละหรือ ถึงเขาจะร่ำรวยทะนงตนว่าไม่ต้องพึ่งพาอาศัยใครทำกินก็จริง แต่ด้วยการสำแดงอัชฌาศัยต่ำช้าเนรคุณคนชั้นพ่อแม่ให้ปรากฏแก่ญาติมิตร หนักเข้าญาติก็เข้าไม่ติด มิตรก็ต้องเหินห่าง เพราะต่างเกรงพิษเนรคุณพ่อแม่จะติดต่อมาถึงอีกด้วย ส่วนสำคัญอีกอย่างหนึ่งมักลืมเตือนกันง่าย ก็คือลูกที่เกิดสืบเชื้อสายจากพ่อแม่ที่มีน้ำใจเลวทรามต่ำช้านั้น ชื่อว่า ย่อมได้เชื้อเลวมาเป็นชีวิตร่างกาย ด้วยเชื้อเลวจากลูกนั่นเอง จะสนองความเลว อกตัญญูเนรคุณเขา เช่นเดียวกับเขาเนรคุณพ่อแม่ตนมาแล้วจนได้ ถ้าไม่เกรงเชื้อเลว

ทำนองนี้ ทำไมนางผดุงครรภ์จะคอยแนะนำหญิงกำลังมีครรภ์ให้มีอนามัยดี รักษาใจให้สดใสปลอดโปร่งถึงกับนำศาสนาเข้าช่วย ด้วยการรักษาศีล พึ่งธรรมให้จิตบริสุทธิ์เล่า เคยมีตัวอย่างชนิดเกลือจิ้มเกลือ คือพ่อแม่เลว ได้ลูกหลานตอบแทนมาแล้วมากราย ขอให้น้องจงระวังรักษาตัวให้ดีกว่าขึ้น เพราะเลือดเนื้อเชื้อไขตอนจุดตั้งต้นเป็นรากฐานอันสำคัญที่จะเป็นมรดกสืบต่อมาจนตลอดชีวิต

พ่อแม่ทุกคนล้วนรักลูก ปรารถนาดีต่อลูกของตนเหมือนกันหมดที่พี่ต้องจดหมายยืดยาวมาเตือนน้องครั้งนี้ก็เพราะเมื่อพี่กับน้องยังอยู่ในฐานะลูก เคยบกพร่องในหน้าที่ลูกที่ดีจะพึงประพฤติต่อพ่อแม่มาบ้าง บางครั้งบางคราว ครั้นสำนึกตัวกลับประพฤติดีงาม ทนุถนอมเลี้ยงดูพ่อแม่ให้มีความสุขสบาย ทั้งกายทั้งใจ ก็ยังไม่สามารถลบล้างรอยผิดพลาดนั้น ๆ ได้ แม้พ่อแม่จะได้ให้ศีลให้พร ให้อภัยแล้วอย่างไร ความผิดพลาดบกพร่องเหล่านั้น ก็ได้ผ่านพ้นไปแล้ว กลับคืนมาอีกไม่ได้ ต้องอาศัยการประพฤติดี ตอบสนองพระคุณท่านให้เข้มงวดกวดขันยิ่งขึ้น เป็นการรีบสนองพระคุณให้ทันกับชีวิตของท่านที่ผ่านมาแล้วถึงปูน ๗๐–๘๐ ปี และเพิ่มเติมจำนวนความดีงามให้มีจำนวนมากกว่าความผิดพลาดบกพร่อง ถึงจะล้างผิดเดิมไม่ได้หมด แต่ก็มีความดีงามมากเป็นน้ำหนักถ่วงอยู่ เทพยดาฟ้าดินคงเห็นใจเราบ้าง

บัดนี้ พี่น้องได้สนองพระคุณพ่อแม่ตลอดจนการศพท่านอย่างสมเกียรติมาครบปีแล้ว เรากำลังอยู่ในฐานะพ่อแม่เขาบ้างละ จึงควรเตรียมตัวประพฤติตัว ให้สมหน้าที่ของพ่อแม่อย่างดีที่สุด อย่าให้เข้าทำนองสอนลูกให้เป็นโจร เราต้องพยายามอดทนความสนุกสบายใจของเรา เช่นการพะนัน การดื่มสุราเมรัย การเที่ยวเตร่เป็นประจำ เพื่อให้ลูกเห็นตัวอย่างที่ดีไว้ตั้งแต่ในบ้าน ตลอดการพูดจา กิริยามารยาท พี่เลี้ยง คนจ้างเหล่านี้ ต้องเลือกเฟ้นให้มาก คนเหล่านี้มักเป็นครูสอนความเกเรให้ติด

นิสัยได้ง่าย และไม่ควรลืมตัวซึ่งเราเป็นพ่อแม่ จะต้องเป็นอาจารย์ใหญ่ตรวจตราแนะนำอย่างใกล้ชิดตลอดไป อย่าคิดว่ารอให้เข้าเรียนหนังสือครูเขาก็สั่งสอนให้เอง นับเป็นความเข้าใจผิดอย่างมาก เพราะพ่อแม่ท่านว่าเป็นครูคนแรกของลูก ถ้าเราคิดจะโทษลูกว่า หัวดื้อ เกเรหยาบคาย ก็จงโทษตัวพ่อแม่ก่อนเสมอเถิด ลูกของเรา ก็คงจะดีได้ดังใจนึกปรารถนา อย่านำความรักความสงสารจนนอกหน้า มาทำลายแผนการฝึกฝนอบรมนิสัยลูกให้มาก มั่นในกตัญญูกตเวทีเสียก่อนเวลาอันควร

ก่อนจบ ตาแดงมาเห็นกำลังเขียนจดหมายนี้ เลยฝากความคิดถึงยายเอาะด้วย และอยากพบคุณอาทั้งสองในวันสงกรานต์ที่ไปวัดทำบุญให้คุณปู่คุณย่าอย่างปีที่แล้ว.

สวัสดีจากพี่ที่รักของน้อง

วาศนา

ป. ล. เพื่อให้น้องเห็นหลักฐาน จากคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ตรัสสอนหน้าที่ของพ่อแม่และลูกไว้ เป็นการสนับสนุนคำเตือนของพี่ กับข้อความจากหนังสือพิมพ์ ประชามิตร เป็นส่วนประกอบ จึงคัดส่งมาพร้อมนี้ ขอน้องจงพยายามอ่านให้ตลอด อ่านแล้วคิด คิดแล้วอ่าน อ่านแล้วตรอง.

ว.

หน้าที่พ่อแม่อนุเคราะห์ลูก

๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว.
๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี.
๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา.
๔. หาสามี–ภรรยาที่สมควรให้.
๕. มอบทรัพย์ให้ในสมัย.

หน้าที่ลูกพึงบำรุงพ่อแม่

๑. ท่านได้เลี้ยงมาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ.
๒. ทำกิจของท่าน.
๓. ดำรงวงศ์สกุล.
๔. ประพฤติตนให้เป็นคนควรรับทรัพย์มรดก.
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน.

ลูกชายลูกสาวพูด

เมื่ออายุ ๑๑ ว่า "พ่อแม่ของเรานี่วิเศษจริง อะไร ๆ ช่างรู้ไปเสียหมดทุกอย่าง"

เมื่ออายุ ๑๖ ว่า "ว่าที่จริงพ่อแม่ของเรา ไม่ค่อยจะวิเศษเหมือนเรานึกเสียแล้วก็ยังงั้นแหละ จะว่ารู้ไปเสียหมดทุกอย่างก็ไม่ถูก"

เมื่ออายุ ๑๙ ว่า พ่อแม่ของเรานึกว่าเป็นฝ่ายถูกเสมอ แต่ความจริงจะรู้อะไรนักหนา เรารู้กว้างขวางมากกว่าเป็นกอง"

เมื่ออายุ ๒๒ ว่า "พ่อแม่ของเราดูช่างไม่เข้าใจในคนหนุ่มคนสาวเสียเลย ดูเป็นสมัยเก่าครึอะไรมิรู้"

เมื่ออายุ ๓๐ ว่า "จะว่าไปที่สัตย์ที่จริง พ่อแม่เราออกจะรู้ ๆ อะไรอยู่ไม่น้อยเหมือนกัน"

เมื่ออายุ ๕๐ ว่า "พ่อแม่ของเรานี่วิเศษจริง อะไร ๆ ช่างรู้ไปเสียหมดทุกอย่าง มองการณ์ข้างหน้าก็เห็นได้ชัดเจน, จะพูดจะทำอะไร ก็ถูกเหมาะกับเวลา โธ่พ่อ โธ่แม่."

(จากหนังสือพิมพ์ประชามิตรฉบับ พุธที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๔๘๑)

คุณแม่ เสมือน "พรหม" ของลูก

คุณแม่คำแสน อรุณฤกษ์ มารดาบังเกิดเกล้าของข้าพเจ้า เป็นเสมือน "*พรหม*" ของลูกทุกคน ท่านมี "*เมตตา*" รักใคร่ลูก เพื่อนฝูงมิตรสหาย และญาติพี่น้องทุกคน "*กรุณา*" ช่วยเหลือให้ทุกคนในครอบครัวพ้นทุกข์ เท่าที่คุณแม่จะพึงช่วยได้ ท่านให้การปลอบโยน ให้ความอบอุ่น และ "*มุทิตา*" คือสนับสนุนยินดี เมื่อได้พบลูกคนใดก็ตามประสบชัยชนะในการศึกษา หรือการครองชีพ ดังนั้นเราจึงยกย่องสรรเสริญท่าน "คุณแม่เป็นเสมือนพรหมของลูก"

จากการอุ้มครรภ์ ๑๐ ครั้งในชีวิตของท่าน ๑๐ ชีวิตที่ท่านเลี้ยงดูประคบประหงม นับแต่วัยทารก จนเติบโตเป็นหนุ่มสาว ทุกชีวิตรอดและคงอยู่ได้ ก็ด้วยความเสียสละทรมานกายอันใหญ่หลวงของคุณแม่ ท่านต้องเสียสละสุขส่วนตัว ใช้เวลากว่า ๔๐ ปี ในชีวิตของท่านเลี้ยงลูก จากการมีบุตรมากของท่าน จึงไม่เป็นปัญหาที่ว่า ท่านต้องใช้ความอดทน และเสียสละมากมายเพียงใดในการเลี้ยงดู และอุ้มชูลูกทุกคน จนกว่าจะเจริญวัย และถึงแม้ว่าลูกทั้งหลายจะเติบโตแล้ว ก็ยังไม่พ้นไปจากความห่วงใย ความระลึกถึงจากท่าน

คุณแม่มีปฏิภาณในการอบรมลูก ๆ ให้หมั่นศึกษาในการเรียน ท่านให้การอบรม แนะช่องทางชี้ให้เห็นถึงคนเกียจคร้านว่า บั้นปลายจะมีอนาคตมืดมน ท่านได้ควบคุมดูแลลูกให้หมั่นไปโรงเรียนทุกวัน ถึงแม้ว่าเช้ามืดก่อนไปโรงเรียนนั้น ลูก ๆ จะวุ่นวายในการเตรียมตัวไปศึกษา แต่คุณแม่ได้แก้ไขเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นข้อขัดข้องหรือยุ่งใจ ให้หายไปได้ด้วยความอดทนอย่างสูงยิ่ง.

ถึงแม้ว่า จำนวนสมาชิกหลายคนในครอบครัว จะกระทบกระทั่งกันขึ้นตามประสาลิ้นกับฟัน ก็คุณแม่อีกที่เป็นผู้พิพากษา ตัดสินคดีอย่างยุติธรรมเป็นที่พอใจของทุกฝ่าย และบางครั้งท่านต้องเป็นอัยการบอกกล่าวให้คุณพ่อทราบ เมื่อลูก

คนใดคนหนึ่งทำท่าจะหลงผิดก้าวเดินเข้าสู่ที่มืด และมีหลายต่อหลายครั้ง ในชีวิตของพวกเราที่ได้รับโรคภัยไข้เจ็บคุกคามเอา เราก็ได้ท่านบังเกิดเกล้า เป็นผู้ประคบประหงม อดหลับอดนอนคอยปลอบโยนให้กำลังใจ และเฝ้ารักษา จนพวกเราหายป่วยไข้ ลูกป่วย แม่ก็มีอาการคล้ายกับว่า ได้รับพิษจากการป่วยไข้นั้นด้วย ถึงแม้ครั้งก่อนโน้น พวกเราจะอยู่ในวัยเยาว์ แต่เราตระหนักได้ดีในดวงตาของคุณแม่เมื่อครั้งกระโน้น ซึ่งมองดูเราด้วยความห่วงใย เจ็บปวด และเป็นทุกข์แทนเรา ดวงตาอันเต็มไปด้วยความกรุณาปราณีของคุณแม่ ยังเป็นที่จารึกอยู่ในดวงใจของลูกทุกคน ถึงแม้ว่าท่านจะจากเราไปสู่สรวงสวรรค์ชั้นฟ้าแล้ว ลูก ๆ ก็ยังระลึกถึงพระคุณของแม่อยู่ไม่รู้เสื่อมคลาย และจะระลึกถึงไปจนกว่าชีพสลาย

คุณแม่งดเว้น การเสพบุหรี่ เครื่องมึนเมาต่าง ๆ อาทิ หมากพลู สุรา ในชีวิตของท่าน ลูก ๆ ได้รับตัวอย่างเป็นอย่างดี เพราะคุณแม่ไม่เคยเป็นทาสเครื่องมึนเมา ซึ่งทำให้เสียทรัพย์โดยเปล่าประโยชน์นั้นเลย จึงนับเปนกุศลอันใหญ่หลวงที่พวกเราได้เกิดมาเป็นบุตรของคุณแม่ ท่านมีนิสสัยซื่อสัตย์สุจริต ให้ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แก่ญาติพี่น้องทุกฝ่ายเท่าที่ชอบที่ควร ท่านจึงมีแต่คนรัก และเป็นที่เคารพนับถือของญาติพี่น้องและเพื่อนสนิทมิตรสหายของลูก ๆ ทั่วไป

เมื่อคุณแม่เป็นเสมือนพรหมของลูก เลี้ยงลูกมาด้วยความยากลำบากและมีอุปการะคุณอันใหญ่หลวง แต่ท่านมาด่วนสิ้นชีพไปอย่างปัจจุบันทันด่วน รวดเร็วเกินไปกว่าลูกจะได้เลี้ยงดู ทดแทนบุญคุณให้สมใจ จึงเป็นที่เศร้าโศกและอาลัยแก่ลูกยิ่งนัก หากว่าภพหน้าหรือภพใดก็ตาม ลูกจะสร้างบุญกุศล ให้บารมีแก่กล้า ลูกขอปรารถนาให้คุณแม่ จงได้เกิดเป็นแม่ลูก เพื่อลูกจะได้ทดแทนพระคุณท่านทุกชาติไป พระคุณแม่นั้น แม้ชีวิตลูกก็เสียสละ เพื่อแม่ได้ ความตายที่มาคร่าเอาชีวิตแม่ไป ก็เหมือนกับมากระชากเอาชีวิตของลูกไปด้วย หากจะมีการแลกเปลี่ยนกันได้ ลูกขอเสียสละชีพของลูกให้ทันที ขอแต่เพียงให้คุณแม่ได้มีชีวิตอยู่

เพื่อลูกทุก ๆ คน...และเพื่อลูกจะได้เกิดมาอีก มา...เพื่อทดแทนพระคุณแม่ ได้รับใช้แม่ บำรุงความสุขให้แก่คุณแม่ได้ในระยะเวลาอันยาวนาน.

ลูกไม่เคยจากแม่ แม่ผู้มีแต่พระคุณอันสูงส่ง อุปการะคุณของแม่นั้นฝังอยู่ในจิตสำนึกของลูกจนวันตาย ความดีงามของคุณแม่ จะเป็นดั่งศิลาจารึก ให้ลูกและน้อง ๆ ได้เรียนรู้ประพฤติตาม และเปน "แม่พิมพ์" ของลูกตลอดกาล

ต่อนี้ไปลูก ๆ จะบำเพ็ญศีล และทาน อันเต็มไปด้วยกตัญญูกตเวที เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้คุณแม่ บรรดากุศลใดที่ลูกได้บำเพ็ญมาแล้วก็ดี กำลังบำเพ็ญอยู่ในปัจจุบัน หรือที่จะบำเพ็ญต่อไปโดยไม่หยุดยั้ง พร้อมทั้งกุศลกรรม ที่คุณแม่ได้สร้างไว้แต่ครั้งมีชีวิตอยู่ จงสัมฤทธิ์อิฏฐวิบูลผลสมตามความปรารถนาของคุณแม่ทุกประการ ภาพพิมพ์ใจ ซึ่งคุณแม่ก้มกราบพระภิกษุทุกอรุณรุ่ง ณ ประตูบ้าน หลังจากใส่บาตรอันเป็นกิจวัตรประจำวันทุกเช้านั้น ขอให้กุศลผลบุญ จงบันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณแม่ได้สิงสถิต ณ ทิพยสถาน สุคติภพโน้น เทอญ.

พยอม วัฒนวราห์

๔ ธันวาคม ๒๕๐๓

เชียงใหม่

"ขอวิญญาณแม่นี้ สู่ที่ชอบ"

ลูกแทบสิ้นใจเมื่อรับทราบโทรเลขของคุณพ่อส่งข่าวว่า "คุณแม่เสียเสียแล้ว" เพียงระยะไม่กี่วันที่ลูกกลับจากเยี่ยมอาการป่วยของคุณแม่ ก็เห็นว่าคุณแม่มีสติดีอยู่ คุณแม่ไม่หลงใหล ไม่กระทำให้ผู้พยาบาลวิตกเดือดร้อนกังวล สิ่งใดที่คุณแม่พอจะทำได้ คุณแม่ก็พยายามทำเสียเองทั้งที่คุณแม่ซูบผอมอิดโรย และตลอดทางที่รับคุณแม่จากโรงพยาบาลพุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก กลับกรุงเทพฯ คุณแม่สดชื่นขึ้นมาก ลูกเห็นคุณแม่มองจากช่องหน้าต่างรถไฟมองทิวทัศน์ทุ่งนาอันเวิ้งว้างเบื้องหน้าด้วยดวงตาแจ่มใสตลอดเวลา แต่สิ่งร้ายภายในที่มองไม่เห็นมันคุกคามคุณแม่นัก คุณแม่บอกว่า เมื่อรับประทานอาหารเข้าไปแล้วจุกแน่นที่หน้าอกและอาเจียน ลูกสงสารคุณแม่เป็นที่สุด เจ้าโรคร้ายมันทรมานคุณแม่ของลูก คุณแม่ต้องใช้ความอดทน และทรมานต่อสู้มันจนกระทั่งวินาทีสุดท้าย.

คุณแม่จากไปเป็นที่อาลัยของลูก ๆ และญาติมิตร คุณแม่เป็นบ่อบุญบ่อเมตตา บ่อปราณี ให้ลูกนี้ดักดวงไม่หวงเลย มีอะไรแม่ให้ ใจเหมือนพระเสียสละทุกสิ่งไม่นิ่งเฉย หวังให้ลูกสุขรื่นก็ชื่นเชย แม่ไม่เคยคลายรักสักวี่วัน ขอวิญญาณของคุณแม่จงไปสู่สุคติ กุศลใดที่คุณแม่ได้ประกอบไว้เมื่อยังมีชีวิตอยู่ก็ดี หรือกุศลใดที่บุตรหลานได้ประกอบไว้ก็ดี จงร่วมกันบันดาลให้คุณแม่ของลูกประสบสุขในสัมปรายภพนั้น เทอญ ฯ

ยี่สิบแปด สิงหา น้ำตาตก
พุทธศก สองพัน ห้าร้อยสาม
โรคร้าย ให้ทุกข์ เข้าคุกคาม
มาตามคร่า ชีวา มารดาไป
ทิ้งลูก ๆ อยู่หลัง รังแต่เศร้า
ได้แต่เฝ้า โศกา น้ำตาไหล

กรรมใดหนา　มาพราก　แม่จากไป
ช่างโหดร้าย　นี่กระไร　ไม่ปราณี
บรรดาลูก　ที่อยู่หลัง　จะตั้งจิต
ประกอบกิจ　ที่ดี　มีศักดิ์ศรี
จะประคอง　ปองรัก　สามัคคี
สมควรที่　ดำรง　วงศ์สกุล
ส่วนอนันต์　น้องล่า　เป็นหน้าที่
ของพวกพี่　จะเอื้อ　ช่วยเกื้อหนุน
ให้อยู่ดี　กินดี　บริบูรณ์
จักเพิ่มพูล　ภิญโญ　มโหฬาร
ขอวิญญาณ　แม่นี้　สู่ที่ชอบ
ลูกขอนอบ　น้อมจิต　อธิษฐาน
ให้คุณแม่　สุขสบาย　ปราศภัยพาล
ในวิมาน　ทิพย์สถาน　สราญครัน
หากลูกนี้　มีบุญญา　วาสนาช่วย
ขอเกิดด้วย　ในเมืองแมน　แดนสวรรค์
เกิดชาติใด　ขอให้พบ　ประสบกัน
ทุกวารวัน　เป็นลูกแม่　เที่ยงแท้เอย.

— พายัพ อรุณฤกษ์ — ลูกของแม่ —

๔ *ธันวาคม* ๒๕๐๓

พิจิตร

ลูกทุกคนจักน้อม นอบไหว้

ยี่สิบแปดล่วงเข้า สิงหา คมเฮย
พุทธศกสองห้าปรา– กฎทั้ง
ศูนย์สามเศษวัสสา สพเหตุ
คุณแม่สิ้นชีพตั้ง แต่เศร้าคำนึง

รำพึงแต่แม่ต้อง ลำบาก
เลี้ยงลูกด้วยความยาก ยิ่งล้น
ลูกมากแม่ต้องตราก ตรำยิ่ง
เมื่อลูกจวนจักพ้น เพียบพร้อมศึกษา

บรรดาลูกจิตตั้ง เลี้ยงมาร– ดาเฮย
ให้แม่สุขสำราญ มากบ้าง
ตอบแทนแม่อุปการ มาก่อน
แต่ไม่สมดั่งอ้าง เพราะสิ้นชีวี

ลูกนี้มีแต่เศร้า โศกสรรพ์
ไม่ว่างแต่ละวัน บ่นอ้าง
อาลัยแม่นิรันดร์ ตลอด
ไม่อาจที่จะสร้าง สุขให้ตอบแทน

พระคุณแม่นใหญ่พ้น ปฐพี
ทั้งรักและปราณี ลูกพร้อม
สอนสั่งต่าง ๆ มี ศีลสัตย์
ลูกทุกคนจักน้อม นอบไหว้วันทา

บรรดาลูกทั่วทั้ง ทุกคน
พึ่งแม่สั่งสอนจน ทุกผู้
ประกอบกิจเป็นผล สำเร็จ
เพราะพระคุณแม่สู้ ก่อสร้างทางเจริญ

ก็เผอิญแม่ต้องพราก ลูกไป
ลูกรักยิ่งอาลัย แม่ข้า
โอ้อนาถมัจจุราชไฉน มาพราก แม่เฮย
ทิ้งทุกข์เทวศว้า– เหว่ไว้ในสกุล

บุญใดแม่ร่มเกล้า ฟมฟัก
ทนุถนอมพิทักษ์ ลูกไว้
บุญใดที่แม่ผัก– ใฝ่พระ ธรรมนา
ทั้งอุทิศกุศลให้ แม่ได้สู่สวรรค์

สารพรรณที่แม่สร้าง กุศล
ประกอบทานศีลจน ค่ำเช้า
เมื่อใกล้จะวายชนม์ มีสติ
อานิสงส์ส่งเข้า สู่ขั้นเทวา

บรรดาลูกระลึกล้วน อาลัย แม่เฮย
คุณแม่ต้องจากไกล ลูกแล้ว
ลูกส่งกุศลไป หาแม่
ขอแม่จงคลาดแคล้ว ทุกข์พ้นดลเกษม

พเยาว์ รักวิทยาศาสตร์ ภ. บ.

๔ ธันวาคม ๒๕๐๓

พระนคร

ไว้อาลัยแด่คุณแม่

"อฑฺฒา เจว ทลิทฺทา จ สพฺเพ มจฺจุปรายนา"
ทั้งคนมี ทั้งคนจน ล้วนมีความตายเป็นเบื้องหน้า

๐ ๐ ๐

มฤตยูย่อมบ่เว้น ชีพใคร เลยนา
หนุ่มแก่ฤายศใหญ่ ยิ่งล้น
จำเป็นจะบรรลัย ครั้งหนึ่ง แน่นอ
จักรพรรดิบ่พ้น จากคุ้งความตาย

ร. ๖

"ชีวิตมนุษย์เป็นของไม่ยืดเยื้อยืนยาวและเต็มไปด้วยทุกข์"

—::—

คนเราทุกคนเมื่อเกิดมาแล้วต้องตาย ไม่มีใครหลีกเลี่ยงความตายได้พ้น แต่จะเร็วหรือช้าเท่านั้น บางคนตายในปฐมวัย มัชฌิมวัย ปัจฉิมวัย เหมือนผลไม้ร่วงหล่นเมื่อยังอ่อน เมื่อดิบ เมื่อสุก ฉะนั้น ย่อมขึ้นอยู่ในลักษณะ แตกดับทำลาย อันตรธาน สาบสูญ เน่าเปื่อยเช่นเดียวกันทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นอุปาทินนกสังขาร (มีใจครอง) อนุปาทินนกสังขาร (ไม่มีใจครอง) เพราะเป็นลักษณะที่ไม่เที่ยง ไม่คงทน ทนอยู่ไม่ได้ ดังพระบาลีว่า "อจิรํ วตยํ กาโย" กายนี้ไม่จีรังยั่งยืนหนอ เหมือนดินที่ช่างปั้นเป็นภาชนะใช้สอยจะคงทนไปได้นานสักเท่าไร สิ่งทั้งปวงในโลกเมื่อเกิดขึ้นในเบื้องต้นแล้ว ก็มีแปรปรวนในท่ามกลาง มีแตกสลายในที่สุด เป็นลักษณะธรรมดาอยู่อย่างนี้ บัณฑิตเท่านั้นที่รู้เท่าทันแห่งกฎธรรมดา ในเมื่อมีการแตกดับทำลายเกิดขึ้น ท่านมิได้หวั่นไหวโศกเศร้าทุกข์

ยากต่อความเปลี่ยนแปลงของสภาวะที่เกิดขึ้นนั้น แม้ธรรมดาสามัญชนสมมติเรียกขานกันว่า "เกิด – ตาย" นั้น บัณฑิตท่านว่า ไม่มีใครตาย เป็นแต่สภาวะธรรมประชุมกันเข้า "สมมติว่าเกิด" และสภาวะธรรมพรากจากกัน "สมมติว่าตาย" ทั้งนี้เพราะท่านละกิเลสาสวะ ถอนอัตตสัญญาได้แล้ว คือไม่สำคัญว่าเป็นสัตว์บุคคลตัวตนเราเขา หากเป็นแต่รูปนาม ล้วนแต่เกิดดับไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาเป็นอนัตตา บัณฑิตท่านจึงไม่มีความทุกข์โศกเศร้ารำพันอาลัยแต่อย่างใด เมื่อความโศกเศร้าทุกข์ยากทั้งหลายวินาศสูญสิ้นไป ณ ที่ใดที่นั้นพระบรมศาสดาตรัสว่า "นิพพาน" เป็นแดนอันเกษมสำราญหาที่เปรียบมิได้ ผงเผ่าเท่าธุลี คือกิเลสเป็นเหตุให้เดือดร้อนโศกเศร้าแม้แต่ของไยก็มิได้มีดังนี้

อนึ่ง "อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา" ที่เรียกว่าสามัญลักษณะนั้น เฉพาะอนิจฺจํ ทุกฺขํ (สังขาร) ไม่เที่ยงเป็นทุกข์โดยบัญญัติเป็นอารมณ์นั้น ก็พอเห็นได้บ้างเลือน ๆ ราง ๆ แต่อนัตตานั้นยังปลงไม่ตกแม้แต่น้อย ทั้งอนัตตานี้ไม่มีในพระพุทธศาสนาเท่านั้น เป็นปฏิวัติธรรมในพระพุทธศาสนาโดยที่ทางโลกถือว่าสังขารเป็นตัวตน แต่ตามคำสอนในทางพระพุทธศาสนาว่า สังขารไม่ใช่ตัวตน เมื่อปลงอนัตตาไม่ตกด้วยอำนาจแห่งกิเลสานุสัยมีโมหะหลงไปว่าเป็นตัวตนสัตว์บุคคลเราเอง นี่ของเรา นั่นเป็นเรา หลงรักหลงชังอยากได้อยากดีด้วยอำนาจโมหะ เมื่อไม่ได้สมหวัง จึงเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ปริเทวนาการ เพราะถอนอัตตสัญญาไม่ได้ การถือว่าสังขารเป็นอัตตาเป็นความเห็นผิด ความเห็นผิดเช่นนี้ มีพระพุทธภาษิตในอังคุตตรนิกายเอกนิบาตว่า ภิกษุทั้งหลาย เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างเดียว ที่มีโทษมากเหมือนความเห็นผิด ภิกษุทั้งหลายบรรดาโทษที่สุด อยู่เพียงความเห็นผิด (มิจฺฉาทิฏฺฐิ ปรมานิ ภิกฺขเว วชฺชานิ) พระอรรถกถา อธิบายว่า ปัญจานันตริยกรรมก็ว่ามีโทษมากอยู่แล้ว แต่ความเห็นผิด ยังมีโทษ

มากกว่านั้น เพราะอะไร ? เพราะปัญจานันตริยกรรมย่อมมีกำหนดที่สุด แต่ความเห็นผิดที่เที่ยง ไม่มีกำหนดที่สุด จัดเป็นรากเง่าของวัฏฏะ บุคคลผู้ประกอบด้วยความเห็นผิดที่เที่ยงย่อมหลุดพ้นไปจากวัฏฏะไม่ได้ เพราะเหตุนี้ ท่านที่พ้นจากวัฏฏะ หรือพ้นจากโลก ท่านถือว่าสังขารไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงรูปนาม เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืนคงที่ เป็นอนัตตา ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของผู้ใด เป็นธรรมธาตุทรงไว้เช่นนั้นโดยธรรมฐิติธรรมนิยม เมื่อรู้เห็นตามความเป็นจริงที่พระบรมศาสดาทรงสอนเช่นนี้แล้ว จึงจะถอนความเห็นผิดในสังขารว่า เป็นตัวตน แต่นั้นก็ได้ชื่อว่า "อนัตตา" สังขารไม่ใช่ตัวตน ทิฏฐิความเห็นผิดก็เสื่อมสูญสิ้นไป อภิชฌาโทมนัสความยินดียินร้ายก็เกิดขึ้นไม่ได้ ทุกข์ทั้งหลายมีโสกปริเทวทุกข์เป็นต้น ซึ่งเป็นผลก็ถึงความอัษฎงค์ตกตามไป ได้รับความบริสุทธิตลอดมรรคผลนิพพาน เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา

สำหรับข้าพเจ้านั้น แม้ว่าจะได้ปฏิบัติพระกรรมฐานนี้ไปจนตลอดชีวิต เพื่อถอนอัตตสัญญา (สังขารเป็นตัวตน) จนเห็นแจ้งชัดว่า เป็นอนัตตา (สังขารไม่ใช่ตัวตน) ก็ไม่สามารถจะสำเร็จได้ ดังนั้น พระกรรมฐานนี้ จึงเป็นกรรมฐานที่ยากยิ่งสำหรับข้าพเจ้า ทั้งนี้ เพราะไม่ได้สั่งสมบารมีไว้แต่ปางก่อน เหตุฉะนี้แล ข้าพเจ้าผู้เป็นปุถุชนที่หนาแน่นพอกพูนอยู่ด้วยกิเลส ยังปลงไม่ตกในสามัญลักษณะแห่งรูปนาม ยังถืออัตตสัญญาสังขารเป็นตัวตน จึงเป็นการพ้นวิสัยของข้าพเจ้าที่จะหักห้ามความโสกปริเทวทุกขโทมนัสอุปายาสได

ถึงแม้ข้าพเจ้าจะได้นำคำสอนของพระบรมศาสดามาไตร่ตรองทบทวน เพื่อให้คลายความโศกเศร้าที่ข้าพเจ้าต้องสูญเสียคุณแม่อันเป็นที่รักยิ่งของข้าพเจ้าไปแล้วสักเพียงไรก็ตาม ข้าพเจ้าก็มิวายที่จะหวลละห้อยระลึกถึงคุณแม่ผู้มีพระคุณอันล้นค่าของข้าพเจ้าอยู่ ขณะที่คุณแม่ยังมีชีวิตอยู่ เป็นผู้มีเมตตาจิตอันดีงามต่อ

ญาติมิตร ตามปกติคุณแม่ชอบทำบุญให้ทานใส่บาตรเป็นประจำ มีความเมตตาปราณีต่อลูก ๆ เป็นผู้ประสิทธิประสาทให้ความร่มเย็นเป็นสุขดุจร่มโพธิ์ร่มไทรให้แก่ลูก ๆ และผู้ที่อาศัยอยู่โดยทั่วกัน คุณแม่มีแต่ให้ความช่วยเหลือลูก ๆ และญาติพี่น้องไม่ว่าใครจะติดขัดอะไร คุณแม่ก็ปัดเป่าผ่อนหนักเป็นเบาได้ทุกครั้ง พยายามสร้างความเจริญให้แก่ครอบครัว จนครอบครัวได้รับความสุขความเจริญเป็นปึกแผ่นตลอดจนเท่าทุกวันนี้

๒๘ สิงหาคม ๒๕๐๓ เวลาประมาณ ๐๓.๐๐ น. เป็นวันที่ข้าพเจ้าผู้เป็นลูกต้องเศร้าใจ อย่างสุดที่จะบรรยายได้ เพราะเป็นวันและเวลาที่ข้าพเจ้าต้องสูญเสียคุณแม่ผู้บังเกิดเกล้า และสูญเสียที่พึ่งไปโดยความอาลัยอย่างสุดซึ้งท่ามกลางข้าพเจ้าและญาติมิตรมากหลาย และก่อนที่คุณแม่จะสิ้นลมหายใจ คุณแม่ยังมีสติดีมาก คุณแม่ได้ขอดอกไม้ธูปเทียนบูชาพระด้วยตนเอง และแล้วคุณแม่ก็จากไปอย่างสงบ ยังความโทมนัสโศกเศร้าอาลัยแก่ข้าพเจ้ายิ่งนัก ซึ่งนับได้ว่าเป็นประวัติการณ์ครั้งแรกและครั้งสำคัญที่สุดในชีวิตของข้าพเจ้า ที่ต้องได้รับความโศกเศร้าเสียใจอย่างยิ่ง คุณแม่ยังแข็งแรงพอที่จะมีชีวิตยั่งยืนต่อไปได้อีกนาน ฉะนั้นการที่คุณแม่ต้องมาสิ้นชีวิตลงอย่างฉับพลัน โดยที่ข้าพเจ้าผู้เป็นลูกยังมิได้ตอบสนองพระคุณคุณแม่ให้ได้สมความปรารถนาเลย จึงทำให้ข้าพเจ้าต้องเศร้าใจยิ่งนัก

วันนี้เป็นวันฌาปนกิจศพคุณแม่ ซึ่งนับแต่นี้ไปลูกจะมิได้พบเห็นคุณแม่อีกแล้ว ถึงแม้ว่าการตายจะเป็นเรื่องธรรมดาของโลก ทั้ง ๆ ที่ข้าพเจ้ารู้ว่าเป็นสิ่งที่พ้นวิสัยที่จะเรียกชีวิตของคุณแม่กลับคืนมาได้ก็ตาม ก็อดโศกเศร้าเสียใจมิได้ เพราะกิเลสตัณหาอุปาทานครอบงำข้าพเจ้าอยู่อย่างหนาแน่น การที่คุณแม่จากไปนี้ก็เพราะว่า บุญกรรมแต่ปางก่อนของคุณแม่กับลูกได้สร้างสมร่วมกันมาน้อยจึงทำให้คุณแม่ได้อยู่กับลูกเพียงเท่านี้

แม้ชีวิตของคุณแม่จะได้จากข้าพเจ้าและญาติพี่น้อง และทุกสิ่งทุกอย่างในโลกไปแล้ว ข้าพเจ้ายังระลึกถึงคุณความดีที่ท่านได้กระทำแล้วต่อลูก จึงตอบสนองคุณท่านด้วยกตัญญูกตเวทิตาธรรม ตามพิธีกรรมในพุทธศาสนา มีการทำบุญสุนทร์ทานอุทิศแผ่ส่วนกุศลอันบริสุทธิ์ไปยังคุณแม่ จะมีญาณวิถีทางใดที่จะนำไปสู่วิญญาณของคุณแม่ได้ ก็ขอให้อำนาจแห่งบุญกุศลที่ข้าพเจ้าและญาติพี่น้องที่กระทำอุทิศไปนี้ จงดลบันดาลให้วิญญาณของคุณแม่จงไปสถิต ณ สุคติภพ และจงได้มาเกิดร่วมเป็นแม่ลูกอันจีรังยั่งยืนในชาติหน้าอีกเถิด ทั้งนี้ ย่อมเป็นความหวังของข้าพเจ้าที่ยังต้องการคุณแม่อยู่.

– พโยม อรุณฤกษ์ –

๔ ธันวาคม ๒๕๐๓

กรมศุลกากร

แด่แม่ของลูก

แม่จ๋าแม่ แม่ไป อยู่ไหนเล่า
ลูกคอยเฝ้า เรียกแม่ แต่ไม่เห็น
แม่จากไป ใจเศร้า ทุกเช้าเย็น
กลับกลายเป็น แม่ลับ ไม่กลับมา

แม่คุณล้ำ เลิศฟ้า มหาสมุทร์
บริสุทธิ์ ฟูมฟัก อารักขา
อบรมลูก ปลูกฝัง สั่งวิชา
ลูกถ้วนหน้า เคารพ นบพระคุณ

แม่จากไป เพียงกาย สลายสิ้น
ไร้ราคิน บุญพา เทวาหนุน
สุคติ สวรรค์โพ้น ด้วยผลบุญ
เพราะการุญ จิตเอื้อ เพื่อให้ทาน.

พยูร โกมลารชุน

ปริญญาพยาบาล

แห่งประเทศแคนาดา

๔ ธันวาคม ๒๕๐๓

"โอ้ .... แม่"

"ลูกเอ๋ย อย่ากลับบ้านดึกนะลูก ทำให้แม่เป็นห่วงนอนไม่หลับ" เสียงของคุณแม่คำแสน อรุณฤกษ์ มารดาชาวเหนือผู้สูงอายุของข้าพเจ้าไล่ตามหลังผู้เขียนก่อนออกจากบ้าน ไปทำงานทุกเช้า........ เสียงของแม่........ยังก้องอยู่ในหูผู้เขียนมิรู้หาย ถึงแม้ว่าลูกจะเติบโตจนมีครอบครัวกันไปแล้ว "แม่" ก็ยังมีความห่วงใยผูกพันอยู่กับลูกทุกฝีก้าว และลมหายใจ ถึงแม้ว่า สมาชิกคนใดคนหนึ่งภายในครอบครัวจะกลับบ้านดึกแสนดึก ท่านจะรู้สึกตัวตื่นนอนทุกครั้ง พร้อมกับคำถามที่ว่า "กลับมาแล้วหรือ" แล้วท่านจะนอนหลับสนิท ราวกับว่าได้ยกเอาความกังวลใจที่หนักอึ้งในการกลับบ้านดึกของลูก ซึ่งทับหนักอยู่บนอกออกไปพ้นตัวแล้ว หากว่าใครคนใดคนหนึ่ง หายหน้าไปหลายคืน โดยไม่บอกกล่าวให้ท่านทราบ ก็จะถูกท่านถาม "หายหน้ากันไปที่ไหนตั้ง ๓ คืน ๔ คืน ไม่บอกให้แม่รู้บ้างทิ้งให้แม่เป็นห่วงอยู่คนเดียว" ด้วยท่านเป็นแม่ที่รักลูก ห่วงใยลูกมาก ท่านจึงเอาใจใส่สอดส่องดูแลลูกโดยใกล้ชิดทุกคน

คำห่วงใยของแม่ "**หายหน้าไปไหนกันมาลูกเอ้ย**" นั้น ลูกถือว่าเป็นคำเตือนสติอันล้ำค่าที่แม่มีต่อลูก เมื่อท่านจากเราไป คำเตือนสตินี้ จึงเป็นที่สุดแสนเสียดายและอาลัยต่อความหมายอันลึกซึ้ง ที่ "แม่" ได้พูดทิ้งไว้ยิ่งนัก

แต่ต่อนี้ไป จะมีใคร มานั่งเฝ้าถามให้ความห่วงใยได้เหมือน "แม่" อีก พระคุณของแม่นั้นอยู่เหนือสิ่งอื่นใดในโลกนี้ นอกเหนือไปจากผู้ให้กำเนิด ท่านยังเป็น "แม่พระ" เป็นครู เป็นทุกสิ่งทุกอย่าง ที่เป็นเจ้าของชีวิตจิตใจของลูก พระคุณของท่านสุดที่จะหาสิ่งใดมาเปรียบเทียบได้ มรณกรรมของท่านจึงเป็นดุจประหนึ่ง มัจจุราช ได้มากระชากเอาดวงใจของลูก ๆ ทุกคนไป"

ท่านเป็นแม่ที่ตื่นนอนแต่เช้ามืดเป็นกิจวัตรประจำวัน ตื่นก่อนลูกทุกคน จุดไฟ หุงข้าว ต้มน้ำ ทำกับข้าว อย่างไม่ยอมหยุดมือ เป็นกิจวัตรประจำวันที่ท่านปฏิบัติมาตั้งแต่เริ่มมีลูกและถึงแก่กรรม เนื่องจากคุณแม่เป็นชาวเหนือ ฝีมือในการปรุงอาหาร จึงมีความชำนาญในการทำกับข้าวภาคเหนือเป็นพิเศษ "น้ำพริกอ่อง และ แกงบอน" อาหาร "คนเมือง" ซึ่งผู้อยู่ใกล้ชิดของครอบครัวจะต้องตระหนักในรสชาติและฝีมือของคุณแม่เป็นอย่างดี เมื่อทุกคนออกจากบ้านภายหลังอาหารเช้าแล้ว คุณแม่ ผู้ทำหน้าที่เฝ้าบ้าน จะนั่งเย็บปะชุนเสื้อผ้า ที่นอน หมอนมุ้ง ซึ่งชำรุด อย่างไม่ยอมให้เวลาล่วงเลยไปโดยไร้ประโยชน์ ถึงแม้ว่าลูก ๆ จะพากันอ้อนวอนขอร้องให้เลิกทำงานบ้าน ปล่อยให้เป็นหน้าที่ของลูกหรือผู้รับใช้ แต่ท่านก็หายอมอยู่นิ่งไม่ คงทำงานเรื่อยไปตามนิสัยไม่ชอบงอมืองอเท้าของท่าน แม้ก่อนหน้าที่ท่านจะสิ้นบุญ ๕-๖ วัน ท่านยังมีสุขภาพแข็งแรง นั่งดายหญ้ารกที่สนามหน้าบ้านได้เป็นปกติ ท่านเคยเล่าว่า การทำงานบ้านเป็นการออกกำลังกาย ได้ทั้งสุขภาพ และอนามัย ทำให้ไม่เจ็บป่วยออด ๆ แอด ๆ และเป็นความจริงตลอดชีวิตของท่าน ไม่เคยล้มป่วยด้วยโรคเล็ก ๆ น้อย ๆ ถึงกับต้องเข้าโรงพยาบาลเลย

ในด้านเพื่อนบ้าน ต่างก็นิยมชมชอบอัธยาศัยไมตรีจิตของคุณแม่ที่มีต่อเพื่อนบ้านโดยทั่วไป ท่านเป็นคนคุยสนุก ไม่เป็นภัยต่อเพื่อนบ้าน บรรดาเพื่อนบ้านที่มีลูกอ่อน มักจะมาขอความช่วยเหลือ ให้ท่าน "กวาดคอ" แก้โรคไข้เด็ก ท่านมีความชำนาญในการพยาบาลเด็กด้วยวิธีแพทย์แผนโบราณ และรักษาเด็ก ๆ ให้หายจากโรคได้ทุกรายไป ท่านเล่นการพนันไม่เป็น และไม่ชอบการสมาคมมั่วสุมจับกลุ่มนินทา แต่ท่านชอบคุยถึง นิสัยใจคอ ของลูก ๆ แต่ละคนจำนวนมากของท่าน ซึ่งจำได้อย่างแม่นยำเป็นรายตัวไป บางครั้งท่านจะเล่าถึงประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม อันเก่าแก่ ของภาคพายัพ ซึ่งเป็นที่นิยมชมชอบของเพื่อนบ้านซึ่งเป็นชาวภาคกลางยิ่งนัก

ทั้งหมดนี้เป็นข้อเขียน ของลูกคนที่ ๖ ของแม่ ซึ่งจะพึงเขียนขึ้นด้วยความจำกัดของหน้ากระดาษ ชีวประวัติความดีงามของคุณแม่นั้น หากจะเจาะหยาดโลหิตทั้งกายของลูกจารึกเป็นอักษรประกาศพระคุณของแม่......ก็ยังน้อยไป

๔ ธันวาคม ๒๕๐๓ เป็นวันอันยิ่งใหญ่และสำคัญในชีวิตของลูก เป็นวันปลงศพแม่ ซึ่งลูกเต็มไปด้วยความรู้สึกเศร้าเสียใจ ลูกต้องหลั่งน้ำตาด้วยความเจ็บปวดในดวงใจอย่างแสนสาหัส ด้วยคิดถึงแม่ ถึงแม้ว่าลูกจะกล้ำกลืนความอาลัยไว้ในอก แต่ก็สุดจะกล้ำกลืนไหว ลูกได้สูญเสียสิ่งอันเป็นที่รัก และบูชาอย่างใหญ่หลวงในชีวิตของลูก สิ่งนั้นหลุดลอยไปแล้ว โอ้, แม่.......ณ ที่นั้น ดวงไฟอันบริสุทธิ์......*เหนือหีบศพแม่...... เป็นนิมิตรหมายอันดียิ่ง ที่บอกให้ลูกได้รู้ว่า ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ใสสะอาดของคุณแม่ ได้ล่องลอยไปสิงสถิตย์อยู่ ณ สรวงสวรรค์อันสูงสุดเหนือพิภพโพ้นแล้ว ขอให้ดวงวิญญาณของคุณแม่ จงไปสู่สุคติภพโน้นเทอญ.*

"ลูกคนที่ ๖ ของแม่"

พยงค์ อรุณฤกษ์

เสียงอ่างทอง

จากไปแต่กาย ใจคงอยู่

ผู้เขียนเป็นลูกคนเดียว ที่อยู่ข้างเตียงพยาบาล คุณแม่ตลอดระยะเวลาเดือนเศษ ที่คุณแม่ล้มป่วยลง จนลูก ๆ ทุกคนมอบความไว้วางใจให้ลูกรับหน้าที่พยาบาลคุณแม่โดยตลอด ไม่มีวันใด หรือชั่วโมงใด ที่ลูกจะผละห่างจากคุณแม่ได้ และตลอดระยะเวลาเหล่านั้น ลูกรู้สึกดีใจมากที่สุดในชีวิต เมื่อคุณแม่มีอาการดีขึ้น จนเป็นที่ไว้วางใจ ลูกจึงพาคุณแม่ออกจากสถานพยาบาลพิษณุโลก กลับบ้าน ซอยหลังสวน กรุงเทพ ฯ

เมื่อลูกกลับไปยังบ้านพัก ในโรงพยาบาลพุทธชินราช พิษณุโลก ในคืนวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๐๓ ลูกตกใจแทบสิ้นสติ เมื่อโทรเลขด่วนจากคุณพ่อบอกมาว่าอาการป่วยของคุณแม่ทรุดลงอีก ลูกได้โดยสารรถด่วนพิษณุโลก—กรุงเทพ ฯ ขบวนแรกทันที ลูกเต็มไปด้วยความกังวลใจ กระสับกระส่ายใคร่จะไปพบคุณแม่ โดยเร็วที่สุด ไม่มีครั้งใดในชีวิตที่ลูกร้อนใจจนกระสับ-กระส่าย ลูกไม่เคยห่างคุณแม่เลย ตลอดระยะเวลาการต้มเจ็บครั้งหลังสุดนี้ ถึงแม้ว่า ขบวนรถด่วนวันนั้น จะทำสถิติความเร็วดีกว่าทุก ๆ วันแต่มันก็เชื่องช้าอย่างน่าเบื่อหน่ายที่สุดสำหรับลูก.

แต่ลูกก็มาพบคุณแม่ช้าไป............................ลูกผู้เดียวที่อดหลับอดนอนพยาบาลเคียงข้างคุณแม่ มานานเดือนเศษ ....น่าเสียใจที่สุดในชีวิต ลูกมาไม่ทันเห็นใจคุณแม่เสียแล้ว พระคุณแม่ สุดจะหาที่เปรียบได้ คุณแม่ดีต่อลูกทุกอย่าง ทำทุกอย่างเพื่อลูก ๆ ถึงแม้ว่าคุณแม่จะจากลูกไปอยู่คนละโลกแล้วก็ตาม ลูกขออัญเชิญให้ ดวงวิญญาณของคุณแม่ ซึ่งสิงสถิตย์ในสุคติภพ จงเสวยสุขทุกทิวาราตรีกาลเทอญ ฯ

แม่ละลูกล่วงพ้น แดนไกล
หวั่นหวั่นเกือบหทัย ขาดดิ้น
จากไปแต่กายใจ คงอยู่
ขวัญลูกเหือดหายสิ้น แทบดิ้นใจวาย

ก่อนที่ลูกจะเขียน "คำไว้อาลัย" ถึงคุณแม่ ลูกได้ใช้เวลาคิดมาหลายวัน แต่ลูกไม่สามารถ จรดปากกาลงได้ เพราะน้ำตาแห่งความอาลัย และรำลึกถึงคุณแม่ พร่างพรูลงมาทุกครั้ง. คำอาลัยที่ลูกเขียนมานี้ เป็นความรู้สึกอย่างจริงใจของลูก ที่มีต่อแม่ คำสั่งสอน ห่วงใยของคุณแม่ ที่พร่ำสอนลูก ยังก้องหูลูกเสมอ ไม่มีวันที่จะลืมได้ ลูกพยายามกลั้นน้ำตาเขียน แต่ก็ไร้ผล ลูกนึกไม่ถึงเลยว่า แม่กับลูกจะจากกันไปรวดเร็วเช่นนี้.........ตราบใดที่ลูกมีชีวิตอยู่.

ลูกจะสร้างแต่ความดี บำเพ็ญสร้างกุศล เพื่อให้บุญกุศลนั้นตอบสนองพระคุณของแม่ตลอดไป.

พนอม อรุณฤกษ์
๔ ธันวาคม ๒๕๐๓
พิษณุโลก

"อาลัย–แม่"

วันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๐๓ เวลา ๐๓.๐๐ น. แม่ได้จากลูกไปอย่างไม่มีวันกลับ ทิ้งแต่คุณงามความดีไว้ในความทรงจำของลูก นำความเศร้าใจมาให้แก่ลูก ๆ เป็นอย่างมาก ทั้ง ๆ ที่ทราบดีว่า เป็นเรื่องธรรมดาสามัญชนจำเป็นจะต้องได้รับและเสมอเหมือนกันทุกคนตามพระพุทธพจน์ แต่ที่เสียใจและสลดใจ ก็เพราะแม่จากลูกไปอย่างรวดเร็ว เกินกว่าจะมีโอกาสให้ทดแทนพระคุณได้มากกว่านี้ เพราะแม่ได้ใช้กำลังทุ่มเทเลี้ยงลูกมาจนเติบใหญ่ โดยได้รับความลำบากมากมาย พอถึงโอกาสที่ลูกเจริญเติบโตพอที่จะให้แม่มีความสุขได้บ้าง แม่ก็มาจากลูกไป.

การที่จะสนองทดแทนพระคุณแม่ โดยตรงในขณะนี้ไม่อาจจะทำได้อีกแล้ว ฉะนั้นกุศลกรรม ซึ่งลูกตั้งใจประกอบมาแล้ว และจะประกอบต่อไปในภายหน้า ขอจงอำนวยประโยชน์ และประสบสุขแก่คุณแม่ของลูก ในสัมปรายภพโน้น เทอญ.

พนมพร อรุณฤกษ์ ศ. บ.

๖๗/๑ ซอยหลังสวน เพลินจิต

"คุณอนันต์ใครจะเทียบเปรียบมารดา"

ลูกรำลึก

๐ ๐ ๐ ๐ ๐

แม่จ๋าแม่ ลูกตระหนัก รักของแม่
รักลูกแท้ เจ้าประคุณ อุ่นเกษา
คุณแม่หมาย เหมือนสาย สุธารา
ชะโลมพา ประโลมใจ ให้อยู่เย็น
เป็นเสมือน ร่มโพธิ์ทอง ของลูกน้อย
เป็นผู้คอย ปลอบใจ ในยุคเข็ญ
เป็นเพื่อนทุกข์ เพื่อนสุข ทุกเช้าเย็น
เพราะแม่เป็น ผู้บ่กเกล้า เฝ้ารำพึง
ไม่เคยคิด จะต้องพราก จากอกแม่
ไม่เคยแม้ แต่จะกล้า คำนึงถึง
ไม่เคยพราก จากไกล ให้คนึง
ไม่เคยจึ่ง สุดช้ำ สุดกล้ำกลืน
สุดที่รัก รักที่สุด สุดที่รัก
สุดจะหัก ความอาลัย สุดใจฝืน
สุดวิโยค โศกศัลย์ ทุกวันคืน
สุดจะกลืน แต่อารมณ์ ระทมใจ
ทุกทุกเช้า แม่เคยเผ้า ขรมเรียก
คอยสำเหนียก ให้ลูกเพียร เปลี่ยนนิสสัย
จงตื่นนอน ก่อนอรุณ อุ่นฤทัย
เพื่อทำใจ ให้ผ่องแผ้ว แคล้วมลทิน.

คุณแม่เคย สาระวน ปรนนิบัติ
สารพัด การกิจ นิจสิน
ให้อยู่กิน วัฒนา เป็นอาจิณ
เพื่อให้ภิญ– โญนาน เห็นกาลไกล

ถึงยามเย็น เป็นเวลา คราลูกกลับ
เคยสำทับ ลูกขา อย่าไถล
จงกลับบ้าน อย่าให้เนิ่น เกินกาลไป
แม่สงสัย จะมีเหตุ เภทภัยพาล

ขอลูกรัก ประจักษ์คำ แม่พร่ำสอน
จงสังวรณ์ มั่นแม่น เป็นแก่นสาร
หากจำเป็น ต้องกลับช้า เกินกว่ากาล
ก็ประมาณ กาลกลับก่อน กันร้อนใจ

ถึงยามค่ำ ซ้ำทวี ที่เศร้าโศก
สุดวิโยค ละห้อยหา น้ำตาไหล
สุดระงับ ดับเศร้า เฝ้าอาลัย
สุดเปลี่ยวใจ ลูกไม่เห็น เช่นทุกวัน
ถึงยามไข้ แม่เคยได้ ปรนนิบัติ
สารพัด พร้อมมูล เทอดทูลขวัญ
อดตาหลับ ขับตานอน ค่อนคืนวัน
คุณอนันต์ ใครจะเทียบ เปรียบมารดา

จึงในใจ ของลูก ผูกสนิท
ลูกคิดคิด จนเพ้อ ละเมอหา
เห็นคุณแม่ นอนแอบ แนบกายา
เกือบเวลา สุริย์ฉาย ก็หายไป

ลูกผวา ใจเต้น ไม่เห็นแม่
จึงเชื่อแน่ ว่าละเมอ เพ้อไฉน
กรรมใดหนา มาพราก แม่จากไป
ทิ้งลูกให้ ละเมอหา น้ำตานอง

คุณแม่เคย มีเมตตา ปราณีลูก
เพื่อหวังปลูก ความสุข สิ้นทุกข์ผอง
สอนมารยาท ดีงาม ตามทำนอง
จงประคอง กายา วาจาใจ

การใดใด จงระวัง อย่าพลั้งพลาด
รักษาสัตย์ ศีลธรรม ประจำนิสสัย
พระคุณเลิศ ล้นฟ้า นภาลัย
ลูกนี้ไซร้ จะรำลึก นึกทุกวัน

คุณแม่เคย สอนให้ ตั้งใจชอบ
หมั่นประกอบ การศึกษา วิชาสรรพ์
จงรอบรู้ วิทยา สารพรรณ
ให้เทียมทัน วัฒนา ในสากล

คุณแม่เคย สนใจ ในพระศาสน์
รักษาสัตย์ ศีลทาน การกุศล
แผ่เมตตา ให้ประดา สัตว์สกล
ทุกชุมชน ร่วมรัก ประจักษ์ใจ

ทุกสิ่งที่ คุณแม่เคย เอ่ยพร่ำสอน
เฝ้าวิงวอน ให้ลูก ปลูกนิสสัย
ทุกสิ่งนี้ จะมีค่า กว่าสิ่งใด
จะประทับ อยู่กับใจ ไปชั่วกาล

ต่อแต่นี้	ลูกอยู่หลัง	จะตั้งจิต
ประกอบกิจ	บุญญา	มหาศาล
จะทำแต่	ความดี	มีศีลทาน
จงบรรดาล	กุศลแด่	คุณ แม่ เทอญ.

— ลูก ของ แม่ —

พเนาว์ อรุณฤกษ์

๔ ธันวาคม ๒๕๐๓

คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทย์ศาสตร์

ร.พ. มหามกุฏราชวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร พระนคร
นายพินิจ อู่สำราญ ผู้พิมพ์โฆษณา ๒๘/๑๑/๒๕๐๓

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหามกุฎราชวิทยาลัย
นายพินิจ อู่สำราญ ผู้พิมพ์โฆษณา พ.ศ. ๒๕๐๓